

SCRISORI CĂTRE FIUL MEU

Gabriel Liiceanu

SCRISORI CĂTRE FIUL MEU

Gabriel Liiceanu

GABRIEL LIICEANU este unul dintre cei mai importanți autori de „literatură personală” din România de azi. În ultimul sfert de veac, cărțile sale au constituit repere pentru diferitele variante ale acestui tip de discurs. *Jurnalul de la Păltiniș* (1983), a cărei temă centrală este raportul maestru-discipol și importanța culturii într-o epocă totalitară, a fost un adevărat bestseller al anilor '80: producea cozi la librării, se vindea „pe sub mână”, se împrumuta numai prietenilor de încredere. Din scrisorile generate de comentariile la acest jurnal (între timp tradus în mai multe limbi) s-a născut un al doilea volum de succes, *Epistolar* (1987), care reunește voci intelectuale de mare forță. Urmează, în altă formulă, dar, în fond, tot în nota jurnalului, *Declarație de iubire* (2001), exerciții de admirație și de atașament intelectual, etic și, nu în ultimul rând, uman, față de personalități importante ale culturii noastre. *Ușa interzisă* (2002) este una dintre cărțile favorite ale publicului din ultimii ani și o revenire la notația diaristică. Cu *Scrisori către fiul meu*, Gabriel Liiceanu se lasă din nou atras de simplitatea și directetea genului epistolar. Termenul „scrisoare” trebuie luat totuși în sensul larg al cuvântului: e vorba de confesiuni cu adresă sau, mai bine zis, cu destinatar cunoscut: una dintre cele mai vii forme ale subiectivismului controlat. În paralel cu volumele în care autorul construiește ceea ce francezii numesc *l'écriture du moi*, scrierea egotistă, Gabriel Liiceanu a publicat o serie de cărți eseistice, filozofice și de implicare în „viața cetății”, cele mai recente fiind *Despre minciună* (2006), *Despre ură* (2007) și *Despre seducție* (2007).

Cuprins

PARTEA ÎNTÂI <i>American Story</i>	9
I. Dar mai întâi o poveste suedeză	11
II. Intră în scenă Martin – Și deopotrivă inima mea.....	18
III. O întâlnire cu totul neașteptată	31
IV. „Electricianul” Tini Talbert – Călătorie în inima inimii – Ce înseamnă să fii celebru.....	36
V. De ce nu e bine ca fiul tău să te însoțească în sala de operație – Do you hear me?	49
VI. O excursie la Nashville.....	55
VII. Biserica baptistă de pe strada 8	61
VIII. Jambalaya – Un șlagăr al anilor '50 – O rețetă din Delta Mississippiului	69
IX. Despre două spaime fără chip – Mă înspăimânt, deci gătesc.....	74
PARTEA A DOUA <i>Cearța ta cu viața</i>	79
X. De ce e bine să faci ordine în casă – Elogiul afectivității la 20 de ani	81
XI. Treptele de marmură neagră din Dr. Lister – Pe urmele lui Ulise.....	98
XII. Cele trei norme ale mamei – Prăjitura interzisă .	114
XIII. Cearța ta cu viața	133
XIV. Marile plăceri mici – Un strop de hedonism.....	140
XV. Intră în scenă „celalalt”. Contratimpul – Ce ne facem cu calul negru?	149
XVI. Doar o adiere	166

Nu știu, dragul meu, cât o să se întindă această scrisoare și nici câte scrisori am să ajung să-ți scriu din sejurul meu american. S-ar putea ca, puse laolaltă, ele să devină ultima carte a vieții mele, de vreme ce, de atâția ani de când ești departe, timpul meu nu-i altceva decât un lung dialog cu tine. Iar dacă, așa cum s-a spus într-o epocă în care se scriau și cărți, și scrisori adevărate, cărțile nu sunt altceva decât epistole groase adresate prietenilor de departe, tu, prin nu știu ce întorsătură a soartei, ai devenit prietenul meu cel mai de departe. Nu se cuvine atunci să primești și cele mai groase scrisori?

Îmi place acest lucru? La început mi-afost greu. Absențele nu se pot umple doar prin cuvinte. Dar n-am avut încotro. Ca să ajung la tine, a trebuit să-ți scriu. Am terminat prin a mă îndrăgosti de însăși ființa depărtării? Sigur e că amândoi ne-am fost la îndemână în primul rând prin amprenta pe care fiecare a lăsat-o în celălalt. Sunt momente în care mă întreb în ce timp imemorial ne-am cunoscut. Ne-am așteptat, cred, foarte tare unul pe altul, dacă ne-am putut despărți așa de repede, ducând totuși cu noi atâtea certitudini de nezdruccinat. Pentru că altminteri cum s-ar fi putut naște atâta complicitate dintr-o absență atât de mare?

Sunt de cinci zile în statul Tennessee, în orășelul Soddy Daisy, de lângă Chattanooga. Încep să-ți scriu nu numai pentru că, mânat de fascinația noului, aș tine cu orice preț să te țin la curent cu tot ce-am văzut. Și chiar dacă o voi face, chiar dacă exotismul lumii în care am intrat mă va transforma din când în când într-un limbut, simt mai degrabă nevoia ca, înainte de a intra în sala de operație, să rămân o vreme în preajma lucrurilor pe care nu am apucat până acum să ți le spun. Voi proceda ca iedera. Pentru a lua în stăpânire totul, mă voi agăța de orice îmi iese în cale.

PARTEA ÎNTÂI
American Story

I. Dar mai întâi o poveste suedeză

Am să încep de la o întrebare pe care mi-ai pus-o la un moment dat: cum se face că n-am călcat niciodată până acum în America? De ce a fost nevoie de perspectiva unei intervenții chirurgicale ca să mă hotărâsc să fac acest zbor mitic, când, în ultimii 15 ani, or fi existat, neîndoielnic, și ocazii mai pașnice pentru o călătorie atât de sofisticată?

Luat repede, aș invoca trei motive. Primul: sunt comod și nu am, cum spuneam, curiozități turistice. Nu mă duc niciodată într-un loc *ca să-l văd*, ci un lucru anume trebuie să mă mâne într-acolo. Cel mai mult îmi place să călătoresc mergând, afectiv, pe urmele cuiva: ale unei ființe iubite, ale unui autor care m-a marcat și care dă, cu viața lui, un sens călătoriei mele. Urăsc curiozitatea egal distribuită a turiștilor de pretutindeni, neutralitatea lor, căscatul uniform al gurii, pe scurt, îndobitocirea privirii. Al doilea: filmele americane sunt atât de multe și au spus atâtea despre realitatea americană, încât se pare că la fața locului nu mai e nimic de văzut. America mea privită din fotoliu și înțeleasă din cărți este pesemne mult mai bogată decât modelul ei real. Al treilea motiv (și poate cel mai solid) este unul intim și nici măcar nu știu dacă orgoliul meu masculin, rănit cândva în tinerețe, îmi permite să ți-l dezvălui. Totuși încerc s-o fac.

Aveam 29 de ani și, după tribulații de tot soiul, reușisem să ies pentru prima oară din țară cu o bursă de trei luni oferită de nemți. Ne aflăm în 1971. Mai aveai trei ani până să te naști.

Proiectul meu în acea perioadă era legat de învățarea limbilor care-mi erau necesare pentru un studiu mai acătării al filozofiei. Făceam greaca veche și latina și acum venise rân-

dul germanei. Șansa îmi scosese în cale un curs intensiv de trei luni. Limbile în care mă descurcam până atunci, mai ales pentru citit și vorbit, erau franceza și engleza. Prilejurile de vorbit erau rare pe vremea aceea, pentru că nu mulți străini ne călcau țara, iar să putem ieși noi, cu atât mai puțin. Pentru engleză, când mai sosea câte un sârb sau un polonez în vizită la Institutul de Filozofie la care lucram, se întâmpla să fac și pe translatorul.

Am ajuns așadar la Universitatea din Aachen pus pe fapte mari. Grupa din care făceam parte era compusă din treizeci de studenți încadrați la *Mittelstufe*, la „treapta medie” de studiu a germanei, iar la sfârșitul cursului se presupunea că trecuseși pragul către cei „avansați”. Ros de complexele romanității mele și ale izolării comuniste de-o viață – despre primele ai aflat și tu câte ceva în cei doisprezece ani de când ești în Japonia –, eram cât se poate de apt pentru isprăvi ieșite din comun. Aveam ceva de demonstrat întregii lumi: profesorilor, colegilor veniți din paisprezece țări (libere), secretarelor de la facultate, portarului de la cămin. Mi se părea că toată lumea e cu ochii pe mine să vadă cum vorbește un român germana.

Zilnic aveam șase ore de curs, seminar și laborator, dar tot zilnic – și la începutul fiecărei ore – câte un test, „un extemporal”, cum se spunea în școlile românești. Timpul rămas de-abia îmi ajungea pentru pregătirea orelor de a doua zi. Era dur, era foarte dur. Cea mai mică scăpare, de pildă absența virgulei între principală și subordonată sau omiterea regimului tranzitiv al verbului *fahren*, era penalizată cu strășnicie. Trebuia, dacă aveai vise de mărire, să fii pur și simplu perfect. Inutil să-ți mai spun că, bântuit cum eram de complexe amintite și ros de ambiții apocaliptice, am terminat primul, talonat până în ultima clipă de o egipteană (tare frumoasă – aducea cu Sofia Loren, bronzată, în rolul Aidei) și de o americană despre care tot ce-mi mai aduc aminte e că era înaltă, că semăna cu iubita lui Popeye și că era deșteaptă.

Fapt e că, la sfârșitul acestui curs intensiv, nu mai aveam în minte altă limbă decât germana și, pentru că o obținusem cu atâtea chinuri și în condiții de competiție atât de dure, eram foarte mândru de ea. După terminarea cursului, am fost oprit la facultate peste vară ca să fac meditații cu studenții

care nu luaseră examenul – erau patru iranieni – și țin minte stupefacția pe care am avut-o când unul dintre ei, gras, peltic și transpirat de efort, m-a întrebat: „Aber was heifit abstrakt?” – pronunța transformând toate s-urile în ș-uri („was haișt abstract”) –, „ce înseamnă *abstrakt*?”. De data asta am început eu să transpir. Cum puteam să ajung la un înțeles plecând de la ceea ce, pentru orice european, reprezenta un subînțeles? Am încercat totul. Am recurs la etimologia latină, am dat apoi exemple: cum apare cuvântul „animal” pornind de la tot felul de animale concrete sau: ce înseamnă abstracția „mâncare” în raport cu diferite feluri de mâncăruri. – Ai înțeles? l-am întrebat. – Da, mi-a răspuns, știu mâncărurile de care mi-ai vorbit (mâncase chiar cu o zi înainte una dintre ele și mi-a spus că fusese foarte picantă), știu și animalele, dar nu știu ce înseamnă *abstrakt*.

La un moment dat, mi-am rupt două săptămâni din lecțiile mele fără speranță cu studenții persani pentru a face un salt în Suedia. Fusesem invitat acolo de o prietenă de care mă legau anii de la liceul Gheorghe Lazăr. După cereri peste cereri, examinări de dosare, disperări și așteptări chinuitoare, reușise într-un târziu să devină „doamna Liliana Samuelsson”. Prin forța împrejurărilor, fusese cea mai îndelung pețită fată din anturajul meu. Cu bărbatul ei, Hans, mă împrietenisem cu ocazia repetatelor lui venituri în România și-mi amintesc că, de câte ori mă duceam să-l iau de acasă pentru a-l însoți la Consiliul de Stat unde avea audiență, îl găseam îmbrăcat impecabil, mort de spaimă și gata să verse. Cum mă vedea, știa că a venit momentul. Dispărea în baie, vărsa și apoi plecam cu el. De doi-trei ani de când tot venea în România nu reușea să înțeleagă de ce trebuia să-si ceară nevasta de la Consiliul de Stat.

Acum erau căsătoriți de patru ani și trăiau fericiți la Stockholm. Vacanța suedeză – cu evocarea, de la adăpostul fericirii prezente, a peripețiilor trecute, apoi cu intrarea, pentru mine, într-o lume care, tot din anii liceului, era însoțită de prestigiul tuturor fantasmelor erotice legate de conceptul de „suedeză blondă” – promitea să fie o reușită absolută.

Am ajuns într-o seară de iulie, în România, Ceaușescu tocmai făcuse publice faimoasele „teze” ce-i fuseseră inspirate de o vizită în Coreea de Nord. Însă eu habar nu aveam de

toate astea, de vreme ce ajunseseam pe tărâmul tuturor făgăduințelor, consacrat ca atare de câteva promoții de băieți din primele clase mixte ale României postbelice, îndrăgostiți cu toții în mod anticipativ de colege blonde, cu ochi albaștri și, dacă se putea, și cu câțiva pistruți. Porecla „suedeza” era supremul titlu de glorie la care putea aspira o fată și cota prefericitelor care o primeau creștea apoi vertiginos în liceul de lângă Cișmigiu.

Am ajuns așadar într-o seară de iulie și tot atunci am mâncat, pe o masă aranjată după tradiția suedeză, prima fleică de porc din viața mea peste care fusese pusă o lingură zdravănă de dulceață de coacăze, cu un gust dulce-acrișor. Apoi lucrurile au decurs normal. Locuiam într-un cartier din sudul Stockholmului, numit Farsta, și cu metroul ajungeam în 20 de minute la stația T-Centralen. Descoperisem magazinul Åhlens, un supermarket cu o tușă aparte față de cele germane, și țin minte că am fost fascinat de etajul dedicat domnilor, mai cu seamă de designul fantezist al cămășilor masculine, din care am făcut greșeala să-mi cumpăr câteva și să le port apoi la București. Făceam notă discordantă cu anturajul de la Institutul de Filozofie și, pesemne că alături de traducerile din greaca veche (taxate drept „evazioniste”) și de impurele preocupări legate de Nietzsche, cămășile mele fistichii (evident că „burgheze” și „decadente”) au încărcat și ele negativ psihologia turnătorilor care m-au luat în primire când m-am întors în țară. Dar asta e altă poveste.

Totul, ziceam, părea să decurgă normal. Asta până în penultima seară de dinaintea plecării mele, când prietenii mei, și eu odată cu ei, au fost invitați la un party în vecini, la un cuplu de tineri de vârsta noastră, proaspăt căsătoriți. Ea era suedeză, o chema Astrid, iar el italian, Mario. Acolo a avut loc ceea ce aș putea numi încă de pe acum „castrarea mea lingvistico-engleză”.

Când am sosit noi, invitații se aflau deja acolo. Era un apartament de „bloc suedez”, spațios, nu cu mult diferit de cel în care locuiau prietenii mei. Covorul din living fusese rulat și tras lângă un perete. Câteva perechi dansau, cei mai mulți stăteau de vorbă. Mâncarea și băutura erau aduse din bucătărie de Astrid și de Mario, dar cu vremea musafirii au început să se miște liber dintr-o parte în alta.

M-am așezat pe un scaun lângă Liliana și am început s-o descos în privința musafirilor. Toate fetele erau blonde, cu excepția uneia singure, asupra căreia mi s-a oprit de la început privirea. — E tot suedeză? am întrebat. — Nu, mi-a răspuns prietena mea, e tot italiancă. E sora lui Mario și e logodită cu fratele lui Astrid. Dar el nu este astă-seară aici. Fă bine și las-o în pace. O cheamă Immaculata, dar i se spune Imma. E îngrozitor de frumoasă.

Era îngrozitor de frumoasă. Mi-aduc aminte că atunci când s-a ridicat de pe fotoliul ei și a traversat camera, privind-o, am ridicat paharul de whisky și l-am dus alături de gură. Se mișca provocator și pudic în același timp, vrând parcă să șteargă de pe ea privirile pe care știa că le atrage. Era tunsă scurt, cu părul des și extrem de negru. Avea ochi mari și avea urmă vagă de strabism care, atunci când apare în privirea unei femei, îi învăluie chipul într-un amestec de senzualitate, mister și neliniște.

Dar să nu mai lungim vorba. M-am scuturat din visarea mea și mi-am propus să stau cuminte pe scaun, așteptând ca seara să treacă într-un fel sau altul. Oricum, fundalul tuturor îndrăznelilor mele rămâne timiditatea. Nu am greșit niciodată refugiindu-mă în ea. Este o simplă aparență că timidul se închide în singurătate. Timiditatea este de fapt un fel de a invita trăgându-l pe celălalt către propria ta reticență și, astfel, un fel de a-i oferi însăși intimitatea ta.

Între timp, se pusese muzică și lumina din cameră scăzuse simțitor. Am invitat-o la dans pe Liliana. Când dansul s-a terminat și Liliana s-a desprins de mine ducându-se să-și ia ceva de băut, am rămas o clipă în mijlocul camerei. Și atunci, din spatele meu, am auzit un glas care mă întreba, în engleză, dacă vreau să dansez. Vocea era puțin aspră. M-am întors și am văzut-o pe Immaculata cu brațele întinse către mine. I-am luat mâinile, am apropiat-o de mine și i-am trecut brațul drept în jurul taliei. Am început să dansăm. — *What is your nome?* m-a întrebat. I-am spus și, vrând să adaug ceva, mi-am dat seama că nu îmi veneau în minte decât cuvinte nemțești. — *There are so many things...*, a spus ea. S-a oprit, ca și cum n-ar fi știut dacă trebuie să continue. Apoi a reluat. *There are so many things I'd like to talk to you about... — Fur midi ivare auch... entschuldigung... das heifit... nicht entschul-*

digung... Sorry... For me too it would be wesent-lich... nicht wesentlich... Sorry... very important... You know... Seit drei Monaten... Nein, nicht Monaten... Sorry...

Since three months... ich spreche nur... Sorry... I speak only german. Am tăcut. Mă simțeam mizerabil. Uram germana. Mi se părea dintr-odată grosolană, greoaie și mă simțeam, privit în oglinda ei, nespus de pocit.

Divina ființă s-a oprit din dans, a făcut un pas înapoi, m-a țintuit locului, și-a dat capul pe spate, a izbucnit într-un hohot de răs și a exclamat: — *Gabriel, you are amazing!* Apoi m-a tras către ea, mi-a pus ambele mâini după gât și mi-a șoptit la ureche: — *Let's stop talking...* (Ca și cum până atunci am fi vorbit!) *Let's dance...* Apoi, pentru un timp nedefinit, m-am mutat în paradis. Nu mi s-a mai întâmplat niciodată să țin trupul unei femei în brațe ore și ore, fără întrerupere, cu aceeași bucurie care îmi tăia mereu respirația. Nu vedeam și nu auzeam nimic din jur.

După o vreme am deslușit glasul Lilianeii, care încerca să mă scoată din transă. „Trebuie să plecăm”, îmi spunea într-una, în cele din urmă m-a luat de mână și m-a tras spre ușă. Părea supărată, Hans la fel. Pe scări, în timp ce urcam spre apartamentul lor, mi-a vorbit din nou. „Ce-ai făcut? Ți-am spus s-o lași pe Imma în pace. Ți-am spus că fratele lui Astrid urmează să se însoare cu ea. Mario era negru de supărare, la fel și Astrid. Închipuie-ți cum ne simțim noi acum.” Am încercat să-i spun că n-am nici o vină, că ea a vrut să danseze cu mine și că, oricum, nici nu puteam face altceva pentru că germana intensivă din ultimele trei luni îmi blocase accesul la engleză. S-a uitat la mine ca la un nebun și a dat din cap.

Mai aveam de stat la Stockholm o noapte și o zi. În noaptea aceea n-am dormit. Mă gândeam cum am s-o revăd pe Imma. Nu aveam nici o îndoială că îmi va face un semn, că o să găsească o cale către mine, că avea să-mi scrie un bilețel în care să-mi propună ceva, nu știam nici eu ce, de pildă să vină cu mine în Germania.

Ziua a trecut în așteptarea misteriosului semn de la Imma. Nu s-a întâmplat însă nimic. Seara, m-am urcat în tren spre Helsingborg cu convingerea că bruta de Mario (ah, îi uram pe italienii!) o încuiase pe sora lui într-o cameră până la plecarea mea. Eram zdrobit! Mi-o imaginam pe Imma închisă

într-un mic dormitor (mobilat cu mobilă albă și verde Ikea), refuzând să mănânce și să bea. Am ajuns în Germania convins că viața mea nu va mai avea de-acum nici un sens. Îl uram de pe acum pe studentul persan Farad care mă aștepta să-mi pună întrebări suplimentare legate de sensul cuvântului *abstrakt*.

Timpul a trecut. A rămas un singur lucru. De câte ori trebuie să spun un cuvânt în engleză, îmi vine în minte râsul Immei, felul în care m-a îndepărtat ca să se uite mai bine la mine, pentru a mă lua apoi și a mă ține, dansând, pentru un timp nedefinit, în brațe. Și mă blochez, și tot ce-mi vine în minte este cuvântul german *entschuldigung*, „scuză-mă”. S-ar putea ca acesta să fie adevăratul motiv pentru care până de curând n-am pus piciorul nici în Anglia, nici în America. S-ar putea ca, după ce voi fi amestecat cuvintele unor limbi învățate la vârste diferite, să nu mai fie nimeni care să mă ia în brațe după ce, mai întâi, a râs de mine.

II. Intră în scenă Martin – Și deopotrivă inima mea

Dragul meu, m-ai întrebat în ultima scrisoare cine este prietenul care m-a luat cu el în State și cum se face că nu ai auzit de el niciodată. Ai să te miri: de fapt, nici eu nu-l cunosc, îl cheamă Martin și este medic. În urmă cu un an, a venit în vizită la București, cu soția lui, Mioara, medic și ea, și cu fiica lor, care are acum 26 de ani, Alexandra. Înainte de a pleca ei din țară, prin 1985, nu-i întâlnisem decât o singură dată, la Andrei acasă. Martin nu trecuse, cred, de 40 de ani, dar arăta cu mult mai tânăr, pesemne și pentru că era blond-șaten, subțire și agil, cu o privire extrem de vie și ușor arogantă. Era chirurg cardiolog, o adevărată vedetă a Fundenilor, specializat în operarea defectelor congenitale de inimă la copii. Altfel spus, era un fel de olar de geniu, căruia îi plăcea să remodeleze în carnea vie a inimilor greșite de primul Demiurg. În 1985, în plină glorie medicală, „a fugit” în America, trecând mai întâi prin Grecia, la sfatul securistului de la Fundeni (nasc și la Securitate oameni?), care l-a prevenit că, din cauza notorietății acumulate și a invidiei stârnite în jur, prin uneltiri colegiale bine ticluite (lucra în același domeniu cu secretarul de partid al spitalului), urma să fie băgat la zdup. Se înscena o chestie cu bani în plic strecurați într-o carte din biblioteca proprie aflată în cabinet.

La 43 de ani a trebuit să ia totul de la capăt. Într-o carte despre spitalul Fundeni al cărei coautor este, se află cele mai tulburătoare pagini pe care le-am citit vreodată despre psihologia emigrantului. De fapt, e mai mult decât atât. E vorba de un adevărat „portret fenomenologic” al emigrantului, în care se întâlnesc două personaje: unul, cel ce trebuie să moară, este ucis de cel care încă nu s-a născut pe deplin. Lucrul cumplit e că actul crimei, care de fapt e unul de sinucidere,

este plănuit în măruntaiele celui care trebuie să fie ucis. Împlinirea actului este la fel de paradoxală ca plănuirea lui. Cel care împlinește crima nu există încă. În cel mai bun caz, el este un personaj care de-abia se ține pe picioare și care trebuie să imagineze un viitor în absența oricărui element prezent. Noul personaj este obținut prin decupaj. El se desprinde treptat dintr-o viață anterioară, iar cel abandonat trebuie, în mod simetric, să moară treptat, împrumutând părți din ființa lui celui care îl ucide ca el să se poată naște și trăi. Există un superb moment de cumpănă evocat în acest portret, un moment redat printr-un detaliu, dar unul tulburător. Martin-ul tranzitoriu, cel care nu mai e medic român și nu încă medicul american, nu se poate despărți de cheile, devenite total inutile, ale casei pe care a părăsit-o în România. Inelul cu chei este restul unei identități dispărute, sigla celui care s-a retras pentru a lăsa locul celui care nu a apărut încă.

Nu te grăbi să-mi spui că, în cei doisprezece ani japonezi, ai trăit și tu același lucru. Timpul tău acolo, oricât de teribil i-ar fi fost începutul – mai ții minte cum, în primul an, mă sunai noaptea la două plângând și spunându-mi că te simți singur ca o găină ascunsă într-o grămadă de lemne? – l-ai petrecut având o plasă sub tine. Important era că îți puteai permite luxul căderii. În cele din urmă, aveai unde să te întorci. Dincoace n-a fost însă așa.

Cât a durat înlocuirea lui Martin Constantinescu, chirurgul de la Fundeni, cu cea a lui Martin S. Martin, medicul american stabilit în Tennessee? A trebuit ca mai întâi să treacă examenele de rezidențiat din America. S-a pomenit – el, care se crezuse un zeu în România – coleg cu tipi de până în 30 de ani, abia ieșiți de pe băncile facultății și ale primei specializări. Criza de umilitate prin care a trecut, probele la care l-a supus pe urmă viața, boala precoce a copilului (Alexandra a făcut un diabet la 10 ani), toate au dus la nașterea unui alt om, pentru care „a face bine” a devenit un soi de program de viață și, cred, la propriu, o religie. Acum *este fellow* al câtorva colegii și membru al unei academii americane de medicină. S-a stabilit în Sud, în Tennessee, într-o regiune „conservatoare” în sensul cel mai bun al cuvântului, plină de localități care păstrează memoria onomastică a triburilor indiene, începând cu Chattanooga, Sequoyah sau Chi-

ckamauga (astea sunt orașe) și terminând cu strada pe care și-au ales să stea (în orașelul Soddy Daisy, la 20 de mile de Chattanooga), Bellacoola Road („l”-urile trebuie pronunțate cât se poate de lichid).

L-am revăzut, a doua oară în viață, anul trecut. Venise într-o scurtă vacanță de vară în România. Cum a arătat reîntâlnirea noastră? Am să ți-o relatez sub forma unei povești pe care am scris-o anume pentru tine și căreia i-am dat și un titlu: *Vin americanii sau IQ-ul la români*. Pentru că, nu-ți ascund, întâmplarea m-a marcat.

Îl așteptam așadar, săptămâna trecută, să sosească din Chattanooga pe Martin, cel plecat din România în urmă cu mulți-mulți ani. Venea din când în când să-și vadă prietenii sau, ca acum, să se întâlnească, după trecerea câtorva decenii de la încheierea facultății, cu colegii din anii '60. Își regăsea de fiecare dată țara din care trebuise să plece – și tinerețea, și amintirile dintr-o carieră spectaculoasă de chirurg cardiolog la Fundeni – cu un mic tremur în inimă și cu o bunătate pe care o risipea generos peste oameni și peste locurile regăsite.

Dar venea aducând cu el și boarea *celeilalte* lumi, devenite deopotrivă a lui, „lumea americanilor”, care pentru mine prindea contur mai întotdeauna sub forma unui semn mic, mic de tot, sub forma unui fleac, apărut de fiecare dată în mintea mea din pâcla a tot soiul de reprezentări, fără nici o origine precisă, pe care le aveam despre americani. De pildă acum. Un prieten la care trăgea de obicei m-a sunat să-mi spună la ce număr de mobil puteam să-l găsesc imediat după sosirea lui în București.

— O clipă, i-am spus, să-mi iau o hârtie să notez.

— Nu-i nevoie, mi-a răspuns amicul, e simplu de tot: 0722 MARTIN.

— De unde ai numărul? l-am întrebat oarecum dezorientat.

— Chiar de la Martin. Ai naibii americani, mi-am zis, cum vin ei în țară cu mobiluri gata personalizate pentru România!

Amicul îmi dăduse cu un asemenea firesc numărul ăsta straniu, încât mi-a fost rușine să-l întreb în ce „sistem” urma să operez ca să-l pot forma. Ia uite, mi-am zis, nici nu știam că poți avea în România numere de mobil formate dintr-un prefix numeric urmat de litere! În aceeași seară, înainte de a

adormi, am încercat să-mi imaginez cum voi forma eu a doua zi numărul 0722 MARTIN și, de ce nu?, m-am gândit o clipă cum aș fi putut să fac rost de o pilă la Vodafone pentru a obține și eu un număr al meu și numai al meu: 0722 GABRIEL. Dar cum naiba, mă întrebam – recapitulându-mi, înainte de a intra în somn, claviatura mobilului meu Nokia 703 –, cum naiba s-o fi făcând pe ecran trecerea de la cifre la litere?

Am adormit având pe creier un ecran mare, mare de tot, pe care navigam cu o abilitate diabolică, trecând mereu, prin comanda „setări”, de la cifre la litere și de la litere la cifre. Și am adormit convins că americanii descoperiseră o limbă nouă, în care cifrele șerpuiau printre litere, se strecurau asemenea firicelului de apă al unui pârâiaș de munte care zburdă printre pietre, crengi rupte și frunze de ferigă, pentru a se așeza în cele din urmă, săpându-și drumul din ce în ce mai sigur, în matca unui sens pe care până atunci nu-l știusem și pe care acum îl exprimam într-o limbă nemaiștiută, o limbă în care, nu mă îndoiam, nu vorbeau decât zeii electronicii. Am adormit cu numărul magic de telefon 0722 MARTIN, sculptat în mijlocul uriașului ecran cu somptuozitatea cu care rămăsese înfiptă în creierul meu, încă din adolescență, emblema „20th Century Fox”. Și cu convingerea, în brațele căreia m-am legănat înainte de ultima clipă de conștientă din acea zi, că devenisem, dintr-odată, cu mult mai inteligent.

A doua zi, amicul care-mi dăduse numărul mi-a telefonat să-mi spună că Martin sosise și că mă ruga să-l sun. Am format repede 0722.

Și a început chinul. Acum urma să formez MARTIN, în primul moment mi-am zis că voi ajunge la litere așa cum, scriind mesaje, poți ajunge la o cifră după ce ai epuizat literele de pe tasta respectivă. M-am dus, așadar, la tasta pe care se afla cifra 6 și literele M, N și O. Am apăsat cât am putut de repede, cu speranța că cifra 6, luată prin surprindere de frecvența nebunească cu care se abătuse asupra ei degetul meu, se va topi pe neașteptate în M. Pe ecran au apărut, necruțătoare și părând că rânjesc la mine, vreo șase cifre de 6. Am trecut, fără un gând precis, pe „Scrieți mesaje”. Am scris litere, apoi cifre. Am încercat și invers. Am reușit, dar era evident că nu puteam „apela”. Am revenit la registrul inițial și am început să scrutez atent claviatura, oprindu-mă,

cu o supremă încleștare a minții, la clapele pe care nu erau nici cifre, nici litere.

Simțeam din ce în ce mai precis că în joc era mai mult decât persoana mea sau că, prin persoana mea și prin inteligența cu care ea fusese dotată, se desfășura o înfruntare între epoci, popoare și civilizații. Simțeam că, prin prietenul meu Martin, plecat în urmă cu ani și ani din țară și revenit acum pentru sărbătorirea a 40 de ani de la terminarea facultății, poporul american mă supunea unui test. În joc era nu numai IQ-ul meu personal, ci însuși IQ-ul poporului meu și, odată cu el, al unei tradiții care ducea în linie dreaptă la daco-romani și la întreaga cultură a Europei. Acum, Gabriel iubitule, mi-am zis, acum chiar că vin americanii! Acum să te văd! Formează odată 0722 MARTIN! Ce-ți închipuiai? Că americanii vin așa cum crezuseră țărani noștri prin anii '50, când ieșeau noaptea cu coasa în mână să netezească câmpul ca să aibă avioanele americane unde ateriza? Ei bine nu, americanii veniseră *abia acum*, sub forma șaradei ăsteia blestemată: formați pe mobilul dvs. (supraperformant) patru cifre urmate de șase litere. Am scrutat așadar claviatura și privirea mi s-a oprit pe ultima tastă din colțul din stânga de jos, cea cu o steluță și cu semnul +. Acolo trebuia să încerc! Am început să apăs repede pe ea, dar tot ce am obținut nu a fost decât o alternanță stupidă de steluțe (*), p-uri și zy-uri.

Nemaiștiind încotro să mă îndrept, l-am sunat pe Paul, tânărul meu prieten care se pricepe la tot ce s-a întâmplat în tehnica mondială pusă la îndemâna românilor după 1990. Paul tocmai trebuia să treacă pe la mine, așa încât, cum a intrat în casă, i-am supus problema care amenința să-mi provoace o mini-nevroză. I-am explicat că mă simțeam, cu formarea acestui 0722 MARTIN – și că acum îi treceam lui această răspundere teribilă! –, un reprezentant al inteligenței poporului meu într-un moment de răscruce al istoriei sale. Paul a luat mobilul în mână, a mărturisit că nu mai auzise de un asemenea „număr”, dar că va găsi imediat soluția. După zece minute avea fruntea încrețită și a început să-i ia la rând pe colegii de generație cărora, nu aveam nici o îndoială în privința asta, ursitoarele le puseseră în leagăn multe calculatoare și tot felul de alte scule bazate pe pixeli. Investigația tânărului prieten în rândul amicilor săi nu a dat însă nici un

rezultat. Nimeni nu știa să formeze 0722 MARTIN! Gândurile negre, care apăreau ori de câte ori meditam la esența poporului român și la istoria lui, mă cotropiseră acum din nou.

Înfrânt, mi-am sunat prietenul care-mi dăduse numărul. „Stai o clipă, este chiar Martin lângă mine.” Martin mi-a spus vi oi și americaneste: „Hei” și apoi: „Bine te-am găsit, dragul meu!” Rușinat, l-am rugat să-mi explice cum formează ei, americanii, pe ecranul mobilului, alături de 0722 – „Martin”. „Iubitule, e nespus de simplu. Apeși pe tastele pe care se află *m*, *a*, *r*, *t*, *i* și *n* și cifrele care apar pe ecran reprezintă numărul meu. De ce să ținem minte, și tu, și eu, atâtea cifre? Ingenios, nu? Hai să încercăm, vrei? Aștept să mă suni.” Și-a închis.

Doamne, cât de simplu era! Cum de nu-mi trecuse nici o clipă prin cap că literele nu făceau decât să trimită la cifre, *tot la cifre*, și că „în realitate” *nu avea cum să existe o asemenea corcitură de cifre și litere ca aceea pe care febra supra-interpretativă a minții mele o putuse născoci în seara precedentă, înainte de a adormi. Era vorba, într-adevăr, de un procedeu mnemotehnic de o cuceritoare simplitate, de un exemplu palpabil al IQ-ului american, dar, implicit – și de ce atâta inechitate, Doamne, în împărțirea inteligenței pe glob? –, și de puținătatea celui autohton!*

Am format repede 0722, apoi am apăsat pe tasta care începea cu *m* (a apărut cifra 6), apoi pe cea care începea cu *a* (a apărut cifra 2), apoi am ajuns la tasta pe care se afla *r*, dar în poziția a treia (după *q/* – așa încât am apăsat de trei ori (și a apărut de trei ori cifra 7) –, apoi pe tasta cu *t* (și a apărut 8), apoi pe tasta cu *i* (a apărut cifra 5) și, în sfârșit – inima îmi bătea din ce în ce mai tare –, pe tasta care îl conținea pe *n*, dar în poziția a doua (după *m*) – așa încât am apăsat iar de două ori (și a apărut de două ori cifra 6). Pe ecran aveam acum formațiunea numerică – cu un aspect destul de straniu, dacă judecam după numărul de cifre pe care le aveam în față – 0722 62778566. Cu o strângere de inimă am dat comanda de apel. Și, spre stupoarea mea, telefonul a sunat. Dar nu era vocea lui Martin, ci vocea bine timbrată și insidios ondulată a unei doamne.

Mi-am timbrat la rândul meu vocea – am ales o voce caldă, de piept – și am întrebat: „Este cumva casa dr. Martin?”, sperând, pentru a pune un capăt coșmarului și umilinței per-

petue din care nu mai reușeam să ies, că la telefon se afla sora amicului meu. „Mă tem că ați greșit numărul, domnule Liiceanu. Dumneavoastră sunteți, nu? V-am recunoscut vocea...”, mi-a răspuns, parcă și mai catifelat, vocea de la capătul imposibilului număr de telefon. „Da, doamnă, vă rog să mă iertați...” Mă simțeam, tehnic, definitiv înfrânt, cu IQ-ul redus la zero (fără îndoială, mi-am spus, sunt mai prost decât o maimuță, cum dracului se formează „Martin” pe mobil?), dar, de ce n-aș recunoaște-o?, cu moralul brusc redresat de constatarea notorietății de care se bucura vocea mea. „Ce număr ați format, domnule Liiceanu? Nu de alta, însă aș putea să vă spun la ce cifră ați greșit...”

Am dat să răspund, dar nu mi-a ieșit decât o bâlbâială. „Doamnă, cum să vă explic, e un sistem american, extrem de simplu... de fapt e complicat... trebuie să formezi întâi cifre, apoi litere... Iertați-mă, n-am puterea să vă explic ce mi se întâmplă, de fapt n-am înțeles nici eu, de-aia am greșit, iertați-mă, doamnă...” și am închis. Eram transpirat și răsuflăm greu.

Am sunat din nou la amicul în casa căruia se afla în acea clipă prietenul Martin, l-am rugat să mi-l dea din nou la telefon și i-am spus cum procedasem.

— Martin, am gemut, eliberează-mă, te rog, spune-mi, unde am greșit? Cum se formează numele tău pe mobil?

— Iubitule, dar e atât de simplu. Nu are importanță poziția literei pe tastă, ci doar tasta pe care se află litera. – Deci *m* și *n* reprezintă aceeași cifră?

— Evident. Oricum, procedeul nu se poate aplica decât dacă numele tău e format din șase litere.

— Deci eu nu pot avea 0722 GABRIEL...

— Din păcate, nu.

— E în regulă, i-am zis, acum închidem și te sun din nou.

— OK. Am apăsat tastele pe care se aflau literele – indiferent de poziția literelor pe tastă! – și a apărut numărul 0722 627846. ACESTA ERA NUMĂRUL LUI MARTIN! Vocea lui bună și liniștitoare m-a întâmpinat de îndată:

— Ai văzut, dragul meu, ce simplu era?

Am încheiat convorbirea, după ce ne-am dat o întâlnire. L-am sunat imediat pe Andrei Pleșu, despre care deocamdată continui să cred că are o minte strălucită. Dar vom vedea. El îl cunoaște pe Martin dinaintea mea.

— Andrei, știi că a sosit Martin? Tocmai am vorbit cu el. M-a rugat să-l suni. Are numărul 0722 MARTIN. Ai să vezi ce simplu și ce ingenios e să-l formezi. Sună-mă după ce vorbești cu el! Poate aranjăm să ne vedem toți trei.

A trecut o zi. N-am primit încă nici un telefon de la Andrei. De ce m-o fi impresionat atâția ani la rând mintea lui?

Așadar, Martin sosise și ne-am văzut. I-am pomenit în trecăt despre crizele mele de tahicardie, apărute în urmă cu trei-patru ani... Când am făcut-o pe prima, într-o zi de primăvară a anului 2001, eram singur în casă și, fiind total neprevenit (nici măcar nu știam că există așa ceva), m-am întins în pat convins că, în clipele următoare, am să mor. Perversitatea acestor tahicardii paroxistice este că „te iau ca din oală”. Ești omul cel mai sănătos din lume, ești pe punctul să tai un măr în două, să-ți faci nodul la cravată sau să-ți ștergi fața cu un prosop, când, din senin, inima o ia *razna*, în câteva secunde, de la 60-70 de bătăi pe minut ajungi la peste 180, ceea ce înseamnă că dintr-odată inima trece de la o bătaie pe secundă la trei! Nici cel mai formidabil baterist nu-și poate lovi toba în ritmul ăsta. E ca și cum „cineva” ți-a strecurat în piept o bombă programată să explodeze dintr-o clipă în alta. Iar nodul acesta, care devine tot mai dureros pe măsură ce se strecoară prin coșul pieptului, se oprește în cele din urmă la baza gâtului, în alveola aceea unde pielea pare cea mai subțire și a cărei suprafață este atât de mică, încât poți s-o acoperi cu o simplă apăsare a degetului. Tot atât de bine ai putea să spui că o mână nevăzută cu gheare de pisică, ajunsă acolo nu se știe cum, te-a înhățat dinăuntru tău. Și care, oricât ți-ai apăsa pieptul sau te-ai răsuci de pe o parte pe alta, nu mai vrea cu nici un chip să-ți dea drumul. Secvențe care se succedă fără nici o noimă și cu frecvență din ce în ce mai mare – surâsul cuiva, perdeaua de pe terasă bătută de vânt, un crepuscul, o privire piezișă, felul în care ai spălat cu o oră în urmă frunzele unei salate, apoi chipuri care se apropie și se depărtează, vorbe reluate la nesfârșit, care revin și apoi se sting, asemeni bătăitului unei muște mari care zboară într-o casă cu ferestrele deschise –, toate astea nu fac decât să traducă foamea după oxigen a unui creier suferind, într-un registru fantasmatic și terifiant. De aici și angoasa care crește

vertiginos, luând forma „spaimii de moarte”: ceva din tine, ceva ascuns în măruntaiele tale, te pune la zid și se pregătește să te execute.

Povestea asta poate dura între câteva minute și două ore și felul în care îi faci față depinde numai și numai de tehnica dialogului pe care-l poți avea cu tine. Până acum am făcut, cred, vreo 30-40 de astfel de crize, cele mai multe acasă la mine. După primele două-trei, știind de-acum că din tărășenia asta nu se moare pe loc și că e vorba doar de repetiția generală a unui spectacol din care personajul principal lipsește deocamdată, am învățat că, după ce înghiți doza de avarie a unui regulator de ritm cardiac, aștepti cât poți de cuminte ca inima să reintre în matca bățăilor ei firești. În timpul asta e aproape imposibil să nu începi să vorbești cu ea. Un organ, vorba lui Cioran, când se îmbolnăvește, devine vedetă, prinde glas, face tapaj și spune, în limbajul durerii: „Iată-mă, *sunt*. Vrând-nevrând trebuie să mă bagi în seamă.” Și asta și faci. N-ai încotro. Trebuie să-i răspunzi, să intri în vorbă cu el. „Hai liniștește-te, hai liniștește-te, te rog!”

În asemenea momente vorbești cu inima ta considerând-o fie un animal furios înțepat de streche, pe care încerci să-l iei cu duhul blândeții, fie o ființă neajutorată, care se zbate disperată și de care ți se face milă și nu știi cum să o mângâi și să o alini. „Haide, fetița mea, liniștește-te!” Ce stranie este această milă! Cine e în fond această parte din tine care se emancipează fără să prinzi de veste, acest organ care rupe pactul federal al organismului și care avansează, orbit de orgoliu și dornic de o afirmare iresponsabilă, către catastrofa lui și a ta? Nu ești nici tu în întregul tău, nu e nici altul. „Hai, liniștește-te-te, te rog!” Această formulă pe care am repetat-o până acum de mii de ori este însăși melopeea perplexității în care intri de la o clipă la alta, e rugăciunea care țâșnește dintr-o suferință pentru care nimeni dintre noi nu este pregătit.

Și pentru că existența noastră nu este așezată pe continuitatea suferinței, ci pe o bunăstare pe care, firească fiind, noi nu o mai percepem, pe cât de cumplită e zbaterea din timpul crizei, pe atât de divină este ieșirea din ea. Nodul care-ți stătuse până atunci în gât începe, pe măsură ce bățăile inimii se domolesc, să se desfacă, să se strecoare înapoi pe coșul piep-

tului (regretându-și parcă ravagiile, împăturindu-și suferința pe care a provocat-o și luând-o cu el), pentru a dispărea apoi complet. Ca la un semn, peste locul în care până atunci se dăduse o bătălie grozavă, pe unde trecuse o armată de draci sau o herghelie de cai sălbatici, se așterne liniștea. Ciudat este că din clipa aia ești dispus să uiți totul. E ca și cum n-ai fi avut nimic, ca și cum n-ar fi fost vorba de tine, ca și cum ai fi ieșit dintr-un coșmar, iar ziua poate începe. Am trăit asemenea crize și în picioare, cu lume în jur, și am reușit performanța să nu fac pe nimeni să observe că mi se întâmpla ceva.

Dar, povestindu-ți tot ce ți-am povestit, îmi dau seama că nu ți-am spus decât jumătate din adevărul „ultim” despre bucata asta de carne care palpită secundă de secundă în centrul ființei noastre și care, dintre toate „piesele” ce ne alcătuiesc, este cea mai năzuroasă, cea mai doritoare să se afirme și cel mai greu de stăpânit. Când m-am întâlnit prima dată cu ea? Povestindu-ți despre tahicardiile mele, te-am lăsat să înțelegi că eu și inima mea am făcut cunoștință târziu și, dacă e să fim dreți, nu în modul cel mai plăcut. Ar fi însă o mojiicie față de ea ca, după ce am vorbit cu oarecare pedanterie de mizeriile pe care mi le-a făcut în ultimii ani, să trec sub tăcere primele noastre întâlniri.

N-ai cum să știi, iar eu nu am apucat până acum să-ți povestesc, ce a însemnat sfârșitul anilor '50 pentru cei din generația noastră. Toamna lui 1956 avea să fie prima în care cursurile liceale urmau să devină mixte. Ei și?, ai să mă întrebi, uimit să vezi că dau atâta importanță unui fapt ce poate părea banal. Pentru voi, care ați crescut, fete și băieți, așa zicând „mână în mână” începând de la grădiniță, extraordinarul acestui lucru și semnificația lui uriașă în raport cu viața afectivă a unui individ nu pot decât să vă scape. Ceea ce cred că se pierde atunci când ratezi întâlnirea cu celălalt sex la începutul pubertății (și nu mai devreme) este acea calitate *unică* – ce nu se poate forma *decât* la această vârstă – a viselor, a dorinței și, mai ales, a misterului care, pentru a fi compleți, trebuie să ne locuiască toată viața. E ca ploaia și soarele care, pentru coacerea unui fruct, trebuie să vină la timp. Fantezia cu care vom investi actul sexual, forța dorinței și gradarea ei, palpitul așteptării, calitatea însăși a libidoului

care ne însoțește – când ca o binecuvântare, când ca un blestem – până la adânci bătrâneți – toate, cred, se așază pe felul în care, intrând în această vârstă începătoare, îi păstrăm prospețimea, întreaga noastră senzorialitate își capătă structura în acest timp de grație și la fel, apoi, gingășia sau bătăria noastră, timiditatea și îndrăznelile noastre, puterea de a rămâne în noi sau de a ieși în afară. În cazul nostru, al băieților, personajul central al vieții noastre care este inima nu-și face cu adevărat intrarea în scenă și nu poate fi domesticit decât dacă e luat și tras de mână de către o fată. Iar eu am avut șansa să dau nas în nas cu inima mea exact în clipa în care toate fantezmele mele, ațâțate, se pregăteau de marele incendiu al adolescenței. Tocmai trecusem pragul vârstei de 14 ani.

Către sfârșitul verii lui 1956, așadar, am dat examen la liceul cel mai apropiat de cartierul Cotroceni: „Gheorghe Lazăr”. Restul zilelor toride ale aceluia august în care fusesem admis într-una dintre cele mai șic școli ale capitalei (mai existau pe atunci profesori care veneau din interbelic cu doctorate la Sorbona și pe doi dintre ei i-am avut până la sfârșitul liceului) mi l-am petrecut visând la întâlnirea de gradul trei, ce avea să se producă în următoarele săptămâni, cu celălalt sex. Aveam să stau zi de zi, și poate că în aceeași bancă, cu acele ființe pe care nu le văzusem până atunci decât cu coada ochiului, când treceau, de obicei două câte două, ținându-se de braț, pe trotuarele Cotroceniului, unde mă jucam zilnic cu o șleahță de băieți. Cum trecerea acestor personaje, stranii și provocatoare prin însăși apariția lor, se solda cu oprirea bruscă a oricărui joc băiețesc și cu nașterea compensativă a unei cascade de păsături, șuierături și de vorbe în doi peri, îmi făcusem o specialitate din a-i împiedica pe colegii mei de joacă să-și exhibe ceea ce reprezenta, fără ca eu să știu, forma nascendă, puberalo-soldatescă, a comportamentului lor sexual. Nu știam, de asemenea, că, asumându-mi partitura salvatorului de fecioare amenințate, intram, dar pe dos, în același scenariu ca și ei. Aveam așadar să le cunosc în carne și oase pe micile prințese pe care în câteva rânduri, *chevalier sans reproche*, le scăpasem din ghearele bandiților. Și, întrucât lucrul ăsta se contabilizase mai mult ca sigur undeva în favoarea mea, nu mă îndoiam că viitoarele mele colege mă vor recunoaște – îmi reprezentam pesemne sexul feminin ca posedând stranii

și oculte posibilități de comunicare intraspecifică – și îmi vor da onorul pentru tot ceea ce făcusem cândva, nu cu multă vreme în urmă, ca salvator consacrat al lor.

Cred că atunci, în urma incursiunilor făcute pe tărâmul locuit de această populație misterioasă și stârniitoare de multiple neliniști, mi-am descoperit inima ca parte de sine stătătoare a corpului meu. A început să-mi vorbească prin furnicăture, apoi, pe măsură ce reveriile mele căpătau amploare, bătăile ei își schimbau ritmul, producându-mi când dulci leșinuri însoțite de căderi vertiginoase în mine însumi, când suferințe fără nume rezultate din tânjirea după un obiect neclar și inapropriabil. Fără să știu, cântam aria lui Cherubino. Atunci am descoperit că între inimă și abisul stomacului se află o pantă asemănătoare cu aceea pe care au loc săriturile cu schiuri și că desprinderea pe care o simt schiorii acolo este pesemne echivalentă cu aceea a brânciului pe care emoția i-o dă inimii când ea se desprinde de la locul ei pentru a cădea în stomac.

Lucrul ăsta, mai precis acest fel de a se comporta al inimii, mi-a fost confirmat când, spre sfârșitul clasei a VIII-a, într-o seară de primăvară din luna aprilie – înfloriseră magnoliile în Cișmigiu și forsitia, și pomii toți, și totul era o mare de verdeață cu insule de alb, de albastru, de galben și de violet – o colegă de la o clasă paralelă mi-a dat întâlnire pe terasa liceului. Când s-a lipit de parapetul uriașei terase pustii și, trăgându-mă spre ea, mi-a mângâiat buzele cu degetul înainte de a mă săruta, am făcut cred prima tahicardie paroxistică a vieții mele. Nimic nu cred că este mai prețios pe lume decât prospețimea primei senzații, decât rășcoala pe care poate s-o stârnească într-o ființă umană un simț a cărui capacitate de reacție a fost pusă pentru prima oară cu adevărat la încercare. Am fost atunci, ca și mai târziu, când am mirosit prima oară în viață o frezie, în pragul sincopei și n-am nici o îndoială că inima mea o luase razna parcurgând cu o viteză amețitoare, asemeni unui piston improvizat, drumul infinit care se deschide, pe tărâmul emoției, între gât și stomac. Inutil să-ți spun că a doua zi când am intrat în clasă am simțit cum se îndreaptă către mine, încărcate de pâcla grea a reproșului, zecile de perechi de ochi ale colegelor de clasă. Scormonitoare, distante, rănite. Le trădasem! Comisesem păcatul

originar cu o Evă ce provenea din altă clasă, din alt trib. Iar inima mă însoțise, voioasă, inocentă și imorală, în primul derapaj de proporții al vieții mele.

III. O întâlnire cu totul neașteptată

Îmi aduc aminte, fără să am și puțința de a-mi sistematiza cât de cât senzațiile, de clipa în care m-am întâlnit pentru prima oară cu corpul meu. „Clipa” este de fapt un cuvânt nepotrivit, pentru că descoperirea de care vorbesc, întâlnirea asta neașteptată cu ceva pe care-l tragi după tine și pe care în același timp îl ignori cu desăvârșire, se petrece în etape succesive și durează un timp ce nu suportă hotare precise. Te-ai gândit vreodată că până în pragul adolescenței noi nu păstrăm nici o amintire a felului în care arătăm? Până pe la zece ani, corpul propriu ne este oarecum străin. Nici nu știu dacă mintea, mânată la vârsta asta în toate direcțiile, reține ceva din pasajele noastre alunecări prin fața oglinzii. Băieții, cel puțin, sunt în asemenea măsură prinși într-un fel de dezmăț al jocului (care-i absoarbe clipă de clipă și până la epuizare), încât o întoarcere reflexivă asupra trupului și o evaluare a fiecărei părți a lui lipsesc cu desăvârșire. De aici și indiferența pentru aparența noastră în general, de aici o anumită vocație a jerpeleii de care pesemne nu scapă nici un băiat până pe la 13-14 ani, de aici și exasperarea pe care, copii fiind, o resimțim în fața vizitelor pentru care trebuie să ne pregătim și să arătăm „frumos”, de aici și rezistentă la orice tentativă a mamei de a ne cumpăra haine sau pantofi noi.

Apoi se întâmplă ceva miraculos. Corpul se trezește. Trezirea asta s-a petrecut la mine când aveam 13 ani, într-o vară, în vacanță, în casa bunicilor de la Caracal. Dormeam într-o cameră cu mobilă albă de trandafir, iar pe peretele de lângă patul somptuos, acoperit peste zi cu o cuvertură grea din brocart albastru, se afla o masă de toaletă cu oglindă mare, ovală, care pe partea de sus a ramei avea sculptată o ghirlandă de flori. Scaunele rotunde, cu spătarele arcuite spre interior,

erau tapisate cu o stofă groasă presărată cu trandafiri roz. În cameră plutea, aş spune acum, un aer rococo, cochet şi lasciv. Mă sculam dimineaţa cu gândul la curtea mare din spatele casei, la coliba pe care, sub nucul cel mare din fundul curţii, mi-o făcusem din beţele furate de la aracii de roşii şi frunze uscate de porumb împletite printre ele. (Nu ştiu de ce, împreună cu sora mea, mai mare cu aproape cinci ani decât mine, o numeam „covergă”.) În fiecare dimineaţă căram acolo alte şi alte lucruri din casă, imaginându-mi că mă află când în cortul magnific al unui conducător de oşti, când într-un cuib de piraţi, când, pur şi simplu, într-un refugiu, într-o ascunzătoare teribilă şi misterioasă, pe care nimeni n-ar fi putut-o dibui. Aici, în acest loc al reclusiunii infailibile, veneam uneori să-mi pedepsesc bunicii, părinţii sau sora atunci când mă simţeam nedreptăţit sau nebăgat în seamă. Periodic, îmi puneam în scenă premature dispariţii din lume. Intram în patru labe în interiorul „covergii”, mă aşezam pe un covoraş împletit din resturi de cârpe, aşternut pe pământul măturat bine înainte, şi începeam să visez. Treptat, lacrimile celor pedepsiţi prin dispariţia mea fără urme (şi care avea să fie constatată după câteva zile de căutări febrile) mă umpleau de o bucurie care creştea în valuri şi care era cu atât mai mare cu cât i se alătura mila izvorâtă din imaginea singurătăţii mele absolute, a acestei autoexilări, drepte şi pedepsitoare, dincolo de hotarele omenirii. Apoi, când îmi reprezentam reapariţia mea la lumină, mântuitoare, desigur, pentru suferinţa celorlalţi, şi când vedeam, odată intrat ca din senin în casă, fericirea mută ivită pe chipurile celor ce credeau că mă pierduseră definitiv, bucuria filtrată până atunci în marginea suferinţei lor se transforma acum într-un adevărat extaz.

Numai că într-o dimineaţă, când m-am trezit şi m-am dat jos din pat, nu m-am grăbit să-mi beau laptele cu cafea Mocca şi să fug în „covergă”. Răsucit pe marginea patului, întâlnindu-mi imaginea, am simţit dintr-odată nevoia să mă privesc, gol, în ovalul oglinzii. Oare ce demon, dragul meu, trezit din somn odată cu mine şi instalat pesemne într-o anumită parte a trupului (al cărei rost nu-l înţelesesem niciodată, dacă în genere îmi pusesem vreodată problema rostului ei), m-a îndemnat în dimineaţa aceea să-mi desfac bluza mototolită

de somn și să o las să cadă de pe umeri, să-mi scot apoi încet pantalonul pijamalei îndepărtându-l cu vârful piciorului și nedesprinzându-mi, în tot răstimpul acesta, privirea din oglindă? Țin minte că mă uitam la mine cu respirația tăiată, uimit de albeața propriului meu trup, de felul în care brațele se topeau în rotunjimea umerilor – cu degetele mâinii drepte am urmărit conturul lor –, apoi mi-am prins între palme pectoralii și am fost uimit să le simt vigoarea, am coborât peste clapele coastelor și am poposit pe șolduri, descoperind, după ce am pipăit-o cu arătătorul, pielea care devenea străvezie la locul de întâlnire al trunchiului cu coapsele. Am urmat apoi cu privirea – și mi-a plăcut – fascia alungită a mușchiului ce-mi brăzda coapsa piciorului stâng. Acesta, împins ușor înainte, făcea ca întreaga greutate a trupului să fie preluată de celălalt picior care, încordat, scotea în evidență linia arcuită a șoldului.

E limpede că îmi atingeam corpul cerând o mângâiere pe care nu știam cine trebuie să mi-o dea. Singura pe care o cunoșteam era cea din prima copilărie: degetele mamei plimbându-se molcom peste sprâncenele mele înainte de a adormi. În schimb, mângâierea aceasta a mea avea în ea ceva nefiresc. Cum să te mângâi singur? O adevărată mângâiere trebuie să vină din afara ta. Pe de altă parte, mângâierea mamei se oprea la frunte, sprâncene sau obraji. Or, eu îmi mângâiam trupul, în mod confuz aveam senzația, făcând asta singur în așteptarea unei mângâieri fără identitate precisă, că ceva nu este în regulă. Și totuși, mi se părea firesc să-mi explorez trupul, iar prefirarea degetelor peste el îmi apărea simultan ca fiind o descoperire și o laudă a lui. E limpede că îl plăceam. Că începusem să *mă* plac. Că deveneam propriul meu seducător.

Cred că te întrebi, pe bună dreptate, unde s-a oprit mângâierea mea. Sau, mai precis, cum s-a terminat ea, hrănită din propria-i voluptate. Ei bine, deși o nevoie irepresibilă și misterioasă mă îndemna să zăbovesc asupra unui loc anume sau, dacă vrei, asupra unui organ anume – pe care dintr-odată, în strania lui învârtoșare, nu-l mai recunoșteam și căruia romanii, spre a-l distinge de ipostaza lui copilărească, *mentula*, îi spuneau, amestecând într-un singur cuvânt atracția și spaima, *fascinus* –, nu știu ce supremă mândrie m-a îm-

piedicat să mă opresc cu precădere asupra lui, hărăzindu-l unui destin al cărui început trebuia să fie altul și neapărat glorios, îmi era limpede, dinlăuntrul desăvârșitei mele ignorante, că *altcineva*, altcând și în împrejurări neștiute, urma să vină de hac acestei intempestive treziri a trupului meu. Mai târziu am aflat, din discuții băiețești, că nimănui, aflat în pragul adolescenței, nu-i fusese dat să scape de păcatul automângâierii împinse până la capăt. Faptul că eu nu o făcusem, că voința mea se luase la trântă cu instinctul cel mai puternic al vieții și învinsese, m-a făcut să intru în viață cu trufia celui care știe că poate, la o adică, evada din turmă. Lăsând noaptea și visele să împlinescă ceea ce în stare de trezie mi se părea a fi deopotrivă o înfrângere și o boală, am devenit, fără să știu, aparte. Mâna mângâietoare a atins așadar *fascinus-ul* în câteva rânduri în treacăt și, deși dorința unui deznodământ neprecizat și încă neștiut de mine era sfâșietoare, m-am mulțumit să contemp lu, la fiecare atingere, semeață vibrație a ceea ce devenise punctul cel mai vizibil al trupului meu.

Din dimineața aceea am început să-mi iubesc corpul, să-l urmăresc, să caut să-l surprind. Voiam să înțeleg de unde îi veneau splendoarea și misterul. Am devenit propriul meu *voyeur*. Îl iubeam tot mai mult cu fiecare adâncire în oglindă, îmi plăcea îndeosebi felul în care eram „clădit”, tăietura mea, felul în care cineva necunoscut îmi gândise proporția ce se năștea între lărgimea umerilor și a pectoralilor și îngustimea taliei și a șoldurilor. Pe urmă, când am dat pentru prima oară cu ochii de David-ul lui Michelangelo, am simțit un aer de familiaritate care venea din poziția adolescentului sculptat acolo: aceeași greutate a trupului lăsată pe piciorul drept, stângul împins în față cu șoldul ușor cabrat, brațele lăsate să cadă pe lângă corp... Nu era, nici vorbă, personajul din povestea biblică. Era eternul tânăr intrat în pubertate, descoperindu-și splendoarea goliciunii în oglinda pe care adolescența însăși ne-o ridică în față. Poziția lui era aceea a eului masculin ce așteaptă să se nască, aflat în fața celei mai teribile lupte a vieții care va începe în curând: lupta cu celălalt sex. Nici vorbă, așadar, de un personaj desprins din istoria mărunță a înfruntării dintre două triburi obscure. Ce-i drept, Michelangelo îi spune „David” acestui adolescent imberb, și ne lasă chiar să credem că el urmează să înfrunte

un uriaș bărbos și cu nasul stâlcit, de boxer, cu numele de Goliat. Dar o face numai așa, de ochii lumii, care are întotdeauna nevoie de cârja unei povești pentru a se putea târî până la tronul unei idei. Căci dacă s-ar fi limitat să scoată la lumină paradoxul povestirii biblice, divinului nostru sculptor i-ar fi fost de ajuns să ne pună în față un prichindel ridicol. Tocmai pentru că în vara aceea, la 13 ani, am stat în fața oglinzii exact în poziția în care Michelangelo îl pusese să stea pe băiatul ce primise numele de David, eu sunt convins că „David” nu este, cum ziceam, decât o etichetă bună să zăpăcească turiștii din Florența. De aceea, pentru a te afla în fața adevăratului personaj, trebuie să dezlipești eticheta pe care autorul lui și posteritatea au pus-o pe el și atunci, dincolo de particularul legendei, vei descoperi sigla celei mai frumoase și celei mai cumplite încleștări a vieții. David nu se pregătește să-l înfrunte pe Goliat – căci de ce ar fi el, atunci, atât de frumos? –, nu se pregătește să înfrunte un om anume și, cu atât mai puțin, un bărbat. David este fiecare dintre băieții lumii care, după ce se uită lung în oglindă, își descoperă ființa posibilă și se îndrăgostește de ea. David este simultan splendoarea actuală și simpla potență, un aliaj de mândrie și de timiditate, de curaj și de spaimă. El este, într-adevăr, „gata *de...*”, dar nu de o singură luptă în urma căreia se alege un învins și un învingător. El este gata de o luptă cu mult mai primejdioasă, care de-acum îi va pune în cumpănă ființa la fiecare pas, pentru tot restul vieții. Acest ceva nu este un om anume, nu este o situație sau alta întruchipată din nepăsarea hazardului, ci vârtejul patimii și al iubirii, reprezentat de lungul șir de femei care, traversându-i viața, îi vor fura, în eternitate, liniștea: cele care-l vor face să muște țărâna, să-și piardă somnul, să-si blesteme clipa în care s-a născut; cele pe care le va dori atât de aprig încât va bate, pentru a le ține fie și numai o clipă în brațe, drumuri care nu pot fi măsurate decât prin pașii nerăbdării; cele pentru care va intra, ca hoții în miezul nopții, pe geamuri de case necunoscute; cele cărora le va dezmierda obrazul și le va săruta, înfiorat de dorință, degetele trandafirii ale picioarelor; cele pe care le va așeza sub lungul chin și înfiorarea așteptării. În sfârșit, cele de care, asemeni prințului nipon Genghi, nu-și va mai aduce aminte că le-a îmbrățișat cândva.

IV. „Electricianul” Tini Talbert – Călătorie în inima inimii – Ce înseamnă să fii celebru

Evident, după primul cutremur al primei tahicardii paroxistice adevărate, cea din 2001, am început să întreb medicii. Am aflat că inimile noastre bat de 60-70 de ori pe minut datorită unui „nod sinusal” care generează și comandă un câmp electric al inimii. Această complicată rețea electrică este cea care, dereglându-se, provoacă tahicardiile paroxistice. Lucrurile se petrec exact ca într-un nod complicat de cale ferată în care schimbarea greșită a unui macaz atrage după sine intrarea unei garnituri pe un circuit greșit. Cine anume schimbă în mod neinspirat macazul și ce anume determină trenul răătăcit, atunci când criza încetează, să reintre pe linia lui cu același firesc cu care a luat-o razna – acest lucru medicina de azi nu-l poate spune. În schimb, se pare că ea poate detecta circuitele pe care trenul obișnuiește s-o ia razna, le poate bloca, obligând astfel vagoanele să circule cumiți pe traseele convenite și cu viteza legală de 60 pe minut.

Când i-am vorbit lui Martin anul trecut de tahicardiile mele, deși nu ne cunoșteam mai deloc, mi-a spus cu un firesc desăvârșit: „Vino la mine, în Chattanooga. Unul din colegii mei, specializat pe câmpul electric al inimii, o să repare ce-i de reparat și, după câteva ore, vii acasă, bem o bere și ai scăpat. Ce rost are să te chinui în halul ăsta? Crizele o să fie tot mai dese, o să dureze tot mai mult și, cu vremea, inima o să obosească. Nu-i bine să stai așa. Pe urmă rămâi o vreme la noi, scrii, am o casă la marginea lacului, în pădure, îți arăt și «America profundă», o să cunoști Sudul, ai să vezi cum arată oamenii care perpetuează tradiția americană... Oricum, operația asta, fără să fie una cu risc mare, e de finețe și nicăieri

nu se face mai bine decât în America. Hai, vino!” Asta fusese în vara lui 2005.

I-am mulțumit, dar nu l-am luat foarte tare în serios. Cum să mă duc în casa unui om pe care îl văzusem de două ori în viață? Și în fond, mi-am zis, puteam rezista și așa. Atinsesem acel grad de familiaritate cu derapajele inimii mele, încât, când apăreau, le înfruntam cu liniștea celui care știe ce-l așteaptă și e pregătit pentru o nouă încercare. După starea în care mă prindeau, le luam când ca pe o penitență și încasam ședința de tortură trecându-mi în revistă toate păcatele nemărturisite ale vieții, când ca pe o agresiune criminală, ca pe o încălcare grosolană a teritoriului ființei mele, la care răspundeam mobilizându-mi toate resursele de demnitate, furie și îndârjire. Nu știu dacă am câștigat vreodată vreo bătălie cu partea învrăjmășită a corpului meu, dar pot spune că la capătul fiecărei ședințe de supliciere am ieșit la suprafață cu conștiința că porția de suferință încasată mă așezase într-un punct al existenței mele din care – nu-mi dau seama de ce – mă puteam uita la semenii mei cu un oarecare sentiment de superioritate. Pesemne că în ora aceea de calvar creșteau în mine premisele unei înțelegeri binevoitoare și ale unei împăcări distante cu restul lumii, care în mod obișnuit nu sunt la îndemâna oricui.

Apoi a mai trecut un an. Demarajele necontrolate ale inimii s-au înmulțit, cursele nebunești de Formula 1 au durat tot mai mult, iar eu am început să asist la ele tot mai neputincios și din ce în ce mai mult „cu sufletul la gură”. Devenisem nesigur, atent, speriat, la pândă. Mă simțeam vexat în animalitatea mea. Obiceiul de a trăi totul în exces, de a trage de mine pentru a-mi întâlni marja de inepuizabil și a-mi pipăi, la răstimpuri, rezerva de nemurire a ființei mele începuse să se clatine serios. Am înțeles deodată că primele semne de bătrânețe apar când începi să fii atent la tine, când calitatea de unealtă a trupului tău și fidelitatea cu care el te slujește sunt puse la îndoială. Or, asta se întâmplă când instrumentul cu care îți faci treaba începe să se vadă. Când, sâstisit de slujirea lui obedientă, se dereglează și, abandonând liniștea funcționării lui de până atunci, îți sare deodată în ochi. În loc să te concentrezi la obiectul trebii, începi să te concentrezi la obiectul cu care-ți faci treaba. Și în felul ăsta te oprești din

treabă. „Pe mine nu mă interesează trupul meu, mi-a spus odată un prieten pictor, atâta vreme cât mă slujește. Ești sănătos câtă vreme poți să nu-l bagi în seamă.” Iar trupul meu îmi cerea din ce în ce mai mult să-l bag în seamă. De fapt, își pierduse discreția, se dezvățase să tacă. Lua din ce în ce mai des cuvântul. Pe scurt, începuse să mă plictisească.

Dragul meu, m-am întrerupt ieri pentru că se făcuse târziu, era trecut de două noaptea, iar astăzi aveam o zi grea. Reiau povestea de acolo de unde am lăsat-o. Îți spuneam că tactica de a-mi ignora inima, care se purta din ce în ce mai irreverențios cu cel care, orice s-ar zice, îi dădea un adăpost, a dat greș. Semăna tot mai mult cu un scandalagiu care vine acasă târziu și trezește tot cartierul. Trebuia să fac ceva.

Am aflat atunci că Martin sosește din nou în România în luna mai, pentru a sărbători 40 de ani de la terminarea facultății. De la prietenul la care avea să stea am mai aflat că urma să vină echipat cu T-shirturi și cu șepcuțe anume comandate pentru colegii lui, menite să marcheze evenimentul. Ele aveau să fie împărțite într-un cadru festiv celor care nu plecaseră pe alte tărâmuri.

Trebuie să-ți mărturisesc că pe mine aceste aniversări, aceste „jubilee” universitare, mă sperie foarte tare. Dar nu pentru că în fond sunt triste și pentru că te fac să percepi, pe chipurile devastate ale colegilor tăi, nemaivăzuți cu anii, felul în care, la rândul tău, ai fost mutilat de timp. Ci pentru că, văzându-i periodic pe toți laolaltă, și apoi, odată cu trecerea timpului, doar pe o parte din ei, ai revelația că fiecare om înaintea în viață odată cu frontul generației lui. E ca și cum un profesor nevăzut, așezat dincolo de timpuri, căruia i-am fost încredințați cu toții și care are în custodie toate cataloagele lumii, strigă la răstimpuri catalogul. Și atunci, ca la un semn, toți fac un pas în față, un pas de un an, de cinci sau de zece. La fiecare pas se constată că frontul acesta, „frontul generației tale”, se împuținează, își „scade efectivele”, întocmai ca trupele care avansează spre sfârșitul războiului. La început efectivele au fost „complete” – si-au făcut școlile împreună, apoi și-au întemeiat familii, s-a așezat fiecare pe unde a putut, și-au dat semne, s-au amușinat prin timp, au auzit

unul de altul, uneori și-au împletit destinele, altele și le-au urmărit de la distanță.

Apoi încep să iasă din scenă unul câte unul. Lasă în urmă câteva T-shirturi, câteva șepcuțe. Pe măsură ce numărul lor scade, cei rămași primesc titlul de „ultimii reprezentanți” ai generației lor și, pândindu-și unii altora bolile, încep să-și poarte ca pe un nimb, într-o lume care devine din ce în ce mai pustie, singurătatea și spaima. Tremură de la un an la altul așteptând, cu fiecare iarnă, gripa ce urmează să-i răpună.

În cele din urmă rămâne unul singur: ultimul reprezentant al generației sale. Pentru el, viața a devenit un culoar nespun de strâmt pe care, mergând, nu aude decât ecoul pașilor lui. Nu este nimeni alături, nimeni nu vine în urma lui. Când „ultimul reprezentant al generației sale” moare, nu-l ține nimeni de mână și nu e nimeni de care, în clipa în care trebuie trecut pragul, ar putea să-și agate privirea. Nu mai cunoaște pe nimeni și nimeni nu-l mai cunoaște. Moare așa cum a murit „ultimul meu unchi de la Caracal”, în propria lui casă, pus însă în camera servitoarei de către o familie de „oameni cumsecade”, care se mutaseră acolo ca să-l „îngrijească”. Avea la capul patului o noptieră acoperită cu un ziar, îngălbenit de soarele care bătea pe el cu săptămânile și pe care se uscaseră în straturi succesive urme de supă, sosuri și cercurile făcute de picăturile scurse de pe pereții unei căni cu apă schimbate de două-trei ori pe zi. În lumea aceluia oraș de provincie, pe care o traversase falnic ca funcționar la bancă, apoi ca pensionar cu tabieturi de neclintit – făcea piața, chiar și în luna august, în costum cu vestă, cu cravată, cu pălărie și baston, la ora 12 fără 5 minute tanti Florica îl anunța că în cinci minute masa e gata, după-amiază la 3 primea pe terasă cafeaua Mocca, paharul cu apă rece și dulceața de nuci verzi sau de caise (ce fuseseră ținute în apă de var) sau lingurița cu șerbet de trandafiri scufundată în paharul cu apă –, unchiul Ionică a murit singur ca un babuin uitat de ceată în scorbură unui baobab. La 87 de ani a fost „ultimul reprezentant al generației sale” din Caracal.

Ai să mă întrebi, desigur, dacă se poate transgresa în vreun fel legea înaintării în viață cu frontul generației tale. O soluție ar fi – dacă soarta nu-și bate joc de tine și nu te priposește cu un Alzheimer care te face să ții sub ochi, minute

în șir, asemeni lui Cioran în ultimii ani ai vieții, cărțile cu susul în jos – să încerci să *iradiezi* până în ultima clipă și să-ți faci provizii de afectivitate în generațiile care vin *în urma* ta. Important este să ieși din cadența generației tale, să evadezi din plutonul în care te rânduiește vârsta și, așa cum până la 50 de ani cuviincios e să privești „în sus”, către mai vârstnicii de deasupra ta, după 50, frumos e să să arunci punți în urmă, să te uiți „în jos”, lăsându-te iubit de cei mai tineri decât tine.

Așadar Martin urma să sosească la București cu două valize pline de T-shirturi și de șepcuțe aniversare. I-am telefonat la începutul lui aprilie și l-am întrebat dacă invitația făcută cu un an în urmă rămâne valabilă. La nici două săptămâni de la discuția noastră îmi fixase ziua de analize, prima întâlnire cu colegul care urma să mă opereze și, pentru 30 mai, intervenția. Nu mi-a rămas decât să obțin viza americană și să-mi fac rezervarea pentru zborul cu care avea să se întoarcă el. Iar ceea ce, cu două-trei luni în urmă, mi se părea o abstracție crescută din apele de netraversat ale Oceanului Atlantic a devenit dintr-odată realitatea cea mai palpabilă.

Iată, mă aflu în inima sudică a Americii, într-o așezare cu casele risipite în pădure, la zece kilometri de drumul principal, la vreo douăzeci de primul oraș (Hixson) și la vreo treizeci de Chattanooga. În colțul drept al casei în care locuiesc, ca semn al solidarității locatarilor cu ce s-a întâmplat în 11 septembrie 2001, flutură falnic steagul american.

Bellacoola Road... Strada asta șerpuieste prin pădure, urcând și coborând fără încetare (noaptea, în lumina farurilor, apar căprioare, veverițe, coioți și un rozător scârbos, cu burta grasă și cu coada lungă, cu numele nespus de straniu *o'possum*), și sfârșește pe malul, invadat de o vegetație pletoxică, al unui lac născut din apele râului Tennessee. Aici, la capătul lui Bellacoola Road, se înalță (după schițele și dorințele lui Martin, și încadrându-se în stilul sudic al caselor de pădure, adică toată din lemn, cu două niveluri și cu multe camere și săli de baie) „vila noastră” de la care se coboară, în pantă abruptă, pe câteva zeci bune de trepte, până la malul lacului, unde te așteaptă un debarcader și „garajul” de două locuri în care este adăpostit vaporețul cu motor al familiei.

Dar mai întâi aş vrea să ştii cum a arătat întâlnirea mea cu „poporul american”, şi asta la graniţa de la aeroportul din Atlanta, unde mi s-au luat din nou amprente, bănuiesc că spre a fi confruntate cu cele de la ambasadă, am fost fotografiat (totul electronic, bineînţeles), dar cu o nonşalanţă binevoitoare, pentru a îndulci umilinţa controlului, una la care este normal să consimţi cu deplină înţelegere, după ce ştii ce li s-a întâmplat, iar când, fără pantofi (puşi şi ei într-un coşuleţ şi radioscopaţi, pentru a se detecta eventualul explozibil montat în tălpi), am trecut prin poarta de control, de partea cealaltă, poliţistul mi-a făcut o lungă plecăciune, mi-a spus „Sir!” şi m-a ajutat să-mi recuperez obiectele din coş, spunându-mi în acelaşi timp, cu „accent sudic” – adică cu un fel de lătrături vesele interiorizate, trecute prin filtrul fonetic al unor găluşti cu prune în curs de a fi mestecate – vorbe şugubeţe din care nu înţelegeam o iotă. (În asemenea situaţii e bine doar să zâmbeşti tâmp, dar nu şi să zici *yes*, pentru că rişti să păţeşti ce am păţit în avion, când, stewardesa întrebându-mă habar n-am ce, am zis *politicos yes* şi m-am pomenit în secunda următoare cu un pahar uriaş plin cu gheaţă şi cu un deget de apă, din care n-am putut bea decât după ce l-am ţinut o jumătate de oră între palme.) Senzaţia de cumsecădenie, aş zice de „bunătate a coexistenţei”, te întâmpină apoi peste tot. În magazine toţi îţi zâmbesc, vânzătorii din supermarketuri te salută, bunăvoinţa pare fără limite, e un mod de viaţă pragmatic asumat, pentru că e mai rentabil pentru toată lumea să te simţi bine decât să te simţi rău. Oamenii, mi se spune, sunt aici mai calmi, mai lenţi şi mai drăguţi ca în nord, oarecum ca ardelenii de la noi în raport cu restul ţării.

Prima trăire mai importantă am avut-o astăzi (cred că e vineri) când m-am întâlnit cu chirurgul care mă va opera marţi, cu Tim Talbert (43 de ani), un tip hotărât, sigur pe el, care-ţi inspiră încredere şi care (aşa e „procedura”) a ţinut să-mi explice în detaliu, pe o planşă colorată reprezentând inima în secţiune verticală, ce urmează să-mi facă. Martin îi spune „electricianul”, pentru că se ocupă de câmpul electric al inimii, în vreme ce lui îşi spune „instalatorul”, pentru că pune *stent-uri* şi face *bypass-uri*.

Orice întâlnire cu un chirurg e tulburătoare. Nu cred să existe vreun om în fața căruia să ajungi să te predai atât de total. Dacă stai să te gândești bine, e singurul care-ți ia în primire intimitatea corporală împingând-o până la nivelul visceralității. Nimeni, în afara lui, de când te naști și până mori, nu pătrunde în felul acesta, forțând granițele exterio-rului, în tine. Nimănui nu-i livrezi în asemenea măsură inferioritatea ta, una pe care, în mod paradoxal, el o cunoaște, în timp ce tu o ignori. Este singurul om căruia, în fapt, „i te dai pe mână” și care va face cu tine ce va crede el de cuviință. De aceea nici nu există pe lume complicitate mai mare decât aceea dintre un chirurg și pacientul lui.

Problema, dragul meu, e că relația dintre voi e inegală. Doar tu ești cel care trebuie să i te predai. Ba chiar să i te predai „în pielea goală”. Iar el vine în fața ta nu doar „îm-brăcat”, ci și „echipat”, având prestigiul întregii sale științe, dotări și aparaturi. Dar inegali sunteți și din alt punct de vedere. Dacă pătrunde în tine, el nu poate pătrunde și în suferința ta. Dintre voi doi, doar tu ești cel care rămâne să sufere, pentru că nimeni pe lume nu poate simți în locul tău. Chiar dacă ar exista o dragoste sau o compasiune a medicului pentru bolnavul său, oricât de mari ar fi acestea, el tot nu ar putea pătrunde până la senzațiile celuiilat. Așadar, când vii în fața unui chirurg, tu ești mic de tot și, prin raport cu suferința ta, singur, în vreme ce el este mare, puternic și investit cu speranța și încrederea ta. Demiurgia lui secundă constă în faptul că el reface, schimbă, pune la loc sau suprimă ceea ce Altul a făcut și a pus pentru prima oară într-un loc anume și într-un anume fel.

Singurul meu mod de a mă „apăra” de un chirurg este, pe cât posibil, să nu mă las târât de el în visceralitatea mea, pe care nu numai că n-o iubesc, dar pe care nici nu vreau să mi-o reprezint. Dar cu Tim Talbert chestia asta n-a prea ținut. Medicina americană are, cum spuneam, „proceduri”, și, până nu aflu în cel mai mic detaliu ce urmează să ți se facă, n-ai nici o șansă să scapi. L-am ascultat așadar pe Tim (a că-rui conferință a durat aproape o oră) cu o politețe extremă, mimând chiar un interes entuziast și intens participativ (cu daturi multiple din cap, cu false mirări și cu întrebări la care nu așteptam de fapt nici un răspuns), deși ceea ce am des-

coperit după câteva minute mi-a făcut foarte rău: câmpul electric al inimii, pe care eu mi-l reprezentam poetic, ca un fel de nor pufos și imaterial în care plutește inima sau, alteori, ca inelele lui Saturn, dar mai multe și mai încrucișate, așadar câmpul acesta nu e câtuși de puțin *exterior* inimii, ci se află în inima inimii înseși. Am fost stupid, recunosc, că nu mi-am dat seama până acum de asta, de vreme ce accesul la inimă (pardon, „intervenție”) se face prin vena femurală din regiunea inghinală, care duce direct în miezul inimii (în atriumul drept), după ce mai întâi se pătrunde grațios și suplu în inimă prin baza ei (adică pe sus!), drept care, apucând pe această cale, este evident că n-ai cum să ieși în afara ei.

Molfăind cuvintele cu o viteză amețitoare, amicul Talbert mi-a sistematizat cele cinci situații în care se poate produce dereglarea acestui minunat câmp electric, exprimându-și mereu regretul că nu am nici o electrocardiogramă făcută în timpul unei crize, pentru a putea afla în care dintre cele cinci situații ne aflăm, fiecare având o altă cotă de risc și de reușită. Ne-am despărțit, eu părând extrem de binedispus – mai că nu l-am consolată pentru ce urma să îmi facă – și l-am rugat, ca și cum avusesem șansa nesperată să mă întâlnesc cu o vedetă, să-mi lase mie planșa colorată, mâzgălită de el cu explicații, și să pună pe ea data și o semnătură. A făcut-o, cu un gest de mărinimie degajată, de jucător de baseball în drum spre vestiar, iar eu, cu ochii inundați de fericire, i-am spus că am s-o dau la înrămat. „Dacă o să mai am ocazia!” am mormăit apoi în sinea mea, aproape cu sentimentul că în felul acesta m-aș răzbuna pe el pentru expunerea de-a dreptul indecentă pe care mi-o făcuse, băgându-mă cu forța într-o intimitate pe care, deși îmi aparținea, nu doream defel s-o cunosc.

Dar ieri, sâmbătă, făcând familia Martin o petrecere cu colegii de la spital, inclusiv cu Talbert al meu (sosit pe apă, cu proaspăt achiziționata lui șalupă-vaporetto de 180.000 de dolari – când am deschis chepengul unde se aflau motoarele era să pic jos, văzând pădurea țevilor de nichel și crom), la scurtă vreme după venirea musafirilor, m-am gândit că n-ar fi rău să fac o criză de tahicardie. Așa încât, în timp ce tocmai mă pregăteam să duc la buze paharul cu Bloody Mary, am simțit cum inima mi-o ia din loc cu cele 180 de bătăi pe mi-

nut obișnuite în astfel de situații. Mare a mai fost încântarea chirurgului, a lui Martin și a mea! Am fost pus rapid în mașină și, din mijlocul pădurii, am pornit spre Urgență, la spitalul din Hixson. De-ndată ce ne-am urcat în mașină, Martin a sunat la spital pentru a-și anunța colega de la camera de gardă că venim. Când am ajuns, cam după o jumătate de oră – eu rugându-mă între timp să nu-mi treacă criza –, eram așteptat exact ca o mașină de Formula I când ajunge la bancul de schimbare a roților. M-au luat în primire șase persoane. Fiecare avea de făcut un lucru precis, unul singur, și numai pe acela îl făcea, dar impecabil, fără nici o vorbă și într-un timp record. Au tras pe mine un halat din ăla care se îmbracă de-a-ndoaselea, m-au pus pe un pat, m-au conectat la toate aparatele posibile – oxigen la nas, ac în venă, monitoare de control, termometru electronic în gură, manșon pe index pentru puls – și nu m-am putut împiedica să nu am, din chiar lăuntrul crizei, o adevărată trăire estetică, privindu-le felul precis, liniștit și eficace cu care se mișcau. Mă simțeam suspect de bine, deși, evident, îmi era cât se poate de rău. În același timp eram și distant-superior, spunându-mi în barbă: ehe, copii, dacă ați ști voi prin câte zeci de povești de genul ăsta am trecut eu singur în patul meu din Lucaci! Îi lăsam, cu un zâmbet nevăzut-îngăduitor, să-și facă treaba potrivit „procedurilor” și nu încetam să mă minunez că mă aflu unde mă aflu, mai precis într-un film american, pe care îl vedeam din fotoliul meu de acasă, dar în care, totodată, și jucam, distribuit de nu știu cine într-unul din episoadele propriei mele vieți.

Între timp, Martin îmi făcuse deja portretul de „celebritate culturală” venită dintr-o țară europeană exotică. „E ceva între Truman Capote și Norman Mailer”, le-a spus, gândindu-se la ce nume ar putea reacționa cei de față, deși cu cei doi nu am, la drept vorbind, nimic în comun. Așa încât, de îndată ce am ieșit din criză, doctorița, o tipă haioasă, Susanne Corrington, ieșind din salon cu amicul meu, îi zice: — Și zici că e așa celebru? — Hai să-ți arăt! zice Martin și deschide computerul pe Google, cu nu știu câte intrări la numele meu, prima dintre ele având și mutra mea fals-binevoitoare, pe care, la Paris, mi-o compusese însuși Louis Mounier, cel care a făcut faimoasa fotografie cu Ionesco, Eliade și Cioran în Place Furstenberg. Tipa, ca toți copiii mari americani cres-

cuți în cultul vedetelor, zice: — Martin, om m-ai făcut! (*You made my day!*) Se pare că tipul e cel mai celebru dintre toți pe care i-am avut până acum în pat în viața mea! Nu știu cum să-ți mulțumesc!

Iată-mă confruntat, așadar, cu problema celebrității mele planetare! Nu știu dacă ți-am povestit vreodată cum a fost când am devenit pentru prima oară celebru. Lucrul s-a petrecut în 2002, la scurtă vreme după ce apăruse *Ușa interzisă* și când *România literară* îmi acordase premiul „Cartea anului”. Trebuie să știi că până atunci nu eram decât notoriu. Scriam, adică, din când în când o carte, apăreau cronici la ea, uneori mai bune, alteori de-a dreptul distrugătoare. Se mai întâmpla și să iau parte la câte o polemică. Sau să primesc, de la câte un cititor, o scrisoare. Oricum, simțeam cum viața literară pulsează în jurul meu! Iar când dădeam câte un interviu la radio pe teme culturale, ba uneori chiar la televiziune, la emisiuni cu *rating* mic, numele îmi era pronunțat corect. Cum zic, eram notoriu, însă despre celebritate nu știam, ca scriitor, decât puține lucruri și mai toate din povestirile înaintașilor mei. Știam, de pildă, că după ce scrisese *Maitreyi*, Mircea Eliade devenise celebru. Și așa, celebru fiind, se întâlnește pe stradă cu un fan care se repede la el, îi scutură mâinile și îi spune cu vocea sugrumată de emoție: „Nu știți ce fericit sunt să vă întâlnesc, domnule Mircea Eliade Rădulescu!” Ce importanță avea că îl corcise pe Eliade cu venerabilul, mort de vreo cincizeci de ani, Ion Heliade-Rădulescu? Mai știam, iarăși, că la scurtă vreme după ce publicase faimoasa interpretare la basmul *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, Noica se întâlnește cu un tip care se declară admiratorul lui. „Ce anume ați citit din mine?” îl întreabă Noica cu zâmbetul lui mieros. „Interpretarea la *Punguța cu doi bani*.”

Dar una e să știi ceva despre celebritatea altora, și alta e să o simți pe pielea ta. Într-adevăr, a doua zi după ce luasem premiul cu pricina și se dăduse și la televizor, sună la ușa apartamentului meu unul dintre vecini: „Am auzit că ați luat premiu pentru o carte, *În spatele ușilor închise*. Ați putea să mi-o dați și mie s-o citesc?” De-atunci am primit sute de telefoane de felicitare și scrisori de la prieteni din țară și

străinătate, o grămadă de oameni m-au oprit pe stradă și mi-au declarat că *Ușa* mea le schimbase viața. Toți citiseră cartea și erau entuziasmați. Unul mă felicita pentru *Cu ușile deschise*, altul îmi vorbea despre *Ușa întredeschisă*, altul îmi mulțumea pentru *Poarta interzisă*. Ba chiar, la câteva zile după vestea premierii cărții, o doamnă aferată intră în librăria Kretzulescu și cere imperativ cartea *Ferestre deschise* „de autorul ăla cu L”. Devenisem, în sfârșit, celebru! Însă consacrarea absolută nu s-a petrecut decât atunci când și alte cărți pe care le scrisesem, unele cu mulți ani în urmă, au devenit, la rândul lor, celebre. Oamenii începeau să se intereseze de toată opera mea. În urmă cu câteva luni, un cititor din Timișoara a întrebat la librăria „Joc secund” de *Furnalul de la Păltiniș*.

Un an mai târziu, Andrei Pleșu a publicat *Despre îngeri* și, la scurtă vreme după aceea, a devenit, la rândul lui, celebru. Traectoria celebrității sale a arătat, în linii mari, la fel ca a mea. Și el a fost propus pentru premiul „Cartea anului” și, tot așa, a două zi după aflarea veștii, un telefon a sunat la secretariat la Humanitas. O voce tânără și suavă, strangulată de emoție, a întrebat: „Nu știți, vă rog, de unde aș putea să îmi procur cartea *Despre ingineri* de Andrei Pleșu?”

Pleșu a mai scris și alte cărți care l-au făcut celebru. De pildă, *Comedii la porțile Orientului*. Recent, pe adresa editurii, a sosit o comandă de cărți Humanitas. De la firma Prescom din Deva. Erau de toate în comanda firmei Prescom: *Dictionar latin-român* (10 bucăți), *Sursele Securității informează* (5 bucăți), *Cunoașterea inutilă* (3 bucăți), dar și cartea lui Andrei Pleșu, *Așa râd oamenii buni* (3 bucăți). Titlul acesta, avându-l ca origine îndepărtată pe cel cu comedii de la porțile orientale, dovedea de fapt un rafinat simț hermenetic din partea prietenilor noștri hunedoreni: autorul *Comediilor* era situat undeva în zona chefului (se glisase subreptice de la „așa beu...” la „așa râd...”), a bunătații și a veseliei contaminante.

De fapt, dacă stau să mă gândesc bine, el a cunoscut celebritatea cu mult înaintea mea. Prima oară, cred, când a făcut o vizită în China ca ministru al culturii. Era prin 1990. Se plimba pe un mare bulevard din Pekin, când și-a dat seama că din ce în ce mai mulți chinezi încep să se bucure la vede-

rea lui și îi fac semne extrem de prietenoase. Să fi fost vreo poză de-a lui prin ziare? S-a gândit o clipă. Dar de ce să simtă chinezii o atât de mare bucurie la vederea ministrului român al culturii? Cum semnele de simpatie creșteau în mod vizibil de la un minut la altul, Andrei s-a aplecat către însoțitorul său și l-a rugat să-i explice ce se întâmplă. „Acum două zile, Excelență, a fost un concert al lui Pavarotti și lumea crede că sunteți el.”

Andrei a avut parte de o grămadă de astfel de dovezi de celebritate. Mergea la un moment dat cu trenul către Iași. Un călător de pe culoar trecea când și când prin dreptul compartimentului său și i-arunca priviri scrutătoare, în cele din urmă a deschis ușa compartimentului și a strigat victorios: „V-am recunoscut! Sunteți Ludovic Spiess!”

Altă dată era la Sinaia, unde se retrăsese pentru câteva zile să-și încheie cartea cu „inginerii”. Ieșise după masa de prânz „să ia puțin aer”. Din capătul străduței pe care mergea se apropia un tip. Pe măsură ce se apropia, chipul lui trăda o emoție crescândă.

Ajuns la câțiva metri, își scoate cu un gest ceremonios căciula și zice răspicat: „Să trăiască bucătarul nostru de la PRO TV!” Îl confundase cu Radu Anton Roman.

În sfârșit, îmi aduc aminte că, în urmă cu câțiva timp, Andrei se internează la Elias două-trei zile pentru niște analize. E dimineată, e îmbrăcat într-un halat elegant de mătase și traversează, pentru a ajunge la laborator, o sală de așteptare, unde, în fața diferitelor cabinete, oamenii stau cumiți să le vină rândul. Se simte privit și, la un moment dat, aude în spatele lui: „Uite-l, bă, pe Liiceanu!”

Cam asta înseamnă să fii celebru. Trei trăsături ale celebrității cred că se desprind de aici. Prima: ești celebru atunci când poți stârni în jurul persoanei tale un număr maxim de *malentendu-uri* într-o unitate cât mai mică de timp. A doua: ca să fii celebru, e de asemenea obligatoriu ca gafa, confuzia, *malentendu-ul* pe care persoana ta le stârnește să fie însoțite de entuziasmul și jubilația maximă a celui care le produce. În sfârșit, temeiul adevăratei celebrități nu este gestul care se presupune că te-ar putea face celebru, ci caricatura lui. Altfel spus, un om nu este celebru pentru ceea ce a făcut, ci pentru

ceea ce se spune despre ce a făcut. Un om devine celebru din clipa în care începe să conviețuiască cu propria lui caricatură.

Revenind la povestea mea. Fericit că sunt pe cale să devin celebru și în America, m-am întors acasă după o oră, pacient aureolat de un EKG neprețuit, pe care doctorul Talbert, între o înghițitură de Cola strecurată printre douăzeci de cuburi de gheață puse într-un pahar uriaș și o costiță de porc cu iahnie de fasole dulce (gătită cu melasă!), plescăind, l-a înșfăcat și, după o aruncătură de ochi, i-a zis lui Martin: „Ai văzut cum s-a întors curentul la ieșirea din criză? E pe dreapta! Nu-i mai străpungem septul.” Am fost călduros felicitat și, cu toții, cei 26 de musafiri plus gazdele (șase familii de medici – dintre care jumătate erau obezi –, bărbați, femei și copii blonzi între 3 și 15 ani), ne-am pus pe băut și mâncat, ca la un adevărat party american, din farfurii de unică folosință, cu tacâmuri de unică folosință, cu chipsuri, maioneze și ketchupuri și cu mâncare comandată, adusă la oră fixă de un tip gras și binedispus, toată cu ingrediente dulci. Citez din memorie: porumbi fierți îndulciți prin fierbere într-o apă însiropată, aripioare la cuptor tăvălite în sos dulce, o salată de varză cu maioneză dulce, o salată de cartofi fierți pe jumătate, costițele de porc amintite date cu baiț dulce, iahnie cu melasă, pui la rotisor, aceștia, în sfârșit!, sărați, apoi, ca desert, briose de mălai și un *pudding*, super-dulce, din pâine, ou, miere, stafide și nuci, îngropat într-un sos ca de baclavale lascive. De neînțeles chiar și pentru mintea unui european venit dintr-o țară cu veri fierbinți, cum eram eu, rămâneau cantitățile uriașe de gheață care se turnau în orice tip de băutură și, corespunzător, paharele enorme, cu aspect de butoaie în miniatură, pe care toți le țineau în mână. Chestia asta cu nevroza gheții, alături de curentul de 120 de volți, de socotitul permanent cu mile, inchi, galoni, *pounds*, uncii și grade Fahrenheit contribuie la conturarea originalității vieții americane, cel puțin la fel de mult ca pusul picioarelor pe mese (Talbert al meu așa stătea) sau ca designul aiuritor, de jucării uriașe, al camioanelor de mare tonaj, *trucks*, de pe șosele.

V. De ce nu e bine ca fiul tău să te însoțească în sala de operație – Do you hear me?

Ne-am despărțit de musafirii noștri sâmbătă către seară, îmi aduc aminte că a doua zi, înainte de a adormi, mi-am recapitulat trăirile din săptămâna care se încheiase, încercând să alung gândul, care mi-a apărut o clipă în minte, că această săptămână ar fi putut fi, de ce nu?, și ultima din viața mea. Nu știu dacă ți-am spus că venisem înarmat cu faimosul raționament al lui Noica, cel privitor la „fatalismul binelui”: oricum s-ar „deznoda” o situație, rezultatul nu poate fi decât bun. Iar Noica mi-l prezentase în forma următoare, a doua zi după ce depusese, prin 1985, o cerere de viză pentru participarea la un colocviu de la Atena. „Dragul meu, m-am gândit că, indiferent de ce îmi vor răspunde cei de la pașapoarte, va fi bine: dacă mă lasă să plec, e bine pentru că văd Parthenonul și cerul sub care au gândit Platon și Aristotel. Dacă nu mă lasă să plec este bine pentru că nu mă întrerup din scris și termin *Logica lui Hermes*. Așa e peste tot în viață. Din orice deznodământ trebuie să iei partea lui bună.” Rezulta de aici că binele se ținea scai de noi de la naștere și până la moarte și că noi nu puteam scăpa de el orice am fi făcut. Cu condiția, desigur, să fim capabili să-l deslușim ca atare și să-l scoatem, în orice situație, din ascunzătoarea lui. Și asta, ne asigura Noica, se putea face, oricât de adânc pitit ar fi stat el, binele, acolo. Totul era o chestiune de exersare a privirii, de capacitate de a descoperi pozitivul unei situații acolo unde toată lumea nu distinge, în primă instanță, decât dezastrul care vine cu ea. Orice rău aparent se topea și se transforma în opusul lui, dacă știai să-l privești cu bunăvoință sau cu un alt tip de privire decât aceea pe care o puneă în joc judecata comună.

Dar cum arăta, aplicat la cazul meu, raționamentul lui Noica? Păi, cred că arăta așa: dacă nodul sinusal, care generează câmpul electric al inimii, se supără în timpul operației că a fost agresat, intră în grevă și nu-i mai dă inimii pulsul ei natural, e bine, pentru că sfârșesc, ahileic, în picioare și în plină detentă. Era de ajuns să mă gândesc la sfârșitul lui Cioran, trăind ultimii patru ani de viață sub umiliința Alzheimerului, la Monica, ținută în pat de trei ani încoace, în fine, la toate mizeriile sfârșitului pe care le vedem la fiecare pas în jurul nostru, pentru a-mi spune că o moarte, sub anestezie, pe masa de operație era cu adevărat o binecuvântare. Iarăși, dacă intervenția reușea, era bine, pentru că mai aveam, totuși, câteva lucruri de făcut.

Eram, așadar, înarmat. Și am mai avut timp, înainte de a adormi, să mă gândesc la vizita pe care o făcusem cu o zi înainte în gara din Chattanooga, numită Choo Choo, de la felul în care a fost botezată prima locomotivă, „Chattanooga Choo Choo”, care, la 5 martie 1860, a făcut cursa între Cincinnati și Chattanooga, legând pentru prima oară nordul și sudul țării. Gara, păstrată intactă de atunci, cu barul ei, cu sala de bilete și cu salonul ei, este impozantă dacă o judecăm la scara secolului în care a fost construită. Trebuia să fie primitoare și cu toate serviciile puse la punct, pentru că în acest Mizil american călătorul avea de așteptat uneori două-trei zile până să aibă legătura cu locul de destinație al călătoriei sale. Pitorrescul gării este păstrat și azi, iar la capătul uneia dintre linii se află încremenită locomotiva care a deschis linia în urmă cu aproape 150 de ani și cu al cărei bot roșu se pozează turiștii, eu ne-făcând, la rândul meu, excepție.

Luni dimineață, fiind Memorial Day, „ziua eroilor”, care cade întotdeauna în ultima luni a lui mai și care e sărbătoare națională, am fost să văd cimitirul celor morți în războaie. Pentru că au fost liberi și pentru că nimeni nu le-a putut cere vreodată americanilor să mimeze sentimente, patriotismul e aici „ceva adevărat”, deci ceva care are acoperire inclusiv într-un cult al celor morți în războaie, în *toate* războaiele lor, de la războiul civil și până la cel de azi, din Irak. Iar în cimitir, în ziua aceea, erau pâlcuri-pâlcuri de oameni. Veneau, de necrezut, fără să-i fi cunoscut pe cei de sub pământ, să-și vadă morții *lor*. Asta a fost, deci, luni dimineață.

Luni seară însă, în preziua operației, raționamentul lui Noica, cel pe care se înălța „fatalismul binelui”, a suferit o serioasă lovitură. Acum, că totul a trecut, pot să-ți spun: tu ești cel care i-a dat-o. M-ai sunat din Tokio și mi-ai spus, cu o voce care se voia dezinvoltă, dar care de fapt ascundea un mic tremur, să fiu atent „ce fac” a doua zi. „Tata, tata, auzi, să nu-mi faci vreun banc prost.” Ți mai aduci aminte? Așa mi-ai spus: „Să nu-mi faci vreun banc prost.”

Eram liniștit, înainte să mă suni. Telefonul tău m-a șubre-zit. Am dat să mă culc și, dintr-odată, m-a apucat frica. Raționamentul lui Noica nu se aplica decât atunci când în calcul nu intram decât eu. Nu calculasem cu „ceilalți”. Iar ceilalți erau cei care, în acest caz, contau. Toți ceilalți cărora ieșirea mea din joc ar fi urmat să le strice jocul. În noaptea aia am simțit cu o tulburătoare claritate că a trăi înseamnă a fi neliber prin iubire. Ajungi cândva să simți, așa cum am simțit eu atunci, că ești obligat să *nu* te preferi și că iubirea de sine, pentru ca să aibă un sens, trebuie să-și aibă capătul în alții. Și că, atunci, lucrul cel mai dureros este paragina pe care dispariția ta o poate aduce în existența celorlalți.

Încercam să dorm, dar, de fiecare dată când aveam senzația că pastila înghițită își face efectul, o nouă scenă care se petrecuse cândva între noi îmi apărea în fața ochilor. Ultima a fost cea din iarnă, când ai venit pentru zece zile la București, îți lăsasem dormitorul meu, iar eu dormeam pe o saltea pusă în living. Mai aveai o zi până să te întorci la Tokio. Ai venit acasă către două noaptea. Credeai că dorm, pentru că lumina era stinsă peste tot. Mă amuza să anticipez fiecare gest al tău din clipa în care am auzit, *afară*, mașina oprindu-se și apoi să-l fac, odată cu tine, în minte, din nou. A trecut o vreme până să aud ușa de jos deschizându-se. Am înțeles că te-ai oprit să fumezi o ultimă țigară. Afară era frig și, ca o mamă panicată ce sunt, am avut pornirea să deschid geamul și să te rog să fumezi în casă. Dar știam că te enervează grijile și angoasele mele. Am stat cuminte și am fumat în gând, odată cu tine. Apoi am auzit ușa de jos, te-am văzut cum scoateai cheia din buzunarul drept al paltonului, am auzit apoi ușa de la intrare deschizându-se cu precauție, am preîntâmpinat gestul scoaterii ghetelor în vestiar și am surâs amintindu-mi indignarea japoneză cu care vituperezi orice intrare în

casă încălțat („Cum puteți, dom’le, în țara asta, să intrați așa în casă? Nu înțelegeți că afară e un spațiu impur și că în felul ăsta impurificați casa?”), te-am urmărit intrând în baie, am deslușit în imaginație zgomotul periutei de dinți, te-am auzit apoi ieșind, apoi intrând în dormitor și m-am pregătit să adorm odată cu tine.

Și atunci s-a petrecut ceva neașteptat. Ai apărut, în vârful picioarelor și cu perna în mână, lângă salteaua mea. Dar n-ai pus-o pe saltea, deși alături de mine era loc destul, ci pe covor și te-ai ghemuit direct pe jos. Continuai pesemne să crezi că dorm. Te-am întrebat brusc, cu tonul unui om treaz – savurând, copilărește, efectul surprizei –, ce se întâmplă. Ai bombănit ceva în genul „Ce să se întâmple, mai am de stat doar o zi cu tine și pe urmă, iarăși, cine știe câtă vreme n-am să te mai văd...”, iar apoi m-ai lăsat să înțeleg că nu mai vrei comentarii și că, gata, te-ai culcat. M-ai luat de mână și ai adormit. Și atunci, când valul care a pornit din piept s-a oprit într-un zâmbet uimit pe care, în întunericul camerei, nu-l adresam nimănui, am simțit, vorba sfântului Augustin, cât de vaste sunt încăperile inimii noastre.

Asta e scena pe care cred că am adormit alaltăieri noapte în Soddy Daisy, cu câteva ore înainte de a pleca la spital. Dar glasul tău de la telefon a continuat să mă urmărească până în sala de operație de la Parkridge Medical Center din Chattanooga, reverberând sub cupola preanestezicului, și cuvintele „banc prost” mi-au rămas înfipite în minte, luând proporții înspăimântătoare, alături de frigul din sală care devenea de nesuportat și care, așa mi se părea cel puțin, îmi intra în corp prin coapsele dezgolite, sterilizate și pregătite să înghită, „inghinal”, cele patru catetere. Iar frigul ăsta părea că nu se mai termină. Îmi intrase în cap – așa înțelesesem eu în mahmureala mea preanestezică din frânturile de americană indescifrabilă – că Tim Talbert e încă pe drum, că urmează să sosească, că întârzie totuși, și asta mă enerva ca așteptarea la un spectacol care nu mai începe pentru că actorul din rolul principal nu a sosit încă. „Ce chestie, îmi spuneam întruna, să mă lase să aștept în frigul ăsta!” Pe urmă îmi veneau iarăși în minte cuvintele „banc prost”, din nou apărea senzația insuportabilă de frig, cred că tot bâiguiam „it’s so cold!”, dar nu știam dacă vorbele chiar îmi ieșeau din gură sau doar voiam

să le spun. E foarte probabil că totul nu a durat decât cinci minute, dar mie mi s-a părut că au trecut ore, că eu și echipa îl așteptam pe Tim, care întârzia, anunțând mereu de pe drum că vine.

Totul s-a încheiat când anestezistul Jeff, un tip cu o mustăcioară mexicană și cu privirea caldă, m-a întrebat de câteva ori *Gheibriäl, do y ou hear me? Do y ou hear me?*, după care totul a dispărut și m-am trezit în salonul din care plecasem, cu „nărsa Denise” (pronunță „De'nirz”) care mă apăsa tare pe vena femurală și îmi explica, ceea ce mi-a creat un nou inconfort (eu crezusem că totul se încheiase în sala de operație), că îmi scoate cateterele. Fiind condamnat la inexpriabil, îmi puneam întrebările singur în cap și faptul că nu aveam răspunsuri mă enerva teribil. „De ce m-or fi lăsat să plec de-acolo cu furtunurile astea în mine?” mă tot întrebam, îmi reprezentam operația scârboasă de extragere prin încheietura piciorului a unor sârme sau a unor furtunuri care plecau din inimă.

Restul nu mai contează. Toți s-au purtat formidabil, totul era comod, deștept, pus la punct. Când surorile intrau în tură, apăreau zâmbitoare în salon, îți spuneau cum le cheamă, după care își scriau numele pe o tăbliță așezată în dreptul patului pe perete. (De pildă, „nărsa Erynn” și-a scris numele neglijent, codița de la „y” de-abia se vedea, ceea ce îmi provoca dorința acută, de câte ori îmi cădeau ochii pe ea, să mă ridic și s-o întăresc. Cert este că după anestezic creierul capătă o altă plasticitate și accentele de percepție și de memorie se modifică monstruos.)

Iar a doua zi, dimineață la ora 10, am ieșit din spital. Totul durase 24 de ore. Pe Tim nu l-am mai văzut, îmi lăsase, în culori „fauves”, noua hartă a câmpului electric al inimii mele. Acesta fusese, așadar, Graalul călătoriei mele americane. La capătul ei țineam între mâini o foaie de hârtie superb colorată (am s-o înrămez și pe ea) la care, uitându-mă, în afară de forma inimii, nu reușeam să descifrez nici cea mai mică urmă de visceralitate. Am înțeles oricum că țineam între mâini, „fotografiat”, rezultatul unei imense strădanii. Martin mi-a spus că Tim îmi făcuse 68 de „puncte de coagulare miocardică” cu unde radio de înaltă frecvență, ca să împiedice curentul electric să mai deraieze și, astfel, și pulsul să o mai

ia razna cu cele 180 de bătăi pe minut. Mi-a mai povestit că întâi mi-au făcut, vreme de o oră, o hartă a câmpului electric al inimii, mi-au provocat o tahicardie și au studiat unde se produc „deraierile”. Apoi Tim s-a apucat, preț de două ore, să coaguleze, cum ziceam, celulele miocardice prin care stabiliseră că au loc scurgerile de impulsuri. Și gata. Dacă i-a scăpat vreun loc de scurgere, criza poate reapărea, dar cu o altă durată și o altă intensitate. Asta nu vom ști dacă se va întâmpla decât în timp, și mai cu seamă în condiții de stres maxim. Voi avea deci prilejul să verific reușita 100% a „intervenției” imediat după întoarcere...

Acum am să mă opresc. Am obosit puțin și, nu-ți ascund, puțin îmi e și frică. N-aș vrea să-mi bat joc de munca lui Tim, deși Martin mă asigură mereu că trebuie să mă port „normal”. Și totuși, ideea că mi s-a scormonit în inimă preț de vreo trei ore nu-mi dă pace. Vrând-nevrând, stau mereu la pândă să văd dacă nu cumva îmi vine vreun semnal din partea stângă a toracelui. Mă apăs mereu pe pectoral. Uneori am senzația că mă doare. Martin râde de fiecare dată de mine. „Inima nu doare niciodată.”

VI. O excursie la Nashville

Dragă Ștefan, îți spuneam că, de îndată ce am ajuns acasă, Martin a ținut să mă arunce în viață ca pe un personaj sănătos și perfect recuperat. Voia să-mi uit inima și era sigur că Tim o redusese la tăcere. Gata cu impertinențele, cu scandalurile și cu vedetismele ei! M-a anunțat că sâmbătă vom merge la Nashville, capitala statului Tennessee, la Grand Ole Opry, care nu înseamnă altceva decât Grand Old Opera, un soi de Metropolitan al muzicii *country*, unde, în fiecare marți, joi și sâmbătă seara, valuri de turiști aduși de autocare umplu cele 20.000 de locuri ale sălii pentru a asculta, vreme de două ore, concerte cu cei mai faimoși cântăreți de *country music*. Această sală uriașă s-a ridicat, în etape, pe ceea ce inițial, la sfârșitul secolului al XIX-lea, nu fusese decât un hambar. Aici, potrivit ideii pe care a avut-o cârciumarul locului, au fost lăsați să cânte tipii care iubeau *country-ul*, iar cei care aveau chef îi ascultau așezați pe butoaie. Tocmai asta este splendoarea vieții americane: totul la ei s-a născut organic, totul a apărut dintr-o întâmplare, un gând, o inițiativă pe care vremea sau nebunia urmașilor le-au amplificat. Nimic căznit, nimic forțat, nimic întrerupt. O creștere frumoasă, născând cu vremea o tradiție care așază generațiile pe firul continuităților neîntrerupte și care, în final, înseamnă *bogăție acumulată*. Această uriașă avere strânsă gospodărește, fără traume, de la o generație la alta, este America, cea pe care toată planeta o urăște pentru că de fapt a reușit să obțină cuminența continuității. Simplu spus, America nu e altceva decât o societate fără „pierderi”, în care fiecare respectă, preia și amplifică ceea ce a pus pe lume un predecesor. Au fost scutiți și de distrugeri venite din afară și, mai ales, de nebunia autodistrugerii. Nu și-au lichidat prostește, cum au

făcut francezii la 1789 (și, altfel, în mai '68) sau comuniștii peste tot unde au ajuns la putere, în numele unei revoluții și al unei ideologii, ceea ce alții înaintea lor ridicaseră din nimic. Așa se face că, în jurul hambarului de altădată, gravitează astăzi o uriașă industrie: industria muzicii *country* de la Grand Ole Opry. Pentru că cei 80.000 de oameni care se varsă săptămânal în Nashville trebuie să mănânce, să bea, să doarmă undeva și să facă cumpărături.

Așa cum am făcut de altfel și noi luând camere la faimosul Gaylord Opryland, „cel mai mare complex hotelier de pe Coasta de Est”, după cum ne asigură dl Arthur Keith, managerul general, în pliantul pe care îl primești de îndată ce pătrunzi în acest uriaș monument de sticlă, apt să adăpostească câteva mii de oameni. Nu te poți descurca aici decât cu o hartă în mână, cu tăblițele de ghidaj puse peste tot urmând culorile etajelor și rătăcindu-te până la urmă într-una dintre cele patru grădini supraetajate, înăbușite de plante, copaci și flori care cresc și trăiesc datorită unei rețele invizibile de conducte și furtunuri de zeci de kilometri, ascunse cu grijă sub un inocent pietriș *ivoire*. Bineînțeles că tot acest monstru eclectic, a cărui arhitectură îți aruncă în aer toate reperele și toate categoriile estetice, este înțesat de magazine, de locuri de relaxare (*relâche spa*), de bazine, de saloane de fitness, de cyber cafe-uri, de restaurante, de florării uriașe, de gift shops care exploatează specificul „sudic” și de magazine de muzică profilate pe instrumente de *country music*, de la banjouri, scripci și mandoline și până la o uriașă discografie de muzică înregistrată în concertele de la Grand Ole Opry.

Dacă plimbarea prin hotel nu-ți ajunge, poți să ieși spre mallurile din oraș, puse și ele, strategic, între hotel și sala de concerte. Aici, imaginea noastră românească despre mall este oarecum dislocată. Ar trebui să spunem că un mall american este fie o stradă acoperită, de vreo trei kilometri, fie un dreptunghi mare cât un stadion acoperit, ambele având ca unic obiect comerțul, fie că e vorba de bunuri sau servicii. Este de fapt varianta de secol 21 a bazarului oriental, pentru că la tot pasul ți se oferă ceva sau ți se întâmplă ceva. Ce colcăială de magazine de tot soiul, de la cele de pălării și cizme de cowboy, de haine, de pantofi, de aparate electrice, de covoare, de cravate kitsch, de cărți poștale trăsnite, de mobilă, de mân-

care și până la magazine de bărci cu motor costând între 1.000 și 50.000 de dolari, ce colcăială de cârciumi, fast-food-uri și restaurante, apoi de instalații de masaj puse în mijlocul drumului și de asiatici care se oferă să-ți frământe gâtul, spațele sau picioarele, pentru că shoppingul și căscatul gurii oboresc al naibii, ce colcăială de oameni de toate culorile și taliile! Obezitatea pe grupuri familiale îți taie respirația. Tații încep pe la 160 de kg, mamele pe la 130, iar copiii de 12-13 ani bat spre 90, dar toți simțindu-se bine și, evident, mestecând în permanență un snack. După vreo oră ai o asemenea senzație de claustrofobie la scară mare, de zidire în carcasa unui oraș artificial, încât vrei să o iei la goană și să vezi urgent cerul.

La 9 seara am intrat în sala de concert, dar nu înainte de a asista, cam cu o jumătate de oră înainte, la tehnici americane de marketing cultural. Ca un preambul în aer liber la ceea ce avea să urmeze, în fața intrării a început un mini-concert *country* al unei formații alcătuite din doi bărbați și o femeie, cu toții având aerul de gospodari cumsecade care, încheindu-și treaba de peste zi, se amuză seara să cânte. Izbitor era firescul cu care făceau totul, senzația de spectacol fără de spectacol. Mai ales ea, o blondă de vreo 40 de ani, îmbrăcată „sudist”, culorile predominante fiind roșu, albastru, verde și alb, distribuite – nu știu de ce mi-a rămas impresia asta – pe haine cu picățele, stelute sau pătrățele, avea aerul de profesoară de liceu care decisese ca în timpul ei liber să ia în mână o scripcă. O mânuia cu o seriozitate senină și, deodată, și-a dat drumul la voce. Avea o voce caldă și luminoasă, care, pentru că ținea mult acutele, părea că însoțește și măsoară întinderea unor spații foarte mari. Cânta o melodie de oameni cumsecade, nici tristă, nici veselă, un amestec de de toate – de doruri, de îndemnuri de viață, de melancolie, de speranță și redresare, de autoironie – o filozofie făcută din nimicurile grave ale vieții, menită să se potrivească oricui și să poată fi cântată oricând, desfăcându-se firesc, ca un moment de reculegere, din ritmul, care trebuia oprit undeva, al zilei. Apoi, când formația s-a retras, aplaudată cu un soi de căldură recunoscătoare de mulțimea celor care așteptau să intre la concert, au apărut o femeie și un bărbat costumați *country*, oferindu-se să facă fotografiile-souvenir cu doritorii. Fe-

meia, trecută de 30 de ani, și afișând o bună-dispoziție totală, era îmbrăcată într-o rochie cu pătrățele albe și roșii, avea pe cap o pălărie caraghioasă de paie, ornată cu flori, purta ciorapi albi și pantofi negri cu toc jos și baretă cu cataramă. Când se lăsa fotografiată cu cineva – de obicei un bărbat – îl lua rapid de braț, rămânea cu fața încremenită într-un *smile* total și cu piciorul drept nemișcat și el, ridicat în aer și încovoiat spre interior. Lua poziția cu pricina cu o viteză extraordinară, de fiecare dată identic, trecând, pe bandă, de la o persoană la alta. În micile pauze de la o poză la alta vorbea și râdea cu un firesc desăvârșit, ca și cum ar fi fost o *gazdă* care își primea musafirii. Povestea ei, dragul meu, este pasionantă, dar am să ți-o spun altă dată.

Apoi am intrat în sală și a început concertul. În stil de super-show. Reflectoare uriașe în toate culorile care măturau periodic sala. Un ecran enorm pus în partea de sus a scenei și altele mai mici risipite prin toate colțurile sălii. Un tip care stătea la un pupitru instalat în partea stângă a scenei și care anunța intrările supervedetelor în stilul finalelor de la meciurile de box sau de la K1. În spectacol s-au perindat vreo douăzeci de cântăreți. Cântau nu mai mult de două cântece fiecare. Unii dintre ei erau *country greats*, precum Vince Gill, Ronnie Milsap, Michael McDonald, Martina McBride, nume care mie nu-mi spuneau nimic, dar pe care le înregistram în toată măreția lor pentru că la apariția starurilor în scenă sala intra în delir. Mai ales femeile din jurul meu, chit că era vorba de tinere fete sau de cucoane în toată firea, erau apucate de un soi de preleșin, își frământau mâinile, se ridicau pe jumate de pe scaun sau hăuiau brusc ca indienii când atacau taberele albilor. Ce m-a uimit era vârsta cântăreților: de la 35 de ani la 85! Tipul de 85 de ani, care a încheiat concertul, cu coamă și mustață albe, avea o voce trăsnet, de bărbat de 40, și o vitalitate care te umilea. Ce naiba, mă întrebam, îi făcea pe copiii ăștia până în 16 ani să se recunoască în venerabilii muzicii *country*! Care e secretul acestei societăți care poate uni *toate* generațiile în jurul aceluiași fenomen și în care tinerii nu scupă, tinerește, pe cei care s-au născut înaintea lor? Ce temeii ancestral pune în joc *country-ul*? Cum ar arăta în România o sală de 2-3.000 de locuri în care, ameste-

cați de-a valma, copii, tineri și bătrâni, ar muri de plăcere ascultând sârbe și doine?

Dragul meu, încep să cred că Martin a avut dreptate aruncându-mă pur și simplu în viața de aici ca și cum nimic n-ar fi fost. A trecut o săptămână de când mă aflu înțins pe masa lui Tim, o săptămână de când cowboy-ul electrician mi-a pus la loc siguranțele sărite ale inimii. Cu cât mai tare mă aflu în viața Sudului, cu atât mai mult uit de ce mi s-a întâmplat. Din când în când, readusă în matca ei, inima mea, spășită parcă pentru toate măgăriile pe care mi le-a făcut, eliberează câte un val de recunoștință care pornește să-i mângâie când pe Martin, când pe Tim și, odată cu ei, pe toți medicii lumii care merită toate șalupele de 180.000 de dolari pentru binele pe care ni-l fac. Ce nedrept era Noica atunci când spunea că medicina se reduce la „pun coadă la topor”!

Dar nu cred că știi ce înseamnă asta. Când lumea se mai încălzea cu lemne, era esențial să ai în gospodărie un topor în stare de funcționare. Copil fiind, coboram o dată la două-trei zile în pivniță și tăiam lemne potrivite de foc. Ce dialog formidabil aveam cu buturugile! și ce frumos era să simți cum se despică lemnul la jumătate în urma unei lovituri bine plasate! Ce încercări de forțe și ce fantasmе voinicești mă traversau pe parcursul acestei încleștări nemaipomenite! Lemnul din fața mea, înălțat deasupra capului și lovit cu sete de buturuga cea mai mare pe care o găsisem în stiva de lemne, devenea un balaur teribil pe care tocmai îl răpuneam.

Așa stând lucrurile, înainte ca Bucureștiul să treacă pe păcură, și apoi pe gaze, pusul cozilor la topor era o adevărată meserie, așa cum meserii curente erau și ascuțitul cuțitelor, și lipitul și spoitul cratițelor vechi din bucătăriile mamelor noastre. Toate erau practicate de țigani. Mai am și astăzi vocea lor în urechi strigând: „Pui coadă la topor!” Sau: „Spoi țigiri, spoi țigiri!” Le dădeai toporul cu coada ruptă, cratița cu smalțul sărit, cuțitele tocite, se așezau în curte și mește-reau o vreme. Scoteau din desaga de pânză de sac pe care o purtau pe umăr, plină cu „cozi de topor” din lemn de carpen, de salcâm sau de fag, albe și bine șlefuite, una dintre „cozi” și o fixau de bucata metalică, punându-i o pană și fixând-o apoi într-un cui a cărui floare rămânea rășfrântă peste lama de metal. Când totul era gata, strigau: „Cocoană! Cocoană!” Ma-

ma ieșea la geam și-l auzeam pe țigan spunând: „Cocoană, face 5 lei.” Mama dădea să plece să aducă banii, când țiganul striga din nou: „Cocoană! Cocoană! Ai și ceva de mâncare? Dă și ceva de mâncare!”

Așadar, Noica reducea chirurgia la „pui coadă la topor”. S-a rupt coada? O schimbi cu una nouă! Asta e tot! „Dar asta e tot?” se întreba Noica. Nu trebuia oare medicul să știe mai mult? Să urce de la bolile trupului la cele ale spiritului și să afle că acolo bolile sunt pozitive și că sarcina medicului de spirit e nu să te facă bine, ci să te îmbolnăvească. El era chemat să tulbure imaginea liniștită a lumii din mințile noastre, să o răstoarne, să ne facă să vedem lumea cu alți ochi decât o văd oamenii în mod obișnuit. Medicina spiritului era chemată să sădească în noi sacra nebunie. Căci, în cazul spiritului, numai bolile erau fecunde, în timp ce sănătatea era sterilă.

E adevărat că mai toți medicii pe care i-am cunoscut evadau, după ce „puneau coada la topor”, pe tărâmul fecund al maladiilor spiritului. Toți aveau câte o pasiune, fie ea legată de muzică, de pictură sau de cărți, când nu le aveau pe toate la un loc. Martin însuși, de atâtea zile de când suntem împreună, mă umilește cu lecturile lui literare, filozofice sau istorice, cu tot ce știe despre film sau despre muzica americană. Dar, sincer să fiu, în ceasul euforic în care mă aflu după ce Tim mi-a pus o nouă coadă electrică la toporul inimii, îmi este perfect egal dacă înaintea de operație a citit sau nu Kant sau dacă s-a mulțumit doar să se plimbe cu șalupa.

VII. Biserica baptistă de pe strada 8

Dragul meu, tot ce ți-am povestit până acum despre Nashville și *country* se petrecea pe 3 iunie, seara târziu. Iar a doua zi, duminică dimineață, când ne-am urcat în mașină să pornim spre Chattanooga, Martin ne-a propus, înainte de a ieși din Nashville, să ne oprim la prima biserică baptistă de negri care ne va ieși în cale și să asistăm la slujba însoțită de gospels. „Ca să înțelegi de unde a ieșit Ray Charles.” Iar biserica, albă toată și ascunsă pe o stradă mică dintr-un cartier periferic („The 8th Street Missionary Baptist Church”), ne aștepta, cu unicul loc de parcare liber chiar în fața intrării. Nu știu de ce, dar aveam trac. Pesemne pentru că mă încerca din nou senzația că urmează să cobor în realitatea unui film american. Și chiar așa a fost.

Când am deschis ușa, de partea cealaltă ne-au întâmpinat două negrese îmbrăcate într-un soi de robe albe și care, cu un zâmbet cald, ne-au poftit să intrăm și ne-au dat câte un plic cu programul slujbei și cu câteva versete din Biblie. Sala era înaltă și albă, nu cu mult deosebită de o sală de întruniri. Mi-am aruncat rapid ochii în jur: eram singurii albi din încăperea. În față, supraînălțată pe un podium, se afla o masă lungă la care stăteau așezați trei bărbați îmbrăcați în negru, extrem de îngrijiți, cu ochelari cu ramă aurie. Genul de negri absolvenți de colegiu și cărora costumul cu cravată și ochelarii le dau o distincție aparte. În colțul din dreapta al sălii, la câțiva metri de masă, era instalat alt podium, împrejmuit cu o bară de lemn, pe care se aflau, în picioare, un pâlț de vreo zece femei, majoritatea supraponderale, care alcătuiau corul. Iar în fața podiumului, așezat la pian și având și rolul de dirijor, un tânăr îmbrăcat de sus până jos în alb. Când s-a sculat prima oară în picioare am constatat că era înalt, cu o siluetă

frumoasă și deosebit de rasat. Lângă pian, și tot în preajma podiumului, se afla o baterie la care era instalată o fetișcană cu aer de elevă. Sala era plină de bănci, despărțite între ele de o alee destul de largă. Aproape toate locurile erau ocupate, mai cu seamă de familii formate din părinți cu câte doi-trei copii. În funcție de vârstă, copiii fie se jucau liniștiți pe bancă cu câte o jucărie adusă de acasă, fie erau atenți la slujbă, schimbându-și din când în când locul și prelingându-se pe marginea băncii. Câțiva dormeau pierduți între brațele uriașe ale taților. Femeile, cocoțate pe tocuri, se pregătiseră în mod vizibil pentru slujbă: erau îmbrăcate elegant, cu pălării cu boruri largi, uneori și cu câte o voaletă, cu rochii intens colorate. Altele erau complet în alb. Ne-am așezat pe băncile din dreapta, într-unul din ultimele rânduri, așa încât aveam toată sala sub ochi. Și apoi a început ceva ce bănuiesc că n-am să uit niciodată.

Mai întâi a fost un discurs al reverendului, Dr. Cordell E. Simpson, după cum scria în program.

Era unul dintre bărbații așezați la masa care domina sala. Din vorbele lui rezulta că venise nu de multă vreme să păstorească comunitatea aceasta și că nu o găsisese în starea cea mai bună. Dar acum începea să fie mulțumit de ce se întâmplă. Le-a spus enoriașilor săi că era mândru de ei și de faptul că vin cu conștiinciozitate la slujbe. Era mândru de mamele care își pregătiseră copiii pentru slujbă, era mândru de femeile care, neavând copii, le-au ajutat pe cele care aveau, era mândru de toți cei care pregătiseră biserica pentru slujba de azi. Acest „I am proud of 8th Street Church...” era leit-motivul discursului său. Se mai întâmplaseră și alte lucruri. Se pregătise hrană pentru cei săraci, se strânseseră haine pentru ei, se scrisese celor bolnavi, li se făcuseră vizite. „I am proud of 8th Street Church...” Un lucru important care se petrecuse recent era vizitarea cu copiii a unei închisori. Copiii fuseseră foarte impresionați de această vizită. „Cel mai important lucru este să nu renunțați la școală”, le spusese deținuții, „să nu faceți lucruri care să vă aducă aici.” Dacă copiii ar ști din vreme către ce se îndreaptă, a conchis reverendul, nu e nici o îndoială că ar fi mult mai atenți atunci când ar fi pe cale să comită ceva ilegal. Le mulțumea celor care înțeleseseră cât de importantă avea să fie vizitarea închisorii, și

care-și aduseseră copiii cu ei. „I am proud of 8th Street Church...” Duminica viitoare, Dr. Simpson urma să predice în altă biserică, îi invita și pe enoriașii săi să vină. Dar să nu se simtă obligați s-o facă. „Eu pot predica și în fața unuia singur, și în fața câtorva, și în fața multora. Dar m-aș bucura să-i simt în preajmă pe prietenii mei din strada nr. 8.”

Interesant este că, în timp ce reverendul vorbea, cei din sală dialogau cu el, mai bine zis îl aprobau strigând, când unul când altul, *amen!* (citește „eimin”), un fel de „așa e!”, „ai dreptate!”, iar strigătul era însoțit de mâna dreaptă ridicată în sus și bătând scurt aerul. Și totul mergea în crescendo: *amen-urile* păreau că îl ațâță pe vorbitor, iar glasul lui tot mai ridicat stârnea tot mai mult aprobările celor din sală. Când temperatura discursului a atins cota maximă și vociferările s-au înmulțit țâșnind, cu viteză sporită, din toate părțile, la un semn al tânărului în alb, ca într-o regie savant făcută, a intrat în scenă corul. Dozajul care a urmat a fost năucitor.

Trupurile celor douăsprezece negrese de pe podium au început să trepideze, brațele s-au îndoit de la coate pentru a susține ritmul,acompaniate și de scurte răsuciri ale șoldurilor și, cu fiecare piesă nouă, frisonul celor din sală și al cântăreților creștea. Bateria, lovită frenetic de negresa adolescentă cu aer inocent, bubuia din ce în ce mai tare, tânărul în alb apăsa clapele pianului tot mai hotărât, ridicându-se – împins de resorturile propriilor acorduri – la răstimpuri în picioare. Ritmul devenise sălbatic, iar cuvintele care izbucneau când și când la suprafață – *Jesus!* și *Lord!* – aveau un patetism sfâșietor. Vibrația aerului a devenit insuportabilă și, rând pe rând, femeile au început să se ridice în picioare, să-și părăsească locul, să se plimbe pe culoarul dintre șirurile de bănci, să-și frământa mâinile, să-și șteargă lacrimile care le șiroiau pe obraji, pentru a se așeza din nou la loc, până când un val renăscut de emoție le ridica din nou în picioare, aruncându-le într-un nou episod de adorație mistică irepresibilă. Cei care continuau să-si păstreze locul își legănau brațul drept în aer, cu degetele mâinii răsfirate sau, când acest mod de a participa la emoția colectivă nu le mai ajungea, se ridicau în picioare, cu brațele înălțate deasupra capului, legănându-și molcom trupul dintr-o parte în alta. Întreaga asistență părea drogată sonor. Doamne, mi-am zis, și *ăsta* este tot creștinism,

chiar dacă drumul credinței trebuie să străbată peisajul îndrăcit al ritmurilor africane, chiar dacă atmosfera virase către un soi de dionisiac altoit creștinește. Și, ca întotdeauna când te izolezi înlăuntrul unui delir colectiv, m-a apucat frica.

De fapt, nu reușesc niciodată să mă pierd în mijlocul unei mulțimi, să-mi ies din mine și să avansez către acea regiune locuită doar de marele animal al ființei colective care, mânat de un unic resort al simțirii, plânge, urlă, suferă, huiduie sau se bucură într-un singur glas. Pesemne că din cauza asta nu am reușit niciodată să mă îmbăt: din teama că eul meu ar deveni transparent și că, pierzându-și contururile și consistența, nu ar mai putea întoarce lumii replica umbrei mele. Acea umbră pe care spiritul *meu* și numai al meu o aruncă peste lucruri ca pe o garanție a existenței mele. Cum să renunț la acea supremă complicitate a mea cu mine care este propria-mi conștiință și care, în fond, îmi garantează continuitatea de ființă? Orice tentativă care are ca rezultat aneantizarea conștiinței sau manipularea ei am resimțit-o ca pe o vexațiune. Hipnoza, beția, drogul, ba chiar și anestezia din preajma unei operații îmi repugnă sau mă pun în stare de alertă pentru că mă deposează pe mine de mine. Până și intrarea în somn mă umilește de fiecare dată, ca smulgere nejustificată din brațele propriului meu eu. Toate astea nu înseamnă, cum ar părea la prima vedere, că sunt îndrăgostit de mine, ci doar că am un anumit orgoliu al lucidității.

O singură dată am renunțat la el, o singură dată am acceptat numitorul comun al unei trăiri *publice*: în ziua de Paște a anului 1992, când m-am pomenit în mijlocul câtorva sute de mii de oameni, pe Calea Victoriei, sub balcoanele hotelului Continental, unde Regele Mihai a apărut după 45 de ani de la izgonirea lui din țară. Atunci s-a întâmplat – indiferent de cum au evoluat apoi lucrurile și de cum a evoluat însăși familia regală – ceva care are o explicație extrem de specială.

Regele a descins în țară în mijlocul unui ocean al urii. Ni-meni, vreme de 47 de ani, nu ne iubise în chip public, iar noi, la rândul nostru, nu iubiserăm pe nimeni. Canalele afective ale unui popor întreg erau blocate. Prin contrast, Regele a apărut ca un centru de lumină, ca un personaj capabil să iubească și să fie iubit. Mai mult, după atâta amar de vreme, pă-rând că vine dintr-un niciunde al istoriei, el aducea cu sine

aluzia unei transcendențe. Când raptul afectiv se produce în numele unui punct așezat deasupra tuturor, atunci forța lui de omogenizare și de ștergere a conturilor individuale este maximă. Ceea ce atunci a fost numit „delir monarhic” avea foarte puțin în comun cu opțiunea pentru o formă anume de guvernământ (regalitatea în raport cu republica), cât mai degrabă cu nevoia regăsirii unui sentiment comunitar prin participarea la un scenariu compact al iubirii. Și de-abia atunci „am ieșit din mine”, de-abia atunci m-am abandonat pentru a intra pe teritoriul vast al unui eu colectiv care, în ora aceea de grație, evacua, simțind la unison, toxinele acumulate în cinci decenii de istorie a urii. Mă simțeam ușor, eram bun și nimic nu m-ar fi împiedicat să-i îmbrățișez pe toți cei din preajmă.

Recunosc că n-am putut retrăi asta, în numele iubirii întru Cristos, cu frații mei negri din biserica baptistă de pe strada nr. 8. Și nu pentru că ei erau negri, ci pentru că „modelul cultural” în care își așezaseră credința era prea departe de al meu. Îmi era greu să așez dialogul cu Isus pe fundalul răpăiturilor unei baterii dezlănțuite și al unor trupuri care se mișcau în ritmul unei muzici toride, îmi era greu să accept că sentimentul credinței apărea la capătul unei surescitări induse muzical.

În același timp, deși nu puteam să intru în sistemul lor, îi admiram. Și aici, ca și în cazul poveștii mele pascale, dar acum la altă scară, era vorba despre nevoia nebună de iubire a unor oameni. O nevoie pe care nimic din ce este simplu pământesc nu o putea satisface, pentru că aici, pe pământ, nu exista nici o ființă care să aibă capacitatea intactă a unei iubiri infinite. O iubire care să poată fi satisfăcută clipă de clipă și în care riscul satsisirii și al părăsirii să nu fi existat. Important în cazul acestui Dumnezeu întrupat era tocmai faptul că apăruse cineva care îl iubea pe fiecare om în parte și care i se adresa fiecăruia pe numele său. La rândul său, fiecare i se putea adresa acestui Dumnezeu ca unui frate, spunându-i pe nume: *Jesus*. Familiaritatea cu divinul înăuntrul unei iubiri neînșelătoare – aceasta era suprema consolare a oamenilor adunați acolo și care intrau, năvalnic, în transa provocată de propria lor nevoie de iubire.

Iar transa aceasta creștea ca apele umflate ale mării, făcându-mă, instinctiv, să caut un loc de refugiu mai înalt sau

să încep să mă ridic pe vârfurile picioarelor pentru ca valul emoției care se rostogolea dinspre podium spre partea din spate a sălii să nu ajungă să mă înghită. Am simțit cum panica începe să urce treptat în mine. La început firavă, ca o tresărire, ca un susur care se isca când într-o parte, când în alta a ființei mele, pentru a dispărea în clipa următoare. Apoi m-a cuprins în întregime. Tânărul în alb începuse un cântec în care vorbea cu Isus, acompaniindu-se mai departe la pian și continuând să dirijeze corul. Vocea lui nu avea un timbru deosebit și nici o mare întindere, dar impresionant era felul în care o folosea în spațiul propriei sale emoții, îl ajuta de asemenea modul în care fraza, lăsând să cadă accentul pe primul vers al fiecărei strofe, de fapt pe unicul cuvânt din care acesta era compus și care exprima de fiecare dată o însușire a lui Isus. *Holiness/ I crave for Your holiness* („Sfințenie, tânjesc cu toată ființa mea după felul Tău de a fi sfânt”), *Righteousness/ I crave for Your righteousness* („Dreptate, tânjesc cu toată ființa mea după felul Tău de a fi drept”), *Brotherness/ I crave for Your brotherness* („Fraternitate, tânjesc cu toată ființa mea după felul Tău de a fi frate”), *Brokenness/ I crave for Your brokenness* („Abis de suferință, tânjesc cu toată ființa mea după abisul suferinței Tale”).

Interesant e că diaconul acesta îmbrăcat tot în alb a început cântecul ca pe un gospel, l-a continuat adăugând atacuri de notă și apoi susținere de notă care-l transformau în blues, pentru a-l termina cu acorduri foarte apropiate de rock'n-roll. Iar aceasta s-a întâmplat pe strofa în care Isus era numit *brokenness*, „abis de suferință”. Era și strofa care trebuia să inducă în asistență participarea maximă prin crearea stării de identificare cu patimile lui Isus. Acordurile pianului erau tot mai puternice, toba era lovită tot mai tare, vocea, emisă direct în plasa microfonului, părea că se sparge de tavan, corul răspundea la semnele imperceptibile ale cântărețului, cu înălțări și coborâri de intensitate și volum, cu accente neașteptate, cu maniere sofisticate de folosire a vibrato-ului. Aproape toată lumea era în picioare. O pădure de mâini ridicate deasupra capului, cu degetele larg răsfirate, se unduia fără încetare, iar cântecul deopotrivă sălbatic și șlefuit al diaconului Fisher părea că nu se va sfârși niciodată și

că toți vor cânta și se vor legăna așa, cu obrazii scăldați în lacrimi, până la sfârșitul lumii.

Iar în tot acest timp eu știam din ce în ce mai puțin ce să fac cu mine și – cu toate că nimeni nu mă băga în seamă, adică nu am surprins nici o clipă vreo privire piezișă aruncată asupra locului în care ne aflam –, mă simțeam, cu albeața pielii mele și cu incapacitatea de a-mi legăna mâinile, ca un intrus infam venit să spioneze suprema intimitate a unor oameni, budoarul credinței lor. Însă lucrul care m-a făcut să doresc să fug de acolo și să mă regăsesc în lumina binevoitoare a soarelui a fost ceea ce s-a petrecut imediat după ce cântecul s-a sfârșit. Doamnele supraponderale din cor, care resimțiseră emoția la chiar sursa muzicii pe care o interpretau, erau în mod vădit cele mai afectate. Câteva dintre ele păreau că pierduseră pe parcurs contactul cu realitatea. Nu se mai uitau la dirijor, ci, trepidând mereu și rotindu-și corpul în jurul propriului ax, își fixaseră fiecare un punct pe perețele alb al sălii și păreau absorbite de raza propriei lor priviri, părând că stau de vorbă, la capătul ei, cu cineva. Când cântecul a luat sfârșit, au revenit cu greutate, sleite și cu obrazii uzi de lacrimi, la lumea din jur. Cu o singură excepție, a doamnei celei mai corpolente, care ocupa pe podium locul cel mai retras. În spatele ei se afla peretele. În liniștea care a pus stăpânire pe sală s-a auzit deodată – vocea era de mezzo-soprană – glasul ei gâfâit care spunea fără încetare „Thank You, Lord! Thank You, My Lord!” O făcea uitându-se într-o zare nedefinită și întor-cându-se cu fata, asemenea unui boxer care salută înclinându-se scurt în cele patru direcții ale sălii, când către sală, când către geamurile ei laterale, când către perețele din spatele ei, de care nu o despărțea mai mult de un metru. Mai ales faptul ăsta, că vorbea cu cineva pe care îl vedea când la înălțime, la întâlnirea dintre perete și tavan, când în tăietura ferestrei, când la o întindere de braț (atunci când ajungea cu fața la zidul de care până atunci se sprijinise), m-a făcut să mă sperii rău de tot. Respirația, din ce în ce mai sacadată, și brațele care se întindeau oblic pe lângă corp, devenind cu fiecare „Thank You, Lord!” din ce în ce mai rigide, trădau începutul unei crize de spasmofilie. Pesemne că mă făcusem nespus de palid, pentru că Martin, care, dintr-un minunat spirit de integrare comunitară, tocmai terminase de

dat din brațe, m-a întrebat dacă mi-e rău. Am mormăit că mi-e bine și am continuat să mă uit cu gura căscată la negresa care se învârtea ca o păpușă uriașă acționată de un mecanism invizibil, mulțumindu-i mereu, cu ochii scoși din cap, lui Dumnezeu, între timp, una dintre cele două doamne în alb care străjuiau ușa se apropiase de podium. A urcat, s-a oprit în dreptul ei și a luat-o de mâini, îi vorbea, cu fata apropiată de fața ei, și, treptat, femeia s-a liniștit. Ne-am ridicat și am ieșit din biserică, după ce fiecare a lăsat să cadă în cutia milei câte o bancnotă cu chipul lui Jackson.

VIII. Jambalaya – Un șlagăr al anilor '50 – O rețetă din Delta Mississippiului

Dragul meu, șederea mea în America se apropie de sfârșit. Formidabilul pedagog care e Martin, simțind că zilele intră în sac, multiplică experiențele „sudiste” pe care nu am voie să le ratez. Astă-seară, așadar, am mâncat *jambalaya*! Când ascultam în copilărie faimosul șlagăr al anilor '50 lansat de Fats Domino, credeam, având în urechi rezonanța numelui precum și melodia extrem de săltăreață, că în el e vorba de un negru mic, agitat și zburdalnic care dansa fără încetare și pe care îl chema Jambalaya. Și nu mi-ar fi trecut prin minte în ruptul capului – văzându-l pe un coleg de facultate al soră-mii înalt și slăbănog, care, la „ceaiurile” date în Cotroceni, în strada Dr. Lister unde locuiam atunci, dansa *Jambalaya* în delir, transformându-se într-un soi de păianjen mare care-și bălăbănea în toate părțile mâinile și picioarele nefiresc de lungi – nu mi-ar fi trecut prin minte, așadar, că numele acesta, care mie îmi sugera o uriașă harababură sau un tip țicnit, se referea la o mâncare, de fapt la mâncarea națională din Louisiana.

Am redescoperit cântecul treizeci de ani mai târziu, în lungul meu popas humboldtian de la Heidelberg, când îl ascultam, împreună cu alt *hit* al lui Domino, *Blueberry Hill*, cu o aviditate care spunea ceva despre nevoia mea nebună de a contracara trecerea timpului, de a coborî cumva în spatele lui. Rezultatul era mereu același. Mă umpleam de fiecare dată de o covârșitoare tristețe. Unde anume fugiseră anii aceia? Cine eram eu, cel de atunci? De altfel, venind și tu atunci la Heidelberg (aveai 9 ani!) și ascultându-l, vrând-nevrând, de atâtea ori, cred că ți-a rămas și ție la fel de tare în minte.

Ce spunea acest cântec? I-am căutat textul. Deși a intrat în conștiința publică ca *Jambalaya*, numele lui original este *On The Bayou*, „în deltă”. În prima strofă, „eroul” îi spune prietenului său Joe, pe care îl gratulează cu expresia *son of a gun* – „un tip dat dracului”, „dat în paște” – că se cară în deltă cu piroga, însoțit de Yvonne. *Good-bye, Joe, me gotta go, me oh my oh/ Me gotta go pole the pirogue down the bayou./ My Yvonne, the sweetest one, me oh my oh/ Son of a gun, ive'll have big fun on the bayou.* Și ce o să mănânce cei doi odată ajunși în deltă? Asta aflăm din a doua strofă, care este a corului: *jambalaya* (îți spun imediat ce e), plăcintă de raci (*crawfish pie*) *sifillet gumbo*, o supă de pește cu bame, orez și tabasco. *Jambalaya and a crawfish pie andfillet gumbo/ 'Cause tonight I'm gonna see my ma cher amio/ Pick guitar, fill fruit jar and be gay-o/ Sun of a gun, we'll have fun on the bayou.* Interesant este că în cântec sunt și cuvinte din creolă (după cum știi, un amestec de spaniolă, engleză și dialect din Caraibe) – *my ma cher amio*, „cu iubita mea” – și asta pentru că mâncarea *jambalaya* are, s-ar părea, origini creole.

Martin a venit astăzi special mai devreme acasă ca să poată prepara totul. La ora 8 fix, o tavă cu marginile înalte a fost scoasă din cuptor și așezată în mijlocul mesei din marele living, străjuită îndeaproape de o sticlă de cabernet calif ornian. A fost, neîndoielnic, *clou-ul* culinar al sejurului. De-abia aștept, odată ajuns acasă, să fac o masă cu prietenii la care să-l prezint pe Mr. Jambalaya! Dar pentru că, până una-alta, tu n-ai să apuci să îl cunoști „în carne și oase”, dă-mi voie să ți-l descriu, acum cât încă mai am împlântate în mine divinele lui arome, gusturi și culori. De fapt am să-ți povestesc felul în care trebuie fabricat (e oarecum laborios). Acum sunt sigur că dacă nu m-aș fi ocupat de cărți, aș fi ales meseria de bucătar. Iată:

Se iau cantități egale – cam 6-800 de grame din fiecare fel – de carne de pui (pulpe și piept dezosate), cârnat (cu consistența și structura parizerului, mai precis ca „polisul”, ca „polonezul” de pe vremuri de la noi) și creveți de mărime mijlocie (dar plinuți, nu din cei slăbănogi și cu aspect viermos) și se prăjesc în ulei de măsline: puiul și carnații împreună, crevetii separat, căci au un timp de prăjire mai scurt (trebuie să rămână pufoși). Crevetii se pot prăji și în solzi,

curățându-se mai ușor după prăjeală. (Carnea de pui și cârnatul se taie, înainte de prăjire, în bucăți convenabile.) Acesta a fost actul I. Cărnurile, odată prăjite, sunt puse să aștepte într-un castron. (De menționat că în loc de carne de pui se poate folosi, mai ales dacă te afli în Delta Mississippiului, carne de crocodil.)

Actul II. Într-o tigaie mare de teflon (nicăieri nu am văzut una mai bună decât „Berndes”-ul meu german, un adevărat BMW al tigăilor de teflon, cântărind cel puțin trei kile. L-am achiziționat acum doi ani la Kaufhof-ul din Regensburg, în drum spre Paris, în promoție. L-am botezat Teflonilă. E o super-sculă), așadar într-o tigaie mare de teflon se călesc (tot în ulei de măsline; eu refuz să folosesc alt ulei) usturoi, ceapă și ardei gras (Martin zicea că verde, dar eu as folosi și roșu și galben, esențial pentru splendoarea cromatică finală a mâncării), tăiat în cubulețe, cu sare și cu piper boabe. Când chestiile astea se apropie de pragul rumenirii, se adaugă sos de tabasco: o linguriță pentru varianta soft, două pentru varianta medie, iar pentru cea foarte picantă, trei-patru lingurițe. Se adaugă apoi două-trei roșii mari, curățate de coajă și tăiate cuburi. Când ceapa devine gălbuie se adaugă 3-400 grame de orez, mestecându-se continuu. După ce orezul e prins un pic de uleiul încins, începe să se adauge treptat apă, până în punctul în care orezul se umflă bine, fără să fie însă înecat în apă. Se pune peste tigaie un capac și se lasă să clocotească ușor, până când orezul este aproape făcut.

Actul IV. În acest moment se adaugă mazăre boabe, precum și bucățile de carne de pui, cele de cârnat și creveții. Se amestecă totul și, după ce se mută într-o tavă adâncă, se pune la cuptor – tava rămânând descoperită – la foc mediu, vreme de 20-30 de minute. Gata. Se pune tava pe masă. Eventual, se fotografiază. Este un fel amplu, deopotrivă greu și ușor, pentru oameni vânjosi și cu papile puternice și sensibile. Se servește în porții mari și repetate. Splendoarea felului vine, cred, din armonia stranie care se creează la întâlnirea dintre demnitatea dietetică a cărnii de pui, gustul plebeian al cârnatului și delicatețea aristocratică a crevetelui. Usturoiul, tabascoul și piperul dau întregului inflexiuni mexicane, iar ceapa, ardeiul și mazărea aduc cu ele memoria unui spațiu mediteraneean (francez), dar totul într-un întreg perfect auto-

nom, care te face să te gândești la însăși geneza poporului american, la geniul lui de a se fi născut, *unu*, compunând cu toate zărilor lumii.

Numai că astea sunt povești metafizice. Adevărul gol-goluț despre *jambalaya* este altul.

Am să-ți spun o foarte frumoasă poveste privitoare la originea cuvântului *jambalaya*. Se pare că într-o seară, la începutul anilor 1700, un gentleman obosit și înfometat a poposit la un han din New Orleans. Fiind târziu, nu mai rămăsese mare lucru de mâncare. Patronul, om cumsecade și grijuliu cu imaginea hanului său, îl cheamă pe bucătar și îi spune să facă o mâncare amestecând tot ce găsește prin bucătărie: „*Jean, i-a spus, vas balayer des choses!*” Jean s-a dus în bucătărie, a combinat tot ce-i rămăsese de la alte mâncăruri, iar rezultatul fiind remarcabil a trebuit să i se găsească un nume. I s-a spus „*jean-balayez*” și apoi, pe americanăște, „*jambalaya*”.

Când ai crescut, ca noi, în mijlocul unui popor pentru care mizeria era starea curentă, iar sărăcia una de grație, îți e greu să gândești gătitul altfel decât în spațiul potolirii foamei sau al îndestulării pântecului. Mie mi-au trebuit câțiva ani buni de exerciții culinare, lectura câtorva „cărți de bucate” scrise pe alte meleaguri, precum și străbaterea câtorva dintre bucătăriile mari ale lumii, până să ajung să înțeleg că gătitul nu este o îndeletnicire de rând, ci una dintre artele lumii, bucătarul fiind, desigur, un mare artist care nu poate crea decât intrând într-o stare de transă. Iată de ce sunt convins că Jean, care era un artist popular de geniu (cei culți s-au grupat, pare-se, toți, la Paris), se afla mai mult ca sigur, când a creat *jambalaya*, într-o stare sufletească specială, că era îndrăgostit sau bine-dispus sau într-o toană ludică, ori că pur și simplu l-a plăcut pe gentleman. Pentru că, dragul meu, nimic nu se face pe lumea asta fără inimă. Nimic, nici măcar o singură secundă a vieții noastre. Un neurolog american, Antonio Damasio, a scris o carte în care arată că fiecare gând al nostru este înmuiat în afectivitate, că în nici o hotărâre a noastră, nici în cele în care ne propunem să fim „total lucizi”, rațiunea nu este lăsată singură. Nu există „rațiune pură”, iar dacă rațiunea ar putea fi separată de magma ei afectivă (sau, dacă vrei, de „peisajul” corporalității sale, așa cum a încercat Descartes să facă), rezultatul ar fi că nici o hotărâre n-ar mai fi cu putință. Ba în-

săși rațiunea n-ar mai fi cu putință. Cartea lui Damasio a apărut în 1994.

Neurologii americani nu l-au citit pe prietenul meu Heidegger. Dacă l-ar fi citit, ar fi aflat că, încă din 1925, Heidegger „descoperise” un „existențial” (adică o cărămidă sau mai degrabă o piatră mai mare, care face parte din însăși temelia constituției umane) pe care l-a numit *Befindlichkeit* și căruia, pe românește, am putea să-i zicem „situație afectivă”, felul în care suntem „dispuși” emoțional. Termenul german e superb: el conține în același timp ideea amplasamentului (*sichfinderi*) și a felului în care te simți (*sich befinden*) fiind așezat unde ești. Te simți de fiecare dată altfel, în funcție de locul în care ești. Iar când „locul” în care suntem așezați este o lume în care nu știm nici cum am intrat și nici încotro o vom apuca odată ieșiți din ea, este firesc ca în ea să ne simțim cât se poate de străniu, de neînlargul nostru. Acest simțământ de fond e cel care va regiza, direct sau prin ricoșeuri, toate stările noastre sufletești, de la exuberanțe și avânturi, până la melancolii, căderi de-o clipă sau sumbre disperări. Iar eu începând să mănânc din preparatul bunului Jean mă simțeam exuberant.

IX. Despre două spaime fără chip – Mă înspăimânt, deci gătesc

N-aș putea să-ti spun dacă ai un tată fricos sau, mai degrabă, curajos. Dar dacă mă gândesc uneori la asta este grație lui Heidegger, un filozof născut într-un orășel din Pădurea Neagră. Este primul gânditor care, la vârsta de 37 de ani, a făcut deosebirea dintre spaimele cu chip și cele fără de chip. Spaimele cu chip – gândește-te la toate pe care le-ai trăit când erai copil – sunt cele care au întotdeauna un „de ce” cât se poate de bine precizat. Trec noaptea printr-un cimitir: mi-e frică de combinația dintre întunericul nopții și toate poveștile sădite în mine despre sufletele celor dispăruți. Doi oameni înarmați, pe o stradă pustie, se apropie de mine: mi-e frică de ce mi se poate întâmpla dacă voi fi atacat. Pot fi rănit, mutilat, la o adică chiar omorât. Am de dat un examen greu: mi-e frică de întorsătura pe care o va lua viața mea dacă nu-l voi lua. Peste tot, în aceste cazuri, e vorba de o amenințare, și spaima mea are de fiecare dată chipul amenințării care se apropie de mine. Spaima cu chip, pe care Heidegger o numește *frică*, țâșnește din mijlocul unei situații cât se poate de concrete și de bine conturate. Pentru că mă aflu („sunt situat”) într-un cimitir, în noapte, pe o stradă pustie și în fața unor necunoscuți înarmați, mă simt înfricoșat pe măsura situației mele. „Situarea mea afectivă”, *dispoziția* mea, felul în care sunt *dispus* în propria mea viață este determinat ca spaimă de tipul x sau y.

Dar dacă situația care-mi provoacă spaima este însăși viața mea în întregul ei, dacă este însăși condiția mea de ființă apărută de niciunde și cu o condamnare la moarte în buzunar? Dacă spaima vine de nicăieri și are chipul nimănui? Dacă spaima fără chip este sosul afectiv nedeterminat al vieții

mele, simplu reflex al „aruncării” mele aici, în propria mea viață și în finitudinea ei, fără să fi fost vreodată întrebat ce părere aș avea la o adică despre faptul că m-am *pomenit* aici pe nepusă masă? Această spaimă fără chip, care vine spre mine din însăși condiția mea, a fost numită de Heidegger *angoasă*. Ea este sădită în mine odată cu prima zi a nașterii mele și, astfel, odată cu „posibilitatea supremă” a ființei mele care este moartea. Spaima fără chip, angoasa, urcă în mine la răstimpuri neștiute, venind *din fața mea*, din sfârșitul înscris în mine și care iradiază altminteri clipă de clipă în viața mea, ca orizont permanent al ei.

Povestea asta, cu spaima fără chip care vine spre noi din fața noastră și din adâncul condiției noastre, nu este decât una dintre cele o mie și una de povești din care este alcătuită marea poveste heideggeriană a omului. Ea este, cum îți spuneam, doar una dintre pietrele așezate la temelia ființei noastre și de care ne-am apropiat o clipă, desprinzând-o oarecum din marele edificiu, în schimb, propoziția care urmează este una stingheră, aruncată ca un gând, sau ca o fărâmă de gând, pe pagina unui jurnal ce poartă chiar acest titlu: „Jurnal în fărâme” (*Journal en miettes*), scris de un autor de piese de teatru, Eugene Ionesco, îndrăgostit și el, ca și filozoful german, tot de „condiția umană”. Vorbele lui Ionesco sună așa: *Les remords ont d'abord les visages des autres, puis ils perdent leur visages, les tenebres les engloutissent, ils deviennent une angoisse sans visage.* („Remușcările au în primă instanță chipurile celorlalți, apoi își pierd chipurile, tenebrele le înghit și ele sfârșesc prin a deveni o angoasă fără chip.”)

Dacă punem propoziția asta lângă povestea heideggeriană a angoasei ca spaimă fără chip, realizăm dintr-odată că viața noastră își capătă *vibrația* din două direcții: o vibrație, am văzut, este angoasa pe care o induce, venind mereu în întâmpinarea noastră, moartea, orizontul sfârșitului. Cealaltă vibrație e provocată de angoasa care crește din urma noastră, cea de care vorbește Ionesco, și care se naște din contopirea remușcărilor ce și-au pierdut chipul. Amândouă aceste angoase, amândouă aceste spaima fără chip, sporesc cu fiecare zi pe care o lăsăm în urmă: una sporește prin apropierea de sfârșit, cealaltă prin aglomerarea în urma noastră a zilelor trăite și, astfel, a cantității de trecut pe care o tragem după noi.

Remușcările devin angoasă, spune Ionesco, din clipa în care se desprind de suportul concret care le-a generat. Spaimea fără chip născută din remușcare este urma în suflet a re-
lelor făcute de noi, cărora le-am pierdut socoteala. Dacă remușcarea este gustul pe care ni-l lasă răul făcut altora, atunci suma gusturilor pe care ni le-au lăsat toate relele făcute în viața noastră, amestecate bine până la pierderea oricărei distincții, este angoasa remușcării. Pentru că am pierdut contabilitatea relelor, pentru că timpul a șters hotarele lor și a împins în uitare împrejurările în care le-am făcut, din toate lezările provocate altora și din toate remușcările născute în marginea lor nu au rămas decât un abur și un gust neprecizat. Angoasa lui Ionesco este pâcla finală a răului făcut într-o viață. Este, cum spune un filozof pe care mi-ar plăcea să-l descoperi într-o zi, Alexandru Dragomir, „memoria noastră morală”. Ea ne mână din urmă și ne aduce la întâlnirea cu angoasa lui Heidegger, cea care vine din fața noastră și pe care ne-o strecoară în suflet moartea. Suntem, în fiecare clipă, produsul acestei întâlniri, suntem în fiecare clipă prinși la mijloc între remușcare și moarte.

Dar dacă toate dispozițiile noastre își au temelia ultimă în angoasă, nu înseamnă cătuși de puțin că *toate* dispozițiile noastre sunt funebre sau disperate. Veselia extremă se poate înscrie în orizontul sfârșitului cu aceeași îndreptățire cu care se înscrie cea mai densă melancolie. Și totuși, nici una dintre ele nu se așază în chip premeditat în acest orizont. „Orizontul”, ca să spunem așa, lucrează singur în noi și, cel mai adesea, nebăgat în seamă de noi. Simplul fapt că suntem muritori ne colorează viața în nesfârșite feluri. *Toate* dispozițiile până la urmă, bune sau rele, vin din această condiție a cărnii aruncate în spațiul propriei ei finitudini. Chiar și starea sufletească pe care o avem când gătim este legată, prin fire nevăzute, de condiția noastră de *pasageri*, de călători în trecere pe acest pământ. Zeii nu gătesc, pentru că nu mor și deci nu au emoții. Și pentru că nu au trup. Chiar și în mitologiile în care li se acordă o bucătărie, ca la greci, aceasta nu depășește monotonia *unui* fel de mâncare și a *unei* băuturi. Iar noi gătim, și gătim genial, combinând toate gusturile lumii (care sunt cu mult mai numeroase decât culorile pe care le amestecă pictorii într-un tablou), pentru că suntem muri-

tori și pentru că avem *Befindlichkeit*. Călătorul întârziat din hanul din Louisiana a fost primul om care a avut privilegiul de a contempla activ, cu papilele sale, tabloul gastronomic pe care, în târziul serii, i l-a pus în farfurie Jean. În orice fel de mâncare străbate, prin mijlociri nesfârșite, spaima fără chip a vieții noastre, un fel de „mă înspăimânt, deci gătesc”, căruia, de partea cealaltă, îi corespunde un „mă înspăimânt, deci mănânc”.

Iată de ce, din întinderea nemărginită a memoriei afective, un rol important se cuvine să-i acordăm „memoriei de bucătărie”. Se știe că Proust, cu fursecurile lui în formă de coquille Saint-Jacques, făcute din făină, unt și zahăr și numite Petites Madeleines, a pătruns pentru prima oară *conștient* în imperiul simțurilor care ne articulează sufletul pornind de la papile. Cu toții străbatem periodic acest ținut nesfârșit, adăugându-i, la răstimpuri privilegiate, noi teritorii. Tu, de pildă, de fiecare dată când vei mânca „sufleu cu sos de roșii”, vei coborî vertiginos la vârsta de 4-5 ani și te vei trezi în casa din Dr. Lister 69, acolo unde, gătit de bunica ta, ai gustat pentru prima oară felul care îți provoacă, dacă e să iau de bun ce spui, cea mai intensă jubilație culinară. Și tot așa, fiecare prăjitură cu vișine sau cu caise pe care o vei mânca mă va aduce lângă tine, împreună cu gustul vacanțelor și al verilor în care îmi cereai să ți-o fac și în care îi urmăreai, prin geamul cuptorului, așezat pe un scăunel, creșterea miraculoasă și lentă rumenire.

Ți-am spus toate astea ca să înțelegi cât de mult va însemna de-acum în viața mea *jambalaya*. Simplul ei nume va strânge laolaltă, în cupa unică a amintirii, zilele șederii mele în America. Auzindu-l, îl voi vedea pe Martin în pantalonii lui albaștri de casă, strânși peste burtă cu un șiret, și în T-shirtul alb cu cele trei capete ale rățoiului Duck înșirate pe piept, pregătit să înceapă ritualul gătirii acestui fel a cărui poveste ne trimite cu trei sute de ani în urmă. Voi vedea mereu aerul ceremonios cu care își pregătea „masa de lucru”, ordinea în care a scos de la locul lor tava cea mare, tigaia de teflon, vasele adânci de plastic în care urmau să fie depuse, pe măsură ce erau gata, „subansamblurile” mâncării. Voi avea în urechi tonul sever și apăsător, de medic intrat în operație, cu care i-a cerut Mioarei să scoată din frigider cărnurile și apoi, din

cămară, legumele. Îmi voi aminti de fiecare dată solemnitatea de care se impregnase dintr-odată ființa lui din clipa în care a tăiat prima bucată de cârnat. O solemnitate deloc ridicolă și care se năștea dintr-o imperceptibilă schimbare a privirii. Această privire, nespus de concentrată – ațintită către o imagine pe care, asemeni oricărui artist, doar el o purta în minte –, avea de-acum să-i ordoneze lui Martin (vreme de peste o oră cât a curățat, a tăiat, a tocat, a prăjit, a combinat, a potrivit) gesturile, timbrul vocii și fiecare cută a feței. Ne voi vedea mereu, de câte ori voi auzi cuvântul *jambalaya*, pe el și pe mine, stând unul lângă altul și curățând creveții mari și rosietici, scoși de la prăjit din tigaia cu ulei de măsline și lăsați apoi la scurs și la răcit pe un șervet mare de hârtie creponată. Voi vedea mereu tava somptuoasă scoasă de la cuptor, prinsă între mâini cu două mânuși uriașe și depusă cu precauții, ca o ofrandă prețioasă adusă celui venit de departe, în mijlocul mesei. Dincolo de amalgamul tuturor elementelor prinse laolaltă între pereții de tablă precum și de explozia fierbinte și tăcută a culorilor, eu voi continua să văd în tava aceasta ricoșeul sufletului lui Martin, turnat în combinații de cărnuri, sosuri și legume, de mirodenii, gusturi și mirosuri. Voi avea apoi mereu în fața ochilor masa rânduie sărbătorește, pe noi așezați în jurul ei, pregătindu-ne să mâncăm și pălăvrăgind, apoi tăcând deodată, reculeși, cu mâinile strânse pe genunchi și ascultând rugăciunea spusă de Martin cu ochii în jos, cu o legănare imperceptibilă a trunchiului, pe un ton coborât, rostind cuvintele parcă în complicitate cu Cineva care făcuse cu puțință masa din seara aceea, strânsul nostru laolaltă, reușita călătoriei lui Tim în inima mea, copacii care se vedeau pe geam și lacul din spatele lor și, odată cu acestea, toate viețile noastre și spaimele lor cu sau fără de chip.

PARTEA A DOUA
Cearța ta cu viața

X. De ce e bine să faci ordine în casă – Elogiul afectivității la 20 de ani

Dragul meu, m-am întors. Sunt iar în București. După cum vezi, nu ți-am făcut „bancul prost” de care te temeai. Au trecut aproape două săptămâni de când doctorul-electrician Tim a umblat la siguranțele inimii mele. N-au mai sărit și sper să nu mai sară niciodată. Când gândurile mi se întorc într-acolo, mă simt cuprins – cum aş putea să-ti spun? – ca într-un soi de „orgasm moral”, de un val de recunoștință care-mi încălzește brusc pieptul. Și simt nevoia să-i cuprind pe toți într-o îmbrățișare mare, pe Martin, pe Tim, pe Mioara, pe Alexandra, pe Melvin, pe doctorița roșcată, parcă, tunsă băiețește și cu ochi negri, pe scurt, pe toți cei pe care i-am cunoscut acolo și care mi-au dat o altă măsură a umanului decât aceea cu care operăm noi aici. Am să pot oare să-ți spun vreodată ce sens neașteptat al bunătății și dăruirii mi-a dezvăluit gestul lui Martin? Cât bine direct și năvalnic a revărsat el asupra mea? Nu cred că am să găsesc vreodată un „mulțumesc” care să fie în stare să acopere nici ceea ce a făcut el, nici ceea ce simt eu.

De cum m-am întors, m-am apucat să fac ordine în casă. Și, brusc, mi-am amintit cât de tare mă certai atunci când, cerându-mi un lucru de care aveai urgentă nevoie – o poză, ascuțitoarea, o casetă cu muzică, o hârtie importantă –, nu reușeam să-l găsesc. Recunosc. Am un mod original de a pierde lucruri: punându-le bine. Și pentru că sunt extrem de ordonat, pierd o grămadă de lucruri. Ca să zic așa, le pierd în propria mea ordine.

Am să te rog însă să observi că faptul ăsta are și avantaje. Primul: nu pierd niciodată un lucru de tot. Mai devreme sau mai târziu, tot urmează să îl găsesc: într-un raft, într-un ser-

tar, într-o cutie. Am foarte multe cutii. Și știu că, de mic, te fascinau. Pe unele mi le cereai, pe altele le șterpeleai. De curând, făcându-mi ordine în sertare, mi-am dat seama că am cutii de toate soiurile – din lemn, din tablă, din plastic sau din carton – și cu forme cât se poate de diferite. Unele au un miros inconfundabil și, pentru că sunt împătimit de parfumi, la loc de cinste sunt cutiile lungi de carton în care mai înainte s-au aflat trei săpunuri de santal Roger & Gallet. De câte ori ajung la Paris, cumpăr de la drogheria Fouhety, aflată la întretăierea dintre rue Bonaparte și rue du Four, o astfel de cutie. Când îi ridici capacul, pe care e imprimat un motiv floral oriental, te izbește, chiar și după ani de zile, un miros cu virtuți de elixir. În cutiile acestea îmi place să țin mai ales pixuri, creioane și stilouri.

Păstrarea sigură prin ordonări succesive are însă și un mare neajuns: chiar dacă până la urmă găsesc un lucru, nu îl găsesc atunci când îmi trebuie și când îl caut. De pildă, cheia lanțului de la bicicletă am găsit-o întâmplător – o așezasem într-o frumoasă casetă de porțelan pe care o pusesem bine pe un raft al bibliotecii – cam la un an după ce a trebuit să tai lanțul cu un flex, dar nu acela pe care, la rândul lui, îl pusesem bine, ci un altul, împrumutat de la un prieten de altminteri extrem de dezordonat.

Al doilea avantaj al pierderii lucrurilor prin punerea lor bine este că, periodic, poți să îți oferi surprize. Și asta, pentru că o bună parte dintre lucrurile puse bine sunt uitate definitiv. Pur și simplu uiți că ele există! Cu cât înaintezi în vârstă, surprizele de acest fel se înmulțesc. De fapt, cu fiecare zi care trece, mai uiți de existența unuia dintre lucrurile puse cândva bine.

Când e vorba de hârtii, acest avantaj este deosebit de important. În ultimii patruzeci de ani, în casa mea s-au strâns nenumărate hârtii pe care le-am pus din ce în ce mai bine, în funcție de felul în care a evoluat – absolut considerabil, nimeni nu poate să conteste asta – tehnica biroticii: bibliorafuri, tipuri multiple de îndosariere, tehnici variate de prindere laolaltă a hârtiilor (cu șine, cu manșoane rigide de plastic, mape transparente, cartoane de marcaj, coperte adaptabile etc. etc.) și, în general, tot felul de tehnici de înglobare succesivă a unităților mai mici în unități mai mari, lucru ca-

re, în mod teoretic, ar trebui să conducă la *ordinea absolută*. Adevărul e că după ce am întreprins câteva sesiuni de ordonare din ce în ce mai perfecționată, *bazată* tocmai pe progresele tehnice amintite, am ajuns să mă mișc în propriile mele hârtii ca un hoț în mormântul unui faraon. Fascinat, adică, de comorile pe care le descopăr când și când în încăperile nedeschise cu anii ale bibliorafurilor mele, în aceste piramide de carton și hârtie, pe care eu le-am înălțat și pe care, tot eu, periodic, le jefuiesc. Aerul închis al acestor încăperi mă trage vertiginos în propriul meu trecut, făcându-mă să simt – la întretăierea dintre conspecte uitate, proiecte părăsite și note schiloade păstrate dintr-o adorație suspectă față de tot ce facem – paloarea timpului în trecerea lui nebunească.

Zilele trecute, de pildă, am descoperit într-un biblioraft, pus bine în ultima despărțitură a dulapului verde de pe terasă, pe care-l știi, un dosar cu clape în care, printre altele, se găsea și un plic alb de mărimea unei jumătăți de coală pe care, cu pix negru, scria *Jurnal*, 1963. Scrisul era al meu. Cum nu-mi aminteam deloc de acest plic, l-am deschis plin de curiozitate. Înăuntru se afla o scrisoare de două pagini a lui Noica datată 27. VII. 1967, apoi o listă de „lecturi obligatorii”, scrisă tot de mâna lui Noica, cu mențiunea „Pentru patru luni. Texte filozofice până la Kant”, și datată de mine „joi 25 aprilie 1968”. În sfârșit, grupate înăuntru unei foi mari îndoite, se aflau cele nouăsprezece jumătăți de foi scrise cu cerneală care făcuseră ca pe plicul alb să apară cândva, când puseseam totul în ordine, cuvântul *Jurnal*.

Am început să le citesc și, pe măsură ce le parcurgeam, în mine urcau, împletindu-se într-o stranie alianță, două timpuri începătoare și totuși diferite: cel al primelor mele gânduri și afecte puse pe hârtie (și asta între 19 și 23 de ani) și cel al începutului relației mele cu Noica. Faptul că aceste timpuri se împleteau explica desigur de ce „documentele” care le consemnau existența se aflau împreună, puse de mine bine (și astfel uitate) cu mulți ani în urmă, în plicul cel alb. Scotocind, așadar, ca un hoț prin propriul meu mormânt, dădusem peste izvoarele unei vârste care fusese prima răscruce importantă a vieții mele sau, mai degrabă, prima mea așezare pe drum. La capătul câtorva zeci de minute de lectură îmi

reamintisem tot ce se întâmplase atunci și de ce, când „le-am pus bine”, foile „jurnalului” meu din jurul anului 1963 se aflau alături de prima și cea mai minunată scrisoare pe care Noica mi-o scrisese vreodată, și asta tocmai în anul în care îl cunoscusem, în 1967.

Am citit mai întâi scrisoarea. O reiau aici pentru tine, fără să pot trece în pagina de computer, odată cu litera ei, aerul ei aproape solemn, de document întemeietor, de cuvânt care leagă, conjură și dă brânci în apa adâncă și sălbatică a vieții. Foaia mare, cu tentă gălbuie, fusese îndoită pentru a primi textul pe prima și pe cea de a treia pagină. Fiind scrisă cu conștiința importanței ei, scrisoarea părea retranscrisă. Cuvintele așternute pe hârtie cu cerneală albastră se înclinau spre dreapta și, cum începutul fiecărui rând aluneca imperceptibil spre interiorul paginii, întreaga scrisoare părea că fuge, că evadează din pagină pentru a-și întâlni mai repede și mai înaripat interlocutorul. Iar pentru că în scrisul lui Noica bețișoarele din care erau alcătuite râ-urile și n-urile erau unite de jos în sus, iar e-urile nu aveau buclă și z-urile nu aveau punct, o parte din cuvintele în care toate aceste litere se întâlneau părea făcută din reluarea aceluiași semn, astfel încât, grafic, totul devenea din-tr-odată un murmur întins pe două pagini. Iată, așadar, ce spunea, descifrat, acest murmur:

Sfârșit de Semestru

Dragă Rafail,

Te numesc așa, ca pe unul din cei câțiva – primul după Rafail cel adevărat – pe care aș vroi să-l însoțesc, în primele etape ale vieții măcar.

Mi-a plăcut sunetul Jurnalului. Nu e vorba de apreciere, ci de adevăr. E adevărat și pentru altul tot ce spui acolo; adevărat până la neadevăr, cum ar spune Hegel.

De ce să păstrezi absolutul adolescenței? Dacă e absolut de judecată sau absolut etic, devine sterp. Dacă e absolut de faptă atunci abia își păstrează mirarea și proșpețimea. Dar atunci duce la maturitate, care nu e întotdeauna „rea” – și dincolo de ea.

Îmi plac și altfel, literar, nota cu „Omul pe care îl aștept” și cea cu „Există atâția oameni”. M-am întrebat de ce-mi plac. Pentru că există în ele concretul, nu abstractul, nu gestul gol al adolescenței. Universalul concret, asta nu are întotdeauna

omul tânăr. Și nu-l are pentru că n-a călătorit, n-a acoperit destule spații, respectiv pagini.

„Statutul marilor creatori”? E de a fi creatori, pur și simplu. Totul sfârșește, când ești o promisiune de om adevărat, cum e cel din paginile astea, la romantismul faptei și al creației.

Dăruiește-te, Rafail, dăruiește-te. E ceva de făcut, pe lumea asta. Toată problema este, cu fiecare: ce bucurii simple vrea să încerce. Și mi-ești drag pentru că ai bucuriile simple ale ființei complicate.

Te voi însoți, câtă vreme vei accepta o blândă constrângere. Nu uita însă niciodată că ai făgăduit, cuiva, să încerci imposibilul.

Cu drag, N.

Ce se întâmplase de fapt? În ce împrejurare se născuse scrisoarea aceasta? La ce anume se referea „absolutul adolescenței” invocat de Noica în rândurile sale și cum ajunseseră cele nouăsprezece jumătăți de foi care compuneau „jurnalul” meu, caligrafiate cu cerneală albastră, sub ochii lui Noica?

Totul începuse cu câteva luni înaintea acestei scrisori, pe semne într-una din zilele lui februarie 1967, când, ducându-mă la Henri Wald acasă ca să iau sau să las o carte, îl întâlnisem pe Noica în vestibul, tocmai când, despărtindu-se de gazda sa, era pe punctul de a-și pune faimoșii săi galoși. Se chinuia, stângaci și prevenitor, să-și încalțe al doilea galoș, când se pomenise dintr-odată în fața lui cu un tânăr de tipul celor cărora, în *Charmides*, Socrate se pregătește să le dezbrace „mai întâi” sufletul. L-am simțit cum mă amușină ca pe un posibil vânat și, în timp ce vorbea oarecum pipăind aerul din jurul lui, cu un glas domol și plin de amenitate extremă, privirea lui lent-scormonitoare își căuta drumul către ceva care părea că scapă ochiului liber și care s-ar fi putut numi conturul nevăzut al ființei mele. Mai târziu, când am început să-l cunosc, am înțeles că fusesem supus atunci unei prime „scrutări” paideice și că, văzându-mă la cei 25 de ani ai mei, instinctul lui de copoi pedagogic intrase în alertă. „Scena intersecției” din vestibulul lui Wald, în fond atât de scurtă și atât de săracă în cuvinte – afară de spectaculosul faptului că văzusem în carne și oase și galoși un personaj mitic, un „interbelic”, nu se întâmplase în fond mai nimic –, mi s-a în-

tipărit în minte cu o forță a cărei explicație merită căutată. Ce se putuse petrece în cele câteva minute în care se consumase banala scenă de întretăiere întâmplătoare a două traiectorii divergente de-a lungul unei zile? De ce, plecând de acolo, am rămas cu senzația că mi se întâmplase ceva important și că, în minutele suspendate ale acelei zile, atomii destinului meu primiseră o altă configurație, așezându-se într-o ordine de bătaie care mă plasa într-un nou raport cu propria mea viață? Cred că era pentru prima oară când cineva îmi lăsa senzația că în mine se afla ceva care putea deveni obiectul unei prelucrări ulterioare, ceva care putea stârni interes și care putea fi preluat într-un proiect ce depășea viața comună și scurgerea obișnuită a clipelor.

La puțină vreme după această întâlnire ocazională, am fost „contactat” prin intermediul lui Sorin Vieru, cu care Noica era „coleg” la Centrul de Logică al Academiei. Îmi propunea să începem în trei un seminar privat în marginea *Fenomenologiei* lui Hegel la el acasă (locuia, împreună cu a doua lui soție, Mariana Noica, într-un apartament de două camere într-un bloc din Berceni), o dată pe săptămână, duminica. L-am adus și pe amicul meu de atunci, Vasile Zamfirescu – „Vasi” – (lucram amândoi la Institutul de Filozofie al Academiei) și, în patru, am început străbaterea anevoioasă a unuia dintre cele mai absconse texte ale filozofiei. Noica re-lua acum, după zece ani, nemulțumit de transparența primei versiuni, o interpretare a textului hegelian apărută atunci într-o editură românească a exilului parizian – Semne – și care, în procesul politic din 1959, constituise unul din capetele acuzării. Acum Noica se „folosea” de noi, încercând să vadă textul lui Hegel cu ochii inocenței noastre, așadar exploatând-o pe aceasta în mod metodologic, modelându-și discursul după ea și încercând să construiască o povestire cât mai fluentă și mai seducătoare, un basm filozofic „pe înțelesul oricui”. Iar rolul acestui basm, al acestei neașteptate transpoziții a filozofiei în plan epic, era de a înviora cu farmecul concretului – cu situații de viață, cu trimiteri la epoci istorice sau la opere ilustre –, și de a le face astfel inteligibile și comestibile, abstracțiile, devastatoare pentru o minte obișnuită, ale speculației hegeliene. Introducând intuitivul în codul filozofic al lui Hegel, Noica încerca să trans-

forme o fugă de Bach într-un șlagăr. Era un seducător care își propusese să umple, prin strategii și șarmuri literare, prăpastia care despărțea limbajul filozofiei de cel obișnuit al oamenilor și, astfel, să împace filozofia cu lumea, în vederea convertirii tuturor la lumea filozofiei. Credea deopotrivă în ființa noastră căzută și în funcția salvatoare a acestei convertirii și, ca orice profet, utopist și activist autentic, era un fanatic care, de astă dată, visa să populeze lumea cu agenți ai filozofiei. Pe modelul oferit de Noica, aceștia ar fi creat o variantă îmblânzită a filozofiei care, prin producerea unei reacții infinite în lanț, ar fi asigurat intrarea triumfală a spiritului în lume. „Spiritualizată” astfel, omenirea ar fi încetat să mai fie un amestec ignobil de oameni și sub-oameni, ar fi devenit o rasă de dincolo de rase, o lume de semizeii unificată de credința în zeii culturii.

Iar noi, după ce Noica ceruse și pesemne că obținuse, în contextul „dezghețului” de după 1965, permisiunea de a deveni „antrenor cultural”, reprezentam pentru el o nouă încercare de punere pe picioare a acestui „scenariu paideic”, aproximarea într-o nouă variantă a mitului Școlii din *Jurnalul filozofic*. Mitul acesta îl urmărise fără încetare de la începutul anilor '40 și, în încăpățânata lui desfășurare, se soldase, la sfârșitul anilor '50, cu intrarea unui contingent de „apostoli” (cunoscut sub numele „lotul Noica”) în vizorul Securității și, în final, la închisoare.

Iată-mă, așadar, devenit elev al lui Noica, antrenat de el și făcând astfel parte dintr-un nou „lot Noica” (primul sfârșise la închisoare), mai valoros pentru mine decât toate loturile olimpice ale lumii. Acestuia avea să i se alăture în toamna aceluiași an Andrei Pleșu. Flerul de prădător cultural al lui Noica îl adulmecase și pe el pe teritoriul, deocamdată doar bucureștean, pe care, proaspătul ieșit de la închisoare își reluate vânătoarea. Când a venit vara și „am luat vacanță”, Noica ne-a făcut lista de „lecturi obligatorii pentru patru luni” și, bănuiesc, vrând să se dumirească în privința noastră și să afle, înainte de a se despărți de noi până la următorul „semestru”, cel din toamnă, cam ce e de capul nostru, ne-a cerut ceva „care să ne reprezinte”. Nu publicasem, în cei doi ani de când terminasem facultatea, nimic de soi (câteva „note de lectură” și câteva recenzii anoste), așa încât, fiindu-mi

rușine să-i spun că nu am nimic de arătat, am transcris pe cele nouăsprezece pagini, selectându-le dintr-un carnetel și din mâzgălituri făcute în grabă pe bilețele, mănunchiul de note scrise sub impulsul unor stări sau gânduri. „Gânduri are oricine, idei au doar foarte puțini”, avea să ne spună Noica mai târziu. Când i le-am dat, aliniat frumos într-un plic alb, m-am înroșit tot, gândindu-mă la felul în care se proiecta puținătatea lor pe fundalul celor cinci luni de marș glorios, la capătul cărora traversaserăm prima parte a *Fenomenologiei spiritului*. Îmi amintesc că i le-am dat îngăimând tot felul de scuze, spunându-i că nu am altceva „care să mă reprezinte” și că le dau mai degrabă autorului *Jurnalului filozofic* decât celui cu care începusem „povestirile despre om după o carte a lui Hegel”.

În zilele următoare rușinea mea a crescut până la punctul de a deveni insuportabilă. Regretam că îi dădusem ceva atât de intim, de precar și de „irelevant filozofic”. La un moment dat m-am gândit să-i dau un telefon și, cu speranța că nu apucase să le citească, să-i cer paginile înapoi. Apoi a sosit scrisoarea.

Noica citise așadar fragmentele de care, atunci, îmi fusese atâta rușine și pe care acum, după mai bine de patruzeci de ani, le redescopeream cu tandrețea celui ce-și privește chipul dezgropat din întâmplare de sub straturile de timp depuse peste el. Cât de important devenea dintr-odată chipul acesta privit cu ochii devenirii mele și cât de mult atârna el în economia vieții, cântărit cu măsura prezentului! Dar cum arăta în fapt acest jurnal existențial de buzunar, scris sub beția unei adolescențe întârziate care, pentru a-i permite purtătorului ei intrarea în viață, trebuia simultan păstrată și evacuată? Am să transcriu pentru uzul tău – și cu speranța că, mai aproape de vârsta când le-am compus, te vei recunoaște la rândul tău în ele – cele nouăsprezece pagini pe care i le-am dat atunci lui Noica.

Încăpățânarea sublimă a adolescenței de a nu face compromisuri cu relativul.

Drama maturizării: dez-adolescentizarea. Înghețăm în noi apetitul de absolut pentru a nu cădea; învățăm să zeflemisim pentru a nu fi ridicoli. Cinismul este expresia capitulării ado-

lescenței. Vedem în candorile altora păcăleli posibile, iar în ale noastre, motive de rușinare. Ni se cere imperios, din toate părțile, să ne omoram candorile.

*

Omul pe care îl aștept îmi va aduce bucuriile simple, îmi va spune că am vocea ca o pâine, că lucrul care i-ar plăcea cel mai mult ar fi să cumpere cu mine ceva în rate (un frigider sau chiar un lucru mai mic, un aspirator dacă se poate); sau mi-ar spune că-i place să meargă cu tramvaiul și să mănânce covrigi; sau, cu fața toată o întrebare, strâmbându-și picioarele în fel și chip: „Știi cu ce semăn acum? Cu o literă...”

În sfârșit, acest om mi-ar spune că dacă m-ar pierde s-ar îmbolnăvi de o boală care n-are nume. Iar eu m-aș gândi că știu de ce să trăiesc, pentru că altfel ce s-ar face fără mine?

Omul pe care-l aștept există undeva.

*

Am îngropate în mine toate flăcările care mi-au străjuit adolescența. Acum, tăciuni care mocnesc din când în când, germenii veșnic nestinși. Pe vatra lor mi se aprind toate deznădejtile, regretele și frumusețile posibile pierdute; vise ciudate; și toate lucrurile care n-au prins contur, care nu pot fi rostite și care răbufnesc, bâjbâitoare și chinându-mă cu tăcerea lor, în mine. De-acolo, dintre hotarele adolescenței mele, vin mirisme atât de ciudate! Ele îmi cheamă tristețile, lacrimile și rostirile cu glas tare când sunt numai cu mine. De-acolo pleacă uneori fantastice urzeli pentru o viață care s-ar revărsa peste mine ca o nouă șansă, o viață incredibil de frumoasă, într-o adolescență reînviată ca o insulă plutind miraculos în maturitate și urâciune.

*

Există atâția oameni, atâția oameni uriași care mor ca niște pitici. Mor pe tăcute. Mor așa pentru că n-au fost în stare să-și facă țândări carapacea sub care le zumzăie gândurile. Iată aici unul care a cunoscut neputința; povestite, eșecurile lui ar umple raftul unei biblioteci. Aici unul care știe ce-i bucuria; **a țipăt** de bucurie, așa de ascuțit o trăiește. Amândoi tac.

Dar eu? Cum aș face, dacă aș vrea să strig că sunt om și că simt și gândesc fantastic? Cum să-i fac pe ceilalți să știe că știu ce-i disperarea, că știu ce-i încrederea, dăruirea, neliniștea,

dorul, lipsa, bucuria și alte câteva lucruri de felul ăsta care-mi ard inima?

*

Există momente în care te cuprinde nostalgia gesturilor simple. Fericirea îți apare atunci în perspectiva câtorva banalități sublime, care ar semnifica nu știu ce reîntoarcere la ființa ta pierdută, la câteva adevăruri uitate ale vieții. Atunci, ca eroul lui Salinger, nu ți-ai dori decât să stai în lanul de secară; sau să dai de mâncare la păsări.

*

Așa cum se întâmplă în iubire atunci când celălalt îți amenință liniștea, echilibrul, te pune sub semnul dependenței, al nesiguranței în același timp, azvârlindu-te în febra căutării unei soluții de reîndestulare cu tine, de evadare din tremurul perpetuu și de regăsire a tăriei propriiei tale ființe. Atunci visezi o instanță supremă a înțelepciunii, un om deasupra celorlalți, un Dumnezeu mare și bun, care ți-ar suprima neajutorarea și te-ar pune pe adevăratul drum al vieții.

Caut și eu un astfel de Tată. Dar știu bine că nu-i de găsit. Și pentru că atunci rămân singur, mai singur și mai speriat ca oricând, alerg la tine și te iau în brațe ca să uit de toate și să mă lecuiesc de tine.

*

Un secol de intelectualism a compromis definitiv efuzia sentimentală, confundând manifestarea frustră a sentimentului cu gestul melodramatic și cu prostul gust. Nu mai avem bucuria purificatoare a plânsului profund. Avem în schimb dreptul de a scânci. Căci înăbușit, dar totuși nestăpânit până la capăt, plânsul se transformă într-o lamentabilă schimonosire a feței, într-o masculinitate schiloadă. De ce n-au în fond bărbații dreptul să plângă? De ce trebuie ei să se instaleze din capul locului într-o neverosimilă „stăpânire de sine”? De ce trăiesc ei mereu sub o cenzură?

*

Orice **pornire** a noastră e confruntată cu evaluarea ei rece, cu planul secund al judecării, cel care e gata să o însoțească cu comentarii lucide, ironice și detașate. Și atunci, **direcția** trăirii se schimbă sau, mai degrabă, trăirea este amputată. Rămâi dintr-odată alb, golit, și tot ce era dorință de dezvăluire se

schimbă în gest de resemnare, în fluierat fără sens, în piatră lovită cu piciorul.

Această **blocare** a emoției netraficate este sursa nefericirilor și „asprimilor” noastre. De aici vine depozitul de toxine afective neevacuate pe care-l tragem după noi și care ne usucă sufletește. Orice cumplită răsucire interioară se încheie la noi cu un simplu „mda” aparent fără sens, spus sieși, concluzie schiloadă la un sentiment neconsumat. Durerile noastre n-au glas, lacrimile noastre n-au voie să se vadă.

Cum arată în aceste condiții comunicarea cea mai intimă între doi oameni care au retras totul în sine? Ei se privesc și știu că orice explicație e inutilă. Și acest miracol al întâlnirii lor desfășurat subteran le transformă durerea în bucuria antenelor fine, a gândurilor care se miros subtil.

*

Frumusețea nu este un argument pentru realitatea lucrurilor. De aici greșeala celor care cred că așteptările, visele, planurile lor sunt **prea** frumoase pentru a nu putea să se împlinească.

*

Suprema probă de finețe intelectuală pare să fie mânuirea imponderabilului. Cu cât ești așezat „mai sus”, cu cât ești mai „elevat”, cu atât poți împărtăși mai lesne subtilul, nuanța, inefabilul. Cel puțin asta e regula în limbutele culturi europene.

Dar nu există oare și direcția opusă? Ce este „înalt” nu se dezvăluie oare la fel de bine în tăcerea care știe că nu totul poate fi exprimat? Cel care a ajuns departe descoperă tot mai multe lucruri din ale căror contururi simte că nu poate împărtăși nimănui. El este spectatorul unic și uimit al propriilor sale trăiri. Cum se pot exprima singurătatea, fericirea, durerea, reveria?

*

Prăpastia dintre „eu” și „eu-pentru-ceilalți”. Teatrul, comedia, caricatura, masca.

Pentru ce purtăm mască? Pentru a nu trăda urâtul din noi? Sau pentru a nu trăda frumosul din noi? Pentru a fi mai mari? Sau pentru a fi mai mici decât suntem?

*

Că n-am să trădez niciodată bucuria simplă pentru somptuozitatea nefericită.

*

Am văzut acum câteva zile **Jocul de-a vacanța**. Am să ajung și eu la un punct când n-o să mai aștept nimic? Sau poate acela va fi un simplu tertip pentru o nouă așteptare? Trebuie să te împaci **strategic** cu gândul că ai să exiști banal, pentru a întâlni, atunci abia, pe omul care știe să se joace „de-a vacanța”.

Pe această fată am visat-o de atâtea ori încât toate imaginile așteptării mi s-au tocit. Doar când mă cuprind iar calme disperări, când stau singur pe întuneric și sunt obosit, o văd din nou, ca pe cea mai minunată posibilitate a vieții. Văd iar, în timp ce mi-o reprezintă în o mie de feluri (și asta pentru că fericirea nu are un chip prestabilit), miile de minuni simple pe care le-am putea trăi împreună, îmi promit, în spațiul orb care se întinde între mine și ea, absolutul. Ca și în vacanța lui Sebastian, în lumea mea nu există timpul, în ea se trăiește peste evenimente, peste oameni, peste zile și nopți.

*

Unde ești tu? Nu tu, nici tu de care m-am izbit de-a-tâtea ori bâjbâind, ca și mine, în căutarea celui alt. Ci tu, pe care te caut și te aștept de-atâta vreme, pe care, întâlnindu-te, să nu te dau la o parte ca pe cea necăutată. Tu, pe care, căutându-te cu mâinile întinse, să te găsesc căutându-mă la fel.

*

Nu trebuie să uit că am făcut armata. Și acum trebuie să scriu ceva pentru a nu uita. Sunt la Constanța, în urmă cu câteva zile am ieșit din infernul de la Topraisar înnebunit de nerăbdarea de a revedea tot ce lăsasem în lumea mea „de dincolo”. Acolo, mai presus de orice, am învățat ce înseamnă **lipsa și dorul**. Mi-au lipsit oamenii și lucrurile cele mai dragi. Armata este în fond un infern al dorului: acolo îți este tot timpul dor de ceva. Odată mi s-a făcut dor de masa la care am stat sute de nopți citind pentru examene. Pe urmă de toate cărțile mele. Altădată de camerele din Dr. Lister, de farfuriile din care mâncăm, de robinetul chiuvetei de la baie, de mânerul ferestrei din sufragerie pe care o deschideam de câteva ori pe zi ca să scuip pisicile care lânzezeau pe zidul lat al gardului.

Am trăit de fapt o adevărată expropriere de lumea mea. Am văzut în aceste luni din urmă, mai ales seara, când mă culcam în patul suprapus din dormitorul de 90 de paturi,

scara din marmură neagră pe care urcam în fiecare zi când mă întorceam de la facultate, cheia pe care o răsuceam fără zgomot în yala argintiu-gălbuie patinată de vreme, vestibulul în care intram...

Când am să ajung acasă, am să mă lungesc pe covorul din camera mea și am să aștept ca lumea mea să intre din nou în mine. Să mă umplu de mine la loc.

*

O filozofie a adolescenței. Tot ce s-ar putea face mai pios întru lauda umanului.

*

Ar trebui scrisă o filozofie a egocentrismului, dar nu în sensul unei apologii a egoismului, ci a raportării la ceea ce rămâne mereu, **la ceea ce se menține: la EU.**

Este evident că din tot ce trăiești îți rămâi la un moment dat tu însuși; faci bilanțul unei perioade și reziduul ultim este propriul tău eu. Toți oamenii pe care i-ai întâlnit sau care au trecut prin tine constăți că AU TRECUT. Ceea ce a rămas ești tu, mereu tu. Oricând cineva poate dispărea din raza existenței tale, numai tu nu poți scăpa de tine. Dacă fiecare existență este centrată în jurul ei înseși, lucrul nu se datorează unui amour pro-pre exacerbă, ci faptului că oricum te-ai învărti ești constrâns să recunoști că, în cele din urmă, tot cu tine rămâi.

Banalitatea enormă că EU este cartierul general al existenței. Cum trebuie spus acest lucru pentru ca să înceteze să fie banal?

*

Prima condiție a realizării unui jurnal: curajul de a te confrunța pe tine, umilă singularitate, cu alte exemplare ale umanității. Curajul de a vorbi altor statui de pe un soclu al tău. Orice jurnal presupune curajul de a te înscrie la un „concurș de umanitate”.

*

N-am să înțeleg niciodată care este statutul marilor creatori. Unii au fost nebuni, alții mizantropi, alții burghezi respectabili, alții destrăbălați, alții prezențe banale, șterse, de fiecare zi. Nu există o „lege” a creației și a creatorului. Fiecare s-a descurcat în viață cum a putut.

Puțin imaginabil câtă mizerie afectivă poate să tragă un om după sine! Și încă nu știu dacă ea este o condiție a filozofiei (și una a creației în general) sau dacă, în vederea filozofiei, trebuie s-o învingi. Nici un om bolnav, crede Nietzsche, apelând la filozofie, nu scapă de nebunia sa. Ba dimpotrivă. Dar poate că filozofia tocmai asta trebuie să facă: să ne amplifice neliniștea și, dacă se poate, să creeze un dram de nebunie.

Acesta, dragul meu Stephen, a fost primul meu „jurnal”, dacă se poate numi așa mănunchiul de note pe care le-ai citit și care nu depășește câteva pagini. Ce curaj, să ți le arăt! Și totuși, aceasta a fost desaga cu merinde cu care am ieșit pe poarta casei. Acesta a fost *capitalul* cu care am plecat la drum și care, așa sunt înclinat să cred, continuă să „lucreze” și astăzi în tot ce fac.

Văzând ce am în traistă, Noica nu a râs de mine. Ca mare pedagog ce era, a simțit că trebuie să mizeze pe „afectivitatea” mea, pe o anumită inocență cu care – în afară de faptul că o așezasem în centrul unui „program” – nu prea știam ce să fac. El nu mi-a spus „lasă prostiile, bagă-ți mințile în cap și apucă-te de citit”, ci mi-a spus „dăruiește-te!”. Dar, s-a grăbit să adauge, ca să te poți dărui, ca să exprimi de neexprimatul din tine și să le dai altora tot ce e mai bun în tine, trebuie să-ți pregătești uneltele cu care-ți vei confecționa darul. Nu poți să le propui un simplu țipăt, oricât de autentic ar fi el. Trebuie să ai mijloacele de a-l modula, de a-l transforma în melodie. Pentru asta ai nevoie să treci prin cărțile mari ale lumii: ca să vezi cum si-au modulat oamenii țipătul de-a lungul istoriei și cum a devenit el muzica unei culturi.

Noica, în fond, mi-a spus: „Mi-ai arătat că ai suflet? În regulă. Dar nu mi-ai arătat și că poți să ți-l dai. Dacă vrei, te voi însoți – cu condiția să accepți «o blândă constrângere» – până în punctul în care ai să înveți «să-ți dai sufletul». Eu nu-ți propun să citești ca să devii «cult». Cultura e altceva decât cultura de salon. Iar dacă istoria culturii este povestea felului în care oamenii și-au dat unii altora sufletul, numai trecând prin istoria asta ai să poți învăța modul în care se *ec-spiră*, în care se moare în beneficiul celuilalt, modul în care «se dă» sufletul cu adevărat.”

Ei bine, bazele acestui *love story* insolit se aflau aici, în notele cu aspect juvenil pe care le scrisesem în jurul vârstei de 20 de ani. Acum, când le citesc după patru decenii, miraculos mi se pare în ele că încercam să lărgesc granițele iubirii-eros, să trec, cu iubire cu tot, dincolo de dragostea pentru o femeie. Dar încercam să trec *încotro!* Nevoia mea de a iubi bâjbâia după un obiect nedefinit. Căutam să cuprind ceva mai vast decât un simplu trup și ceva mai vast decât sufletul trupului aceluia, ceva, să spunem, pe care eram înclinat să-l numesc „sufletul lumii”, însuși cuvântul „a iubi” trebuia mutat din loc către o regiune misterioasă, în perioada aceea am început să glisez, trecând prin extazul sexual, către o frumusețe împovărată de o greutate fără trup. Splendoarea corpului feminin și pierderea de sine în ea îmi deschidea drumul către o iubire secundă din care dorința, odată împlinită, părăsea elementul carnal și se îndrepta, purtată pe uriașe legănări ale sufletului, către o frumusețe în care se topeau toate celelalte.

După fiecare încheștare, îmi trădam partenera. Fugeam, cu ajutorul ei, foarte departe de ea. Sau, dimpotrivă, o iubeam, abia atunci pe deplin, pentru otrava frumuseții nelumești pe care dăruirea ei o picurase în mine.

Sunt convins că, dacă aș fi fost muzician, s-ar fi născut atunci în mine cele mai dumnezeiești cântări. Dar eu nu știam să mă mișc decât printre cuvinte. De îndată ce cădeam pe pernă, beat de înfruptarea din darul cel mai minunat ce ne-a fost hărăzit pe acest pământ, toată ființa mea era absorbită de melodia unor cuvinte cu a căror forță simțeam că pot îmbrățișa omenirea toată. Încheștarea corpurilor îmi producea delirul; separarea lor mă împingea mai departe, către un supra-delir pe care primul îl făcuse cu putință. Cum starea asta de catapultare, pe baza unui act sexual, într-o lume ordonată de zumzetul unei creații nedefinite, am trăit-o cu fiecare iubire a vieții mele – ba chiar căderea în acest post-delir creator devenea semnul îndrăgostirii mele și suprema verificare a acestei îndrăgostiri –, am tras concluzia că actul sexual care pecetluiește iubirea și starea de extaz pe care și-o procură aduc cu ele adierea unei alte lumi, în care iubirea, amplificată la altă scară, se revărsa căutând un de-bușeu pe măsură. Atunci am descoperit că sufletul, pentru

a-și cuprinde în mod adecvat noul obiect al iubirii, *cântă* și că scrisul, pentru a fi la înălțimea sufletului *îndrăgostit* al lumii, trebuie să devină un *scris muzical*, adică un scris asistat în mod esențial de afectivitate.

Vorbindu-mi așa cum mi-a vorbit în scrisoarea în care mă numește „Rafail”, Noica îmi simțea „sălbăticia” inimii și încerca să-mi civilizeze pornirile de „bun sălbatic”. Cred că aprecia la mine o anumită „animalitate a spiritului” (pe care alții, mai puțin subtili, au perceput-o apoi ca „patetism”) și că a încercat să-mi deturneze afectivitatea către punctul în care ea putea începe să *iradieze* cu adevărat. Dacă mă uit acum în urmă, singura mea teamă este că a vrut să mă „civilizeze” prea tare, să mă împingă în punctul în care țipătul necioplit al inimii nu mai putea străbate dincolo de bunele maniere ale mintii. *Jurnalul de la Păltiniș*, culmea ironiei, deși închinat unui filozof, povestea de fapt o aventură a inimii, era, el tocmai, acel *love story* insolit, populat de personaje care-și plasaseră resursele romantice într-un domeniu falimentar în comunism: în spirit. De aici și succesul cărții în epocă. Sub masca unei „cărți de filozofie”, cu filozofi și despre filozofi, oamenii au perceput „o poveste de dragoste” pe care urâtenia lumii în care trăiam nu o putuse împiedica să se nască. Acest discurs cultural, intitulat pompos „model paideic”, subîntindea o poveste de iubire, „cea mai frumoasă din câte mi-a fost dat să cunosc”, după cum mărturisea autorul, scriindu-i, de la Heidelberg, lui Noica, la câteva săptămâni după apariția *Jurnalului*.

Mai ții minte cartea lui Orwell, *1984*? Un univers totalitar fără fisură este cel în care nici o legătură afectivă *pozitivă* nu mai este cu putință. Forța lui Winston vine, în această lume devastată de supraveghere și spaimă, din faptul că o iubește pe Julia și că această iubire este singura care nu poate fi controlată. Rămasă ultimul refugiu al libertății, ea trebuie de aceea nimicită. Vulnerabil în mod absolut nu este decât un individ *singur*. Într-un univers dominat de ură, de suspiciune și de frică, iubirea este un scandal (grecesul *skandalon* înseamnă cursa pe care i-o întinzi cuiva). Big Brother, arhitectul universului totalitar din cartea lui Orwell, nu cade în această cursă. El știe că o simplă picătură de iubire poate topi un ocean de ură. Știe că iubirea este *subversivă*, de vre-

me ce, într-o lume omenește atomizată, ea unește. Ca în viziunea lui Empedocle, în care, după ce Ura pune treptat stăpânire pe univers, îl umple și totul pare saturat de ea, iubirea, dacă apucă să intre în scenă, termină prin a răsturna raportul și a lua, ea, în stăpânire întreaga lume.

Jurnalul de la Păltiniș a fost acest *skandalon*, această „cursă” întinsă în mod inocent (căci neplănuită ca atare), în care au căzut constructorii unei lumi din care iubirea – și cu atât mai puțin una afișată public și pentru o persoană publică, alta decât singura oficial iubită – trebuia să lipsească. Această iubire era subversivă nu numai pentru că una *în jurul cuiva*, ci și pentru că deschidea un drum al speranței *către altceva* decât lumea reală. Pe scurt, ea propunea o alternativă la un univers închis. Cu ajutorul lui Noica, și oarecum în pofida lui, scrisesem o subversivă poveste de iubire. „Filozofia adolescenței”, la care visam la 20 de ani, se împlinise acum, ca romantism cultural, într-o formă de maturitate. Și, fără să știu, verificasem, pentru prima oară într-un spațiu public, forța ascunsă în paginile adolescentinului meu jurnal, forța inimii mele. Oricât de prezumțios – sau de ridicol – poate suna această afirmație, nu mă îndoiesc nici o clipă că lucrurile au stat așa.

XI. Treptele de marmură neagră din Dr. Lister – Pe urmele lui Ulise

Mai ții minte, dragul meu, treptele de marmură neagră din Dr. Lister? La drept vorbind nici nu știu dacă nu erau mai degrabă dintr-un mozaic turnat, pentru că niște vagi puncte de irizație argintie păreau să-și facă loc ici și colo în suprafața lucioasă și totodată caldă a pietrei. Erau în orice caz trepte adevărate, late și largi, de vilă cu parter și două etaje din Cotrocenii anilor '30, când arhitecții încă mai știau să deseneze case care nu semănau niciodată unele cu altele. Ne-am mutat în ea la sfârșitul anilor '40, după ce părinții mei vânduseră un apartament cumpărat cu ani în urmă din zestrea mamei de la Cezieni, satul părinților ei, așezat pe Teslui, la 10 km de Caracal.

Până atunci locuiserăm tot în Cotroceni, într-un demisol spațios din Dr. Tomescu. Deși nici nu împlinisem vârsta școlii, când s-a produs mutarea, lucrul se pare că nu m-a lăsat deloc indiferent. Plângeam liniștit într-un colț al casei din Tomescu, cu fața la perete, și spuneam că am de gând să rămân singur acolo. M-am liniștit când mi s-a explicat că ne mutăm doar cu o stradă mai departe, la două minute distanță, și că voi putea veni oricând să mă joc „în curtea mea”. Mama m-a dus de mai multe ori să-mi arate noua casă și să mă conving cât de aproape e. M-a pus să citesc cifrele mari, de alamă, placate pe fațada casei, în stânga ușii de la intrare. E noua ta adresă, mi-a spus. De aceea, deși la început m-am uitat la ele doar în treacăt și nelăsând să se vadă că mi-ar stârni un oarecare interes, „6” și „9” sunt primele cifre care mi s-au întipărit în minte. Iar „Dr. Lister 69” sau, mai simplu, „Lister 69”, a rămas apoi adresa existenței mele, un fel de număr-matricol al înregimentării mele în condiția umană de pe

această planetă. Cu vremea, ea a ajuns să facă parte dintre determinările obligatorii ale vieții mele, așa cum făceau parte culoarea ochilor, sexul sau limba pe care o vorbeam. E clar că am ajuns să țin la adresa asta mai mult decât la un titlu de noblețe. Am purtat-o prin lume așa, ca pe un blazon, ani și ani la rând, cu mult după ce, către sfârșitul celui de al treilea deceniu de existență, a trebuit să mă mut lângă Hala Traian. Pesemne că cineva o gravase în rărunchii ființei mele, de vreme ce părăsirea Cotroceniului a echivalat aproape cu o plecare în exil. „Lister 69” devenise adresa adreselor, cea pe care o visam de câte ori eram plecat de acasă și pe care o regăseam de fiecare dată cu un țipăt interior de bucurie. Mă suspectez că din cauza ei nu mi-a trecut nici o clipă prin minte să rămân în Germania, atunci când aș fi putut prima dată s-o fac. Țin minte de asemenea cât de mult am suferit la sfârșitul anilor '80 din pricina zvonului (revenea cu o insistență sportivă) că, după Uranus, Ceaușescu avea să șteargă de pe fața pământului Cotroceniul. Visam noaptea cupe uriașe de excavator care îmi scormoneau măruntaiele, și vizitele mele în Dr. Lister, unde locuiau în continuare toți ai mei și unde veneam cu bicicleta, coborând pe cheiul Dâmboviței, cel puțin de două ori pe săptămână, aveau tot mai mult gustul unui sfârșit de lume. Pe scurt, adresa asta, după cum sper că ai înțeles, n-aș fi schimbat-o pe nici una dintre adresele celebre ale Terrei și pe nici una dintre adresele la care, de-a lungul vieții, mi s-a întâmplat să locuiesc o perioadă mai lungă de timp: la Heidelberg, Paris, Freiburg sau Lugano.

Mutarea s-a făcut așadar fără traume și acum stăteam cu toții, mama, tata, bunicii, sora mea Mihaela și cu mine, la etajul I al acestei vile impozante, într-un apartament cu cinci camere și cu o terasă deschisă, care dădea către stadionul „Finanțe-Bănci”, botezat ulterior, sub comuniști, „Progresul”. Treptele de care-ți vorbesc – cred că le-ai uitat de când ai fost ultima oară acolo – m-au impresionat de la bun început și, în cei peste 20 de ani cât am locuit „în Lister”, dar și apoi, de câte ori veneam să-mi vizitez adolescența și tinerețea, nu s-a întâmplat nici măcar o dată să pășesc pe ele fără să am convingerea că, totodată, drumul meu către etajul I era și unul către sursele neclare ale existenței mele. De fapt, fiecare treaptă era pentru mine o tîpsie a timpului. Întârziem pe fiecare în

parte, călcând peste frumusețea ei neagră și demnă, până când una dintre ele ceda sub rugămintea pasului meu și se transforma într-o trapă misterioasă. Urcând cuminte către ușa de la etajul I, treceam de fapt solemn pragul unei epoci la sfârșitul căreia mă născusem: epoca normalității pierdute și a tinereții părinților mei. Intram în „interbelic”. Istoria actuală, istoria în care ajunsesem să trăiesc, mohorâtă, mizerabilă și înfricoșătoare, se căznea, după ce mă expulzase de pe teritoriul acestui timp devenit deja mitic, să-i șteargă contururile. Eu i le refăceam, mângâind pur și simplu cu privirea contururile treptelor negre. Erau niște trepte cu adevărat „burgheze”! Puteai să le urci și să le cobori fără efort, cu pas egal și lejer. De îndată ce deschideam ușa masivă de metal a vilei și pășeam în casa scării, mă simțeam preluat de ele. Primele zece trepte te aduceau în dreptul ușii din lemn furniruit în negru, de la parter. Admiram de fiecare dată când, ajuns pe a cincea treaptă, ochii îmi cădeau pe el, mânerul sferic, bine șlefuit, din crom lucios, fixat pe latura stângă a ușii. Scara făcea apoi o buclă spre dreapta, și următoarele zece trepte te depuneau pe platforma largă ce marca jumătatea drumului dintre parter și etajul I. Odată ajuns acolo dădeai cu ochii de un vast pervaz, placat și el cu același mozaic negru și încărcat cu ghivece mari din care se revărsau asparaguși. Din dreptul acestui pervaz pornea un vitraj pe două niveluri, care îmbrăca colțul clădirii și care sfârșea la jumătatea casei scării dintre cele două etaje. Datorită lui, scara era tot timpul scaldată în lumină, iar văzută din afară, această escaladă de sticlă jivrată îi dădea vilei întreaga ei personalitate și un aer de modernitate pe care trecerea timpului îl accentua. Prin ce alchimie stranie spațiul acestei scări, în care se întâlneau negrul treptelor și al ușilor, albul imaculat al pereților și griul geamurilor mate din vitraj, devenea un superb tunel al timpului care mă conducea la „celălalt” mal al istoriei, cel al unor valori de omenie pe care mă încăpățânam să le consider eterne?

Acest tunel al timpului pe care îl traversam zilnic și-a lăsat pe mine pulberea lui fină și m-a dat apoi de gol în tot restul vieții. Fără să mă fi născut „în interbelic”, îi purtam pece-tea, miroseam a el, părea că vin din el ca dintr-o a doua existență de care fusesem îndrăgostit și că, acum, mă rătăcisem într-o lume care în mod evident nu-mi aparținea, în urma

mea stăruia, ca un parfum greu, dâra impură a „burghezului” care, fără să fi fost vreodată, continuam să fiu. Toată viața mi-am căutat, asemeni unui câine care a fost aruncat la sute de kilometri de casă și care se încăpățânează în tot restul zilelor să o regăsească, această lume din care fusesem gonit înainte de a intra în ea. Fantasma acestei lumi, pe care în mod cert nu o cunoșteam decât din vis și pe care voiam cu orice preț s-o întâlnesc într-o bună zi în realitate, este fără doar și poate cea care m-a purtat prin viață, pe care m-am sprijinit și în care, în momente de maximă restriște, m-am refugiat sistematic. „Dr. Lister” era „adresa adreselor” pentru că era mai mult decât o casă. Era un adăpost al istoriei, o citadelă.

Ce just gândea Ceaușescu că până la urmă totul, aici, trebuia demolat! În primul rând treptele. Uită-te și tu câtă cantitate de memorie pot să depoziteze în ele! Uită-te ce ravagii de „reacționarism” au făcut în mine! Când vrei cu adevărat să distrugi o lume, trebuie să începi cu stimulii materiali ai memoriei. Casele copilăriei sunt prin excelență un asemenea stimul. Ele sunt purtătoare de lume. Dacă nu poți să le distrugi din prima clipă, merită să începi prin a le macula. Aici, am avut o șansă în plus. Pentru că stăteam șase inși în patru camere, s-a considerat că nu aveam „spațiu excedentar” și nu ni s-au băgat „locatari” în plus. Și așa se face că scara din Lister a rămas imaculată. Pe treptele negre nu au călcat cizmele milițienilor și nici ale consilierilor sovietici, așa cum s-a întâmplat cu casa de vizavi, străjuită de doi mesteceni, în fața căreia trăgea dimineața un Zil, limuzina sovietică a vremii. La tipul care se urca în el, un ofițer sovietic de grad înalt, am văzut prima dată pantaloni cu vipușcă. Pe treptele negre nu au urcat activiști cu șapcă și nici noii „procurori ai poporului”, așa cum s-a întâmplat pe scara, tot cu trepte negre, care ducea la apartamentul mamei Monicăi Lovinescu din Bulevardul Elisabeta. Aici, în Lister, totul a rămas pradă memoriei mele, siglă a unui teritoriu care refuza să se lase scufundat în apele uitării.

Numai că existența acestui „adăpost al istoriei”, cum l-am numit, a fost făcută posibilă datorită cuiva. A venit, cred, timpul să-ți vorbesc despre bunica ta din partea tatălui. Adică despre mama mea. Până acum n-am avut curajul s-o fac. Tot

ce stă prea aproape de noi e greu de comentat. Gândește-te ce ai face dacă ți s-ar cere să vorbești despre propria-ți mână. Sau despre piciorul tău. Cum ai putea să comentezi fără rest ceva atât de înalt și de misterios? Există așadar o puoare în fața necomentabilului. Întrebat odată de ce nu scrie despre Evangheliile, Noica a răspuns că nu orice poate fi hermeneutizat, atins cu propriul tău gând, și că textele sacre fac parte dintre cele care nu trebuie tulburate prin cuvintele noastre.

În privința mamei, pentru că este în ea ceva de necuprins văzut dinspre mine, aș fi preferat să tac. Dacă nu o fac este pentru că, fără cuvintele mele, ea va dispărea din memoria „noastră”. Or, lucrul ăsta ar fi o crimă și, cum se pare că deocamdată sunt singurul care ar putea vorbi despre ea, sunt și singurul care, tăcând, ar putea să o comită. Și voi spune atunci ce a spus Monica Lovinescu când a vorbit despre mama ei, Ecaterina Bălăcioiu: „Ori de câte ori e vorba de ea, îmi vine să mă precipit: mi-e teamă că nu voi ajunge niciodată s-o numesc destul, să-i dăruiesc chipul și firea de excepție celorlalți, ca să nu piară odată cu mine, singura depozitară a minunii care a fost ea.”

Și mie îmi vine să mă precipit, când e vorba de mama, dar deocamdată numai pentru a-ți dăruia *ție* chipul și firea ei de excepție, „minunea care a fost ea”. Iar lucrul ăsta se întâmplă pentru că în fapt vreau să te sporesc scormonind în trecutul tău, să te amplific, trecându-ți un sens al continuității pe care îndeobște nu-l descoperim decât în anii târzii ai vieților noastre, atunci când, deodată, avem revelația că venim de undeva și că viața celor care ne-au precedat și ne-au făcut cu putință devine importantă pentru a ne înțelege cât de cât pe noi.

Trebuie să știi că m-am apucat să-mi fac o casă, și asta nu atât pentru a-mi crește confortul (cele două camere din Lucaci mă satisfac întru totul), cât pentru a închide convenabil, pe cont propriu, bucla vieții mele. Iar pentru asta era nevoie să mă întorc în Cotroceni, în locul în care am început să exist ca ființă dotată cu memorie și din care la un moment dat a trebuit să plec, rămânând să sufăr de atunci de boala romantică a „nostalgiei”, de „durerea” (*alghia*) pe care ți-o provoacă dorul „înțoarcerii (*nostos*) acasă”. Trebuia să mă întorc.

Nimic, desigur, nu este întâmplător și cu atât mai puțin întoarcerea mea acolo: cum de-am găsit o fâșie de pământ tocmai vizavi de prima casă în care, în urmă cu fix șaiszeci și doi de ani, m-am instalat cu toți ai mei în București, pe Dr. Tomescu? Nu e întâmplător nici faptul că primul text pe care l-am scris la începuturile vieții mele în filozofie a fost tocmai pe tema „motivului întoarcerii (*nostos*) în cultura europeană”, proiect ambițios și iresponsabil ce pleca de la obsesia întoarcerii în Ithaca a lui Odiseu și visa să devină în final o *nostologie*, o metafizică atotcuprinzătoare a revenirii. Și, iarăși, cred că nu e întâmplător că prima mea „ieșire în public”, la vârsta de 15 ani neîmpliniți, s-a produs tot în marginea lui Odiseu și a nevoii sale irepresibile de a-și regăsi *oikos-ul*, casa originară. Iată de ce, înainte de a-ți vorbi despre bunica ta, am să fac un popas pentru a-ti povesti prima mea întâlnire cu Odiseu și cu obsesia întoarcerii lui acasă.

La începutul adolescenței mele exista un concurs transmis la radio, cred că săptămânal, care se numea „Drumeții veseli”. Concursul era între clasele a două licee diferite, avea loc în Sala ARLUS de pe strada Batiștei, totdeauna duminica la ora 11 și miza lui era o bicicletă și o excursie: bicicleta era pentru elevul care trecea cu bine de toate întrebările concursului, iar excursia (la munte) era recompensa pentru clasa elevului câștigător. Se pregăteau, cu câteva luni bune înainte, câte trei elevi de fiecare clasă, tema era una de cultură generală și clasele concurente erau plasate în rândurile din fața scenei, pe cele două aripi ale sălii, de unde urlau și aplaudau după fiecare răspuns reușit, încurajându-și reprezentantul.

Cel care conducea această sarabandă culturală, punând pe un ton meșteșugit întrebările și încingând atmosfera, era profesorul de literatură română de la liceul Sava din București, Nicolae Saftu. Înalt, zvelt, blond, cu părul ușor ondulat și cu privirea vie, avea un talent aparte în a induce emoția – prin savante schimbări de ritm în vorbire (când silabisea cuvintele, când, precipitându-le, le făcea să se reverse peste auditoriu într-un șuvoi amenințător) – atât în concurenți, cât și în mămicile elevilor, care tremurau în sală. Ce mai, datorită emisiunii sale duminicale, devenise celebru. Nu era puțin lucru să urci pe scenă alături de el. Concursurile aveau loc între licee din toată țara, dar cele dintre liceele cu tradiție ale

Bucureștiului – Sf. Sava, Gheorghe Lazăr, Spiru Haret, Dimitrie Cantemir, Iulia Hasdeu și altele – aveau cel mai mare răsunet. Transmise la radio, cum ziceam, date fiind harul prezentatorului și temele culturale pasionante, dar și aspectul de coridă pe care îl lua înfruntarea dintre licee, ele se bucurau de o reală popularitate. Emisiunea era urmărită de sute de mii de oameni și țin minte că la noi în casă toată lumea o asculta cu sfințenie.

Ei bine, la sfârșitul primei clase de liceu, cam pe vremea când plănuisem să mă sinucid în brațele iubitei mele pe un soi de *tatami* improvizat din crini, am fost anunțați că în următoarele luni, după vacanța de vară, liceului Lazăr i-a venit rândul să participe la concursul „Drumeții veseli”. Și asta cu cine? Cu nimeni altul decât cu liceul Sava, așadar cu una dintre clasele profesorului Saftu însuși. Cele două licee din București, despărțite între ele doar de grădina Cișmigiului, aveau să se înfrunte nu peste multă vreme, disputându-și încă o dată chestiunea, niciodată tranșată, a celui mai celebru colegiu bucureștean. Tema: *Pe urmele lui Ulise*. Clasa aleasă: a IX-a.

Iar dintre cele șapte clase paralele de „a noua”, tocmai clasa în care urma să mă aflu când va fi avut loc concursul: a IX-a C! (Ceea ce atunci mi s-a părut a fi un miracol avea o explicație extrem de simplă: eram coleg cu nepoata directoarei liceului și totodată secretară a „organizației de bază”, tovarășa profesoară Antoci, de geografie.)

Cum tema a fost considerată una de istorie antică, sarcina de a forma echipa liceului Lazăr și de a-i pregăti pe cei trei elevi pentru concurs a revenit profesorului de istorie Aurel Iordănescu, sorbonard, neîndoielnic cel mai faimos profesor al școlii. Era scund, îndesat și, totuși, cu un mers elegant, îmbrăcat întotdeauna în costum *gris-fer* la două rânduri, cu batistă albă la buzunarul de la piept, pipăindu-și periodic reverul drept al hainei să vadă dacă este corect petrecut peste cel stâng. Avea un cap frumos – de împărat roman, mi se părea mie, făcut numai din linii drepte – fruntea întinsă mult spre locul de unde începea părul grizonat, bine întins pe țeastă și pieptănat pe spate, își mângâia când și când tâmpla dreaptă, pentru a se asigura că fiecare fir de păr este la locul lui. Privirea, care venea din spatele unor lentile groase, era scânteietoare și severă. Când își scotea ochelarii să-i șteargă,

căpăta dintr-odată aerul acela neajutorat al miopilor care întrerup o clipă contactul cu lumea. Atunci intuiai în el și marea lui bunătate, și iubirea pe care ne-o purta ca dascăl. Zâmbea reprimându-și în primă instanță zâmbetul și, din pricina asta, buzele șovăiau o clipă, strângându-se una în alta, înainte de a elibera primul surâs. De la el am învățat ce înseamnă prestigiu profesoral și ținută în fața unei clase, cum se mișcă mâinile în public, cum se privește în ochi auditoriul și cum trebuie răspicite cuvintele. Tot de la el, în cei patru ani cât ne-a predat istoria lumii și pe cea a românilor, cum arată economia unei expuneri și cum trebuie să rămână tabla în urma ta, la ieșirea din clasă. Am și acum în minte, sculptate caligrafic, schemele de la lecția „Secolul lui Pericle” sau de la cea despre „Războaiele napoleoniene”.

„Domnul profesor Iordănescu” – nimănui nu-i trecea prin cap să-i spună „tovarășul profesor” – i-a ales, către sfârșitul ultimului trimestru, cu gândul să se pregătească peste vară, pe „cei trei”: pe Anda, nepoata directoarei (era cea mai bună din clasă), pe Alexandru Cizek (era cel mai bun latinist și cel mai tare la istorie) și, fără să înțeleg nici până azi de ce, pe mine. Ce Dumnezeu o fi văzut profesorul Iordănescu la mine? Mă consideram mediocru. Note mari nu aveam decât la română, la istorie și la sport. În plus, fiind de o timiditate morbidă, exploatham prost ceea ce știam. Mama, de la care moștenisem neîncrederea de sine, nu știuse că cele două mari principii, nescrise niciunde, ale pedagogiei erau: să-i spui copilului tău cât de des poți (și niciodată nu era de-ajuns) *unu*, că îl iubești și *doi* (asta măcar din când în când) că e un copil bun, frumos și inteligent. Câte ocazii ale vieții nu pierdem din cauza acestei necultivate încrederi în noi! Și din cauza asta viața devine o pradă a celor care, dotați doar cu tupeu, fac prost în locul nostru ceea ce noi nu știm că putem face bine. În ce-l privește pe tata, el se mulțumea să-mi arunce în treacăt, când se întorcea de la birou, un „Pune, mă, băiatule, mâna și învață, că ai să ajungi strungar!”, lucru care, pe lângă proasta relație pe care m-a făcut s-o am cu strungul întreaga viață, mi-a surpat până și ultima brumă de încredere pe care aș mai fi putut-o avea în mine.

Așadar, domnul Iordănescu m-a ales în lotul celor trei. Nu Noica, ci el a fost primul om din viața mea care *m-a ales*, care

a mizat pe mine și care, astfel, m-a făcut să simt prima tresărire a eului ce-l purtam în mine ca pe un făt. Șansa să urc, în final, primul pe scenă pentru a-mi reprezenta clasa și liceul era, desigur, aproape nulă. Eram doar o rezervă, mi-am spus. Și totuși, peste vară m-am aruncat cu o pasiune fără margini „pe urmele lui Ulise”. Lucrurile creșteau unele din altele. Am început cu cititul de-a fir a păr a celor două epopei homerice și mi-am făcut schema fiecărui cânt. Apoi am învățat toată mitologia greacă. Ajunsesem să știu numele celei mai mărunte nimfe de a cărei ființă era legată memoria unei stânci, a unui izvor sau a unui luminiș de pădure, îmi desenasem mare, lipind între ele mai multe foi, harta Greciei, a Asiei Mici și a Sudului Italiei, marcând apoi în diferite culori traseele întortocheate ale periplului odiseic. Iar prin lumea zeilor, am pătruns pe teritoriul artei eline. Reținusem planurile celor mai importante temple și știam să deosebesc stilul atic al unei coloane de cel ionic sau corintic dintr-o aruncătură de ochi. (Multă vreme, mai târziu, îndrăgostit de lumea aparențelor frumoase, nu am acceptat ca obiect al intereselor mele erotice decât femeile care îmi lăsau impresia unei coloane ionice în mișcare.) Puteam, în sfârșit, să perorez despre scenele reprezentate pe frizele și metopele ateniene, delifice sau olimpice, în *Istoria artei* a lui Tafrahi, pe care o aveam în casă, am descoperit planurile templelor egiptene de la Karnak și Luxor și le-am comparat cu cele eline. Am trecut apoi la inventarierea tuturor operelor moderne – de la cele literare sau muzicale și până la cele plastice – inspirate din motivele odiseice. Nemaștiind unde să mă opresc, am intrat pe teritoriul filologiei și am dat cu nasul prin critica textului homeric. Am inventariat apoi toate traducerile moderne ale epopeilor homerice cu anii traducerii și numele traducătorilor. Nu știu unde aș fi ajuns dacă vacanța de vară nu ar fi avut un sfârșit.

Acum, când privesc în urma mea, nu cred că am trăit vreodată o bucurie mai pură și pornită dintr-o nevădăseală mai mare decât am trăit atunci când, la 14 ani, am intrat în lumea culturii pe poarta ei cea mai plină de măreție, fantezie și mister: lumea grecilor lui Homer. Întrucât lectura textului homeric era însoțită de imaginea statuilor din epoca clasică și întrucât mi-i reprezentam lesne pe eroi și, deopotrivă, pe

zeii care-i asistau, în mintea mea se împleteau în permanență două senzații contradictorii: una, „heraclitică”, alimentată de dinamica trepidantă a aventurii odiseice și a textului care o relatea, o lume în care nu exista odihnă și în care totul apărea la viață pentru a fi înghițit de îndată în vârtoarea evenimentelor ulterioare; cealaltă, „eleată”, alimentată de lumea stabilă a zeilor, stabilă nu pentru că ei ar fi fost leneși sau neînșțați (dimpotrivă, viteza cu care se deplasau pe deasupra câmpurilor de luptă troiene sau aceea cu care își schimbau locul în univers făcea dovada unei energii nepuizabile și vădea o implicare pasională aproape infantilă, de copii eterni, în hârjoneala oamenilor), ci pentru că semnificațiile lor erau neclintite și ordonau lumea. Iarși, m-a izbit, privindu-i pe zeii greci de aproape și cu proștețimea minții de atunci, cum se împărțeau – după felul în care „țineau” cu un combatant sau altul – pe tabere și cum certurile dintre ei își aveau sursa, în mod paradoxal, în înfruntările omenești. Lumea zeilor „atârna” de cea a oamenilor și aceasta părea, într-un raport complet răsturnat, să fie adevărata ei sorginte. Astfel, limita care ne desparte pe noi, muritorii, de transcendență, se ștergea în mod miraculos. Zeii „aveau treabă” în măsura în care intrau în detaliile vieților omenești și putem spune că ei „locuiau” laolaltă cu oamenii; fără aceștia, rolul lor se pierdea în nedeterminat, iar lumea lor ar fi devenit nesărată și lăncedă. Urmarea era că zeii deveneau „omenești”, în vreme ce faptele oamenilor asistate de un zeu sau altul căpătau măreție. Cel mai tare îl invidiam pe Ulise însuși că o avea pe Atena alături și, o vreme, am trăit ca și cum zeița-fecioară (pe care o iubeam, dar de care îmi era și puțin frică) ar fi apărut dintr-un nor, pentru a mă sfătuși în momentele de cum-pănă ale zilelor mele. De atunci, cred, am rămas cu nevoia și superstiția asistării mele dintr-un loc nevăzut, și dacă nu am prea știut să mă descurc cu Dumnezeu, în schimb cu îngerii ocrotitori am stat întotdeauna bine. Și tot de atunci am rămas cu credința că sfatul de taină cu un neapartinător al acestei lumi – pe cât posibil cu un prieten dispărut sau cu un strămoș îndrăgit transformat în „spirit bun” – este cel mai frumos lucru care i se poate întâmpla unui muritor.

Când, toamna, am început clasa a IX-a, am fost anunțați că înfruntării noastre cu liceul Sf. Sava îi va veni rândul abia în

primăvara anului următor. Și, într-o săptămână a lunii aprilie, când cireșii, vișinii și corcodușii se acopereau de flori, iar Cișmigiul exploda pur și simplu de mulțimea petalelor galbene, roz și violete, profesorul Iordănescu, asistat de directoarea școlii, ne-a anunțat la sfârșitul orei că înfruntarea noastră cu liceul Sava va avea loc duminica următoare și că primul (ne ascultase în câteva rânduri să vadă ce știm) voi urca pe scenă eu, apoi, după cele trei întrebări inițiale, dacă voi fi răspuns la ele, îi voi ceda locul Andei, urmând ca Cizek să urce pe scenă pentru ultimele trei întrebări.

Și a venit duminica următoare. Era Paștele. La prânz, imediat după concurs, eram invitați, întreg familionul, la masă la o verișoară a tatei al cărei nume mă fascina de mic copil: tanti Oițana. Când am ajuns pe Batiștei, sala gema de lume: elevi gălăgioși de la cele două licee, profesori, părinți, echipe ale radiodifuziunii... În sala capitonată cu catifea vișinie domnea un zumzăit continuu, care creștea și scădea în valuri. Am privit scena cu cortina ridicată și cu trei microfoane instalate în centru, cel din mijloc, înălțat cu câteva palme, dominându-le pe celelalte două. La gândul că în curând mă voi afla acolo, gura a început să mi se usuce. I-am cerut mamei o bomboană. Niciodată nu mă simțisem atât de singur și de nenorocit. Examenele pe care le dădusem până atunci aveau ca unic public comisia, dar nu acele sute de perechi de ochi care, în scurtă vreme, urmau să se holbeze la mine, cel cățărât pe scenă și fără puțința de a mă ascunde undeva. Aveam să trăiesc un soi de arest în public. Și, atunci, a încolțit în mine gândul că orice *expunere* de acest fel a unui ins în fața unei mulțimi este o forțare a naturii umane, că strămoșii noștri, care or fi fost ei, nu treceau prin asemenea șocuri. Plecau la vânătoare pur și simplu, după ce șeful, din mijlocul hoardei (sau poate cățărât pe o stâncă), le spunea în puține cuvinte ce are fiecare de făcut.

În același timp, gândul că voi fi scos din rând și înălțat deasupra sălii, că muncisem cu o bucurie fără pereche, luni și luni la rând, că eram drogat de lumea grecilor, că îi iubeam și că înaintasem pe un drum până departe, pesemne până foarte departe, fără să știu cât de departe, de vreme ce nu puteam să compar cu nimic mersul ăsta singuratic al meu – abia podiumul acela înspăimântător, nu-i așa?, pe care urma să

mă cațăr, avea să-mi spună cât de departe ajunsese pe acel drum –, îmi dădea și un alt sens al singurătății mele, nu numai unul alcătuit din spaime, nesiguranțe și pudori, ci și unul în care se adunase toată singurătatea sutelor de ore petrecute cu Homerul *meu*, cu templele *mele*, cu zeii, eroii, nimfele, lotofagii și ciclopul *mei*. Atunci, în vara în care am stat închis în casă înconjurat de cărți, dicționare și hărți, am început să descopăr (dar era abia un licăr în zarea neclară a vieții mele) că eram capabil să îmi adun întreaga ființă – și pentru un timp nedefinit – în orice lucru ce-ar fi avut darul să mă îngroape în plăcere. Totul putea fi făcut, totul, dacă era scăldat în orizontul unui timp din care măsura efortului dispăruse. Eram o ființă a nesațului și, cotropită de bucurie pură, întreaga mea vitalitate s-a putut strânge atunci, ca într-un vârful de lance, într-un singur punct. Dar nu pot spune că *am conștientizat*, tot atunci, ceva din toate astea. Aveam încă inocența naturii care acționează neîngrădită de nimic, așa cum cred că o aveai și tu la 19 ani când te-ai avântat, măcinat de o patimă fără nume, în învățarea primilor două mii de kanji ai limbii *tale* japoneze. Aceste eforturi făcute *de dragul a ceva* ne marchează, cred, pentru restul vieții și ne pregătesc calea unui șir de isprăvi care, dacă sunt destul de multe, capătă de la un moment dat configurația unui destin. Ca bun dascăl, profesorul Iordănescu pesemne că întrevăzuse încrâncenarea ce stătea la pândă în adolescentul amorf care eram. Tot ce a urmat s-a petrecut într-o stranie desprindere de lumea înconjurătoare, într-o formă de plutire a minții pe o singură undă, cea pe care o năștea fiecare întrebare a profesorului Saftu, urmată de îndată de ticăitul implacabil al metronomului menit să numere cele zece secunde acordate de regula concursului pentru găsirea răspunsului potrivit. Concurentul meu, elevul de la Sava, era un băiat înalt, cu vocea tărăgănată și domoală, cu un nas frumos desenat și cu o pieptănătură îngrijită și puțin înfoiată, care îi dădea un aer de elev premiant. Cred că îl chema, ca și pe tine, Ștefan. Am trecut amândoi cu bine de primele trei întrebări. Galeriile celor două licee funcționau în plin, urlând și scandându-ne numele. „Continui?”, l-a întrebat animatorul concursului pe Ștefan. „Continui”, a răspuns el. „Și Gabriel?” Am întors capul înspre culise, acolo unde așteptau colegii mei. Am văzut-o pe Anda făcân-

du-mi semn cu mâna să rămân. Pe de altă parte, îmi ziceam că e o lașitate să-mi abandonez adversarul în plină încleștare a luptei. „Da”, am răspuns. Și transa a continuat. Totul îmi părea deodată nespus de ușor și nu știu când ne-am pomenit, amândoi concurenții, cu cele nouă întrebări în urma noastră, cu 180 de puncte câștigate și gata să primim în plin seria celor cinci întrebări-fulger de câte cinci puncte fiecare.

Răspunsul trebuia să vină de îndată ce întrebarea fusese formulată. Totul a mers strună, când, ca un făcut, Ștefan s-a poticnit la ultima întrebare. Galeria lăzăristă a intrat în delir. Agonisisem acum fiecare două sute de puncte, dar eu mai aveam în fața mea o întrebare, ultima mea întrebare. Dacă știam să răspund, Lazărul câștiga cu 205 la 200. „La poarta Infernului, începe profesorul – și glasul lui execută un tremolo urcător –, stau de pază doi câini. Numele lor este...” „Cerberi!” răspund cu sufletul la gură. „Greșit! Ștefan și Gabriel au câte 200 de puncte, amândoi concurenții câștigă câte o bicicletă Victoria și ambele clase câte o excursie!” Asistam pentru prima oară la măsluirea în public a unui rezultat, întrebarea fusese simplisimă, oricine, îmi spuneam, putea răspunde la ea: Hades-ul era păzit de Cerberi și asta era tot atât de adevărat pe cât faptul că zăpada era albă. Am înțeles însă că „liceul lui”, liceul la care domnul Saftu era profesor, nu putea să piardă. Trăiam, nu-i așa?, într-o lume bună, molcomă, îngăduitoare, în care nimeni nu trebuia să sufere și în care toți trebuiau să fie răsplătiți. Iar dacă premiul era unic, precum în cazul nostru, se putuse găsi o cale, pe spatele bieților Cerberi – alungați într-o clipită de profesorul Saftu din locul pe care-l ocupaseră în eternitate la porțile Infernului –, pentru a-l împărți frățeste. Bicicletele au apărut ca prin farmec din culise, cu cadrul și ghidonul înfășurate în hârtia groasă, maro, a ambalajului. Simt și acum în nări mirosul de cauciucuri noi și de vaselină pe care cele două „Victoria” îl răspândeau în jur. Am fost fotografiați.

Când am coborât de pe scenă, în fața mea a apărut directoarea liceului, „tovarășa Antoci”. Era vânjoasă și cu o călcătură grea. Respira acea lipsă de feminitate, derivată dintr-o ariditate difuză a întregii ființe, pe care aveam apoi să o regășesc la toate „activistele” întâlnite în viață. Copiilor le era frică de ea. Trecea pe coridoarele liceului ca un tanc plecat în

misiune și simțeam cu toții că reprezintă o disciplină care venea din afara cadrului domestic al școlii. Pe un glas tăios, m-a poftit în foaier. Nu avea aerul cuiva care intenționa să mă felicite. Rezemată de perete, nepoata ei, colega mea Anda, plângea cu pieptul zvâcnindu-i sub bluza albă. Tot concursul fusese, pesemne, conceput în funcție de rolul pe care ea ar fi urmat să-l joace. Profesorul Iordănescu, în primă instanță, alegându-mă să urc de la bun început pe scenă, apoi eu, rămânând până la sfârșit acolo, zădărâserăm un scenariu care fusese gândit altfel. — A fost vorba că după primele trei întrebări cobori de pe scenă... — Anda mi-a făcut semn să rămân, am îngăimat pierdut. Doamna Antoci s-a întors către cei din jur – câțiva profesori, câțiva colegi – și, privindu-mă cum ai privi o gânșanie, a spus glacial: „Trebuie studiată latura egoismului la acest copil!” Apoi s-a răsucit pe călcâie (nu purta niciodată pantofi cu toc înalt, ci numai pantofi sport, cu talpă de crep) și a plecat. Obrajii îmi ardeau și lacrimile stăteau să pornească, când am simțit o mângâiere delicată pe obraz. Era profesoara de latină, doamna Baldovin, îmbrăcată întotdeauna în *deux-pieces* și purtând o floare artificială la rever. Intra în clasă însoțită de o undă de parfum bun, care contrasta teribil cu mirosul de „petrosin” al dușumelelor, așa cum întreaga ei ființă respira o distincție a interbelicului rătăcită în restriștea istoriei. — „E bine, Gabriel...” M-a privit cu un tâlc pe care nu știam să-l deslușesc și a plecat și ea. Eram, mai târziu mi-am dat seama, ocrotit de zeii unei lumi care apusese și neiubit de zeii noii lumi. Numai că, din războiul acesta care se dădea deasupra capului meu, la vârsta pe care o aveam nu puteam distinge sensuri, ci mai degrabă zgomote surde și jerbe de scânteii. Iar războiul acesta, după cele întâmplate cu un an în urmă la Budapesta, era unul care „se întetșise” din nou și care avea în el ceva extrem de straniu: între combatanți, numai unul era înarmat. Războiul purta și un nume: „luptă de clasă”. Cum oare putea să poarte numele de „luptă” o înfruntare în care unul dintre „combatanți”, cu mâinile goale, aștepta, când și după cum i se năzărea celuilalt, să fie exterminat? Doi ani mai târziu, când „întetșirea luptei de clasă” a cunoscut un nou reviriment și când au fost „ridicați” cam toți cei care se întâlneau săptămânal în grupuri mai mari de trei persoane (așa au fost arestați

atunci, laolaltă cu grupul Noica-Pillat, toți jucătorii de bridge din București), câțiva dintre profesorii mei sorbonarzi și profesorul Saftu însuși aveau să dispară o vreme din viața activă.

Dar deocamdată eu nu știam mare lucru din toate astea. Deocamdată, ieșisem afară împreună cu toți ai mei, care se bucurau fiecare în felul lui de isprava mea. Soră-mea, mai ales, era teribil de mândră de ce se petrecuse acolo și mama ne povestea cum la un moment dat, după unul dintre răspunsurile mele însoțite de uralele sălii, s-a întors către rândul din spate și le-a comunicat celor aflați acolo, roșie de emoție și pe un ton apăsător: „E fratele meu!” Iar eu? Era limpede că nu știam să diger ceea ce trăisem pe scenă. Cadrele tradiționale ale eului meu nu erau pregătite să absoarbă dimensiunea de micro-erou-cultural-câstigător-de-concurs-inter-liceal.

Lucrurile ieșeau din scara vieții trăite până atunci și tot ce am putut face a fost să-mi port trofeul ținându-l cu ambele mâini de coarne, în timp ce o luaserăm cu toții pe jos pe bulevardul Republicii (astăzi Carol I), pentru a ajunge la prânzul pascal al mătușii Oițana, într-o intrare liniștită dincolo de strada Mătășari. Din când în când mângâiam șaua butucănoasă a bicicletei și îmi lăsam privirea absorbită, până amețeam, de evantaiul spițelor sclipind în razele soarelui. În timp ce adevărata semnificație, pentru viața mea, a acestei întâmplări începătoare îmi scăpa, bucuria de a avea prima jucărie adevărată, una de oameni mari și câștigată prin strădania mea, era intactă. Lui Odiseu îi datorez faptul, schimbând desigur de atunci încă două biciclete, că vreme de 35 de ani, aproape zi de zi, toate drumurile mele în București (uneori chiar și iarna) le-am făcut cu cel mai individualist mijloc de transport din lume. Dar tot lui îi datorez, în altă ordine a lucrurilor, că năzuind să mă întorc „acasă”, am păstrat sub ochi, ca un bun navigator în istorie, sub emblema Cotroceniului, urmele unei patrii și ale unui timp pe care, pierzându-le înaintea de a le fi dobândit, am încercat mereu, prin tot ce am făcut, să le redau viața pierdută. Sper din răspuseri că în cerul meu din Cotroceni, odată cu casa cea nouă din Dr. Tomescu, vor veni și vechii zei dispăruți. Și, din când în când, zeița Atena, în *deux-pieces* și purtând o floare artificială la rever, îmi va spune: „E bine, Gabriel...”

O poveste scurtă înainte de a încheia. Dintre primele cărți care, copil fiind, mi-au căzut în mână, una se numea *Fram, ursul polar*. Este a lui Cezar Petrescu. Mi-a rămas în minte ca o poveste tristă. Fram este un urs alb care, luat de mic de la Cercul Polar, ajunge într-un circ. Acolo e îndrăgit de toată lumea. Și de stăpânii circului și de copiii care, la fiecare spectacol, așteptau cu sufletul la gură apariția lui în arenă. Fram primea bomboane și era aplaudat. Dar într-o zi, Fram a început să se gândească la ghețurile polare, la frații și părinții lui. L-a cuprins tristețea. În timpul spectacolelor, era din ce în ce mai „absent” și, în cele din urmă, a refuzat să mai intre în arenă. Înțelegând ce i se întâmplă, stăpânii lui au hotărât să-l ducă înapoi la Cercul Polar. Și, într-o bună zi, Fram s-a pomenit în țara cu ghețuri din care plecase. Dar ce mare i-a fost surpriza! Când s-a întâlnit cu primii urși albi, cu frații lui, a constatat că aceștia erau răi, sălbatici și bătărași. Când Fram făcea tumbe, ei își arătau colții, ba chiar săreau să zgârie și să muște. Într-un cuvânt, nu erau deloc *courtois*. Lui Fram nu i-a trebuit mult timp ca să priceapă că el nu mai aparținea lumii aceleia care, altădată, fusese și a lui. De fapt, ceea ce înțelege este că el nu mai era „la el” nicăieri pe lume.

M-am tot gândit în ultima vreme: de ce te tulbur eu cu scrisorile mele de la Cercul Polar? De câte ori ai revenit aici, ai plecat îngrozit de felul în care arătau frații tăi. Te-ai întors de fiecare dată fericit în arena ta de la celălalt capăt al lumii, acolo unde ai muncit enorm ca să-ți iasă cele mai frumoase tumbe și unde oamenii, când vor să comunice, nu își arată unii altora colții și ghearele. De ce îți scriu atunci despre cartierele copilăriei mele? În nici un caz pentru că aș vrea să te trag îndărăt, către urșii bătărași din țara copilăriei tale. Îți scriu doar ca să știi că eu am încercat să fiu un urs bine-crescut, chiar dacă istoria m-a făcut să-mi petrec toată viața la Cercul Polar. Am o teribilă nevoie să știi asta. Au existat cândva și aici, și încă mai există, urși *courtois*. Ce-i drept, nu știu să-ți spun ce se va alege de ei.

XII. Cele trei norme ale mamei – Prăjitura interzisă

Dar să ne întoarcem la bunica ta. Cred că în mai toate familiile există câte un om deosebit, unul al cărui spirit trebuie onorat prin evocarea lui periodică. Și pentru că fiecare dintre noi are nevoie de repere vii, acest om, atunci când există, nu trebuie pierdut niciodată din memoria urmașilor. Lucrul nici măcar nu e foarte greu de făcut. Adevărul e că, de la o vârstă încolo, începem să ne tragem îndărăt; scurtându-se, timpul vieților noastre cere să fie îmbogățit cu viața celor care ne-au precedat. Sau poate pentru că în curând nu vei mai fi, te întorci spre cei care nu mai sunt? Fapt e că începi să-ți dezgropi părinții, să-ți forțezi memoria pentru a scoate la suprafață până și lucrurile cele mai mărunte pe care le-ai trăit cu ei. Viața ta nu-ți mai ajunge. Treci apoi dincolo de ei. Îți cauți bunicii și regreti că, ignorând nevoia aceasta care avea să vină, n-ai știut să-ți descoși părinții despre părinții lor. Nefăcând-o, ai senzația că ai pierdut definitiv posibila prelungire a vieții tale în trecut. Socotită în „timpul generațiilor”, viața ta este mai scurtă. Ai ratat linia dreaptă care conducea către secretul ființei tale. N-ai să afli niciodată care dintre strămoși și-a turnat viitorul în tine. Care anume ți-a trecut, printr-o selecție neștiută de el, un anumit mod de a aspira către partea înaltă a vieții, care anume a pus în tine simțul înfruntării și al performanței, pasiunea binelui, aroganța și spaima în fața lumii, dar deopotrivă hipertensiunea, pofta de viață, melancoliile fără nume și simțul acut al catastrofei. Care a fost „marele taur”, cel care a însămânțat pentru mai multe generații și peste care, dacă ai putea călători prin tunelul acestei nopți genetice, la capătul lui, ar urma să dai?

Memoria mea afectivă directă nu bate prea departe. Dimpotrivă, se-mpotmolește de cum încearcă să facă un pas din-

colo de părinți. Pe bunicul din partea mamei, de pildă, nu l-am „apucat”: am fost cel mai mic dintre cei unsprezece nepoți ai lui. Noroc că unul dintre ei, mult mai mare decât mine, cel pe care, pare-se, l-a iubit el mai mult – vărul Adrian –, mi l-a descoperit, dedicându-i o carte minunată: *Vărul Alexandru și alte povesti adevărate*. Așa am aflat că de la el a pornit totul: portretul lui genetic s-a strecurat, prin acea aleatorie șerpuire a transmisiei vieții, către cel mai mic dintre cei opt copii ai lui (adică înspre mama mea), pentru a vira apoi către mine. Vărul Adrian susține că ce a fost mai bun în familia noastră a luat această cale. Filtrată prin sângele mamei, firea lui a ajuns până la mine, pentru ca eu, la rândul-mi, să le pot trece, asemeni unui bun invizibil, fiului meu. Adică ție.

În ce mă privește, tare mă tem că nu prea are dreptate. Fapt e că, trăgându-mă înapoi, către timpul vieților mele neștiute, l-am descoperit pe bunicul acesta. Din casa vărului Adrian de la Caracal, părăsită după o sută de ani, intrată în anul care a trecut în paragină și moarte, am recuperat câteva lucruri care urcă până la el: o stranie canapea, purtând deasupra ei consola unui bufet cu intarsii, care se afla în holul conacului de la Cezieni, ridicat de bunicul meu la începutul secolului trecut; apoi un gheridon și un jeț Biedermeier care a devenit scaunul meu de la birou. Toate, după mai bine de un secol, sunt în perfectă stare. Iar jețul, pe care acum stau la birou și scriu, îmi dă putere, în fiecare zi, când mă așez la lucru și mă las cuprins de spătarul rotunjit al scaunului pe care a stat și el, mă simt locuit de o ființă puternică, dreaptă și plină de umor. Îmi e tare bine.

Mi-ai spus odată o poveste despre ceremoniile funerare budiste, așa cum au loc și astăzi în Japonia. Șase sunt anii în care, după moartea cuiva, spiritul său este venerat: anul 1, 3, 7, 13, 23, 33. În fiecare dintre acești ani, spiritul celui plecat este purtat tot mai departe, până când, în cel de al 33-lea, el devine *buddha* sau *kami*. Și mi-ai povestit cum în insula Izu, pentru a putea prelua pașii acestei ceremonii, altarele sunt în formă de rafturi. Cu fiecare treaptă a timpului marcată de una dintre cele șase etape, tăblițele comemorative sunt împinse cu un raft mai sus, până când, ajungându-se, după 33 de ani, pe ultimul raft – al șaselea – însoțirea comemorativă încetează. Căci odată ajuns acolo, spiritul persoanei, care

a avut nevoie până atunci de însoțire, „se descurcă” singur. Acum începe călătoria lui solitară, încet-încet, el dispăre în conturul Spiritului Strămoșului, pierzându-și identitatea și ieșind din sfera de cuprindere a minții umane.

Dacă scriu totuși aceste pagini o fac cu credința că spiritul mamei și al bunicului meu nu trebuie să-și piardă niciodată identitatea, pentru că, în ce ne privește, n-am nici o îndoială că de fapt *ei* reprezintă Spiritul Strămoșului și că în spiritul lor merită să ne pierdem, cei din familia noastră, cu toții.

Mama, a cărei viață a cuprins și a umplut totul, a avut grijă ca, înainte de a pleca în excursia la capătul căreia devii *kami*, să onoreze spiritul tatălui ei, dăruindu-mi astfel un trecut care era pe punctul de a se pierde. Când a împlinit 80 de ani, a început să pună pe hârtie, cu scrisul ei nespuse de frumos, aplecat spre dreapta, într-un caiet dictando cu linii albastre, povestea tatălui. A știut, cred, prea bine ce face, pentru că, iată, după ce mai întâi am citit caietul într-o doară și l-am pus bine într-un dulap, am uitat de el, pentru a-l descoperi exact atunci când trebuia: când, mânat de vârstă, am simțit nevoia să mă trag îndărăt în propria mea viață și dincolo de ea. Prima dată când îmi dăduse caietul, în urmă cu aproape douăzeci de ani, cu un glas din care nu putuse fi îndepărtat tremurul unei lacrimi, nu am înțeles cât de important putea fi el pentru ea și pentru mine. Era un legat, dar unul pentru care eu nu eram copt. Trăiam încă sub mirajul proiectelor, vântul vieții îmi bătea încă puternic din spate, iar pentru mesajul mamei, care pornea de undeva din adânc și mă trăgea într-un *înapoi* tutelar, nu aveam urechi. Exact așa cum se întâmplă și acum, cu aceste pagini care, adresându-ți-le, știu că nu te vor întâlni decât peste câteva decenii.

În caietul pe care l-am redescoperit zilele trecute se află pasaje pe care am să le transcriu întocmai, pentru că nimic nu merită clintit din perfecțiunea frumuseții lor pure. Le-am ales pe cele care mi-au plăcut mai mult.

Trebuie să știi că familia din partea mamei era mare. Mama a avut cinci surori și doi frați, iar când toți și-au întemeiat familii, copiii lor, veri primari între ei, au atins, cum ziceam, cifra de unsprezece. Imaginează-ți cum arăta o întrunire de familie, când toți frații și surorile se adunau împreună cu copiii lor. Am trăit așa ceva în două-trei rânduri, în grădina unu-

ia dintre verii de la Caracal, și țin să te asigur că forța pe care o emana clanul era impresionantă. Eram extrem de diferiți. Aveam profesii diferite și apăruserăm din colțuri diferite ale țării, de acolo de unde viața ne aruncase pe fiecare. Dar ceva care venea de foarte departe ne înfășura și ne ținea laolaltă, făcându-ne să simțim în nări mirosul nostru comun și transformându-ne într-un mare pachet omenesc, sau mai degrabă într-un *big animal* cu multiple chipuri, care, nefăcând altceva decât să mănânce, să bea și să se bucure, își comemora, în mod inconștient, obârșia, pe „marele taur”, Strămoșul, și, depotrivă, valorile în care el ne formase. Nevăzută, peste această adunare gălăgioasă, plutea de fiecare dată, invocată anume sau nu, umbra bunicului meu.

Cine era acest om? Primul care mi-a vorbit despre el a fost vărul Adrian. I-a dedicat de altminteri pagini memorabile în cartea amintită. De-acolo se poate vedea cum arată gesturile unui om care, primordiale fiind, au în ele darul de a *ctitori*. E o scenă în cartea vărului meu, mai degrabă o secvență cinematografică, plină de măreție. Bunicul, învățător în Cezieni – satul acela de care-ți vorbeam, de lângă Caracal –, își făcuse averea din munca lui. Duminica, pune vizitiul să înhame caii la trăsură, își lua nepotul alături și, apucând pe ulița mare a satului, pleca să-și vadă copiii la Caracal. Scena, îți spuneam, este o secvență de film. Bunicul este îmbrăcat într-un costum de buret, de culoarea untului, iar pe cap poartă o pălărie albă de Panama. Sătenii, îmbrăcați de sărbătoare, stau pe bănci în fata caselor. Pe măsură ce trăsura se apropie, de o parte și de alta a uliței, ei se ridică în picioare. „Era salutul lor”, spune autorul. La rândul lui, bunicul ridică și coboară pălăria. „Era răspunsul lui la salut.” Copilul, care nu are mai mult de cinci-șase ani, privește înapoi la sătenii care se așază din nou. În minte îi rămâne, pentru restul vieții, valul acesta unduitor care străbate satul și-i însoțește pe cei doi în prima parte a călătoriei lor.

Ce vreau să spun? Că un astfel de om dădea lumii, acolo jos unde ea se năștea ca celulă socială și comunitate originară, o forță și o trăinicie a căror pierdere a făcut ca istoria noastră să intre în derivă. Din lumea aceea la mine au ajuns ultimele adieri. Totul s-a pierdut, apoi: un simț al ierarhiilor, respectul față de muncă, de proprietate și față de ceilalți

oameni. Mai ales *respectul*, unul care făcea ca oamenii să-și păstreze unii pentru alții chipul uman.

Mi-a făcut mare plăcere, redescoperind caietul mamei, să suprapun imaginea bunicului, datorată unuia dintre nepoți, peste cea care a lăsat-o fiica lui cea mai mică.

„Tatăl meu era un om înalt, bine legat la trup, oacheș la față, cu nas mare și ochi căprui. Purta mustață și favoriți, iar părul pieptănat peste cap descoperea o frunte înaltă, cu tâmpile adâncite. Două cute îi brăzdau fruntea între sprâncene.

Ținuta și comportarea lui impuneau respect și câștiga ușor dragostea celor care-l cunoșteau. Iubea viața cu tot ce era frumos în ea și punea suflet în tot ce făcea. Muncea cu râvnă, drag și voioșie, găsind în muncă o mare satisfacție. Mânca și bea cu poftă, prețuia mâncărurile picante, țuca fiartă și vinul rece.

La petreceri – nu știa să danseze –, dar când juca hora sau sârba, juca din toată inima și trupul îi fremăta de plăcere. Îi plăcea să glumească și povestea cu mult haz snoave și întâmplări, căci avea un minunat dar al vorbirii. Plângeau în hohote femeile, și bătrânii lăsau lacrimile să curgă în barbă când, în cimitir, vorbea la «Ziua Eroilor». Simțea o deosebită plăcere să facă bucurii tuturor celor din jur și, când dăruia ceva, dăruia din toată inima.

Sătenii îl iubeau și-l respectau, căci era om drept, cinstit și muncise mult pentru sat și binele lor. Intervenise pe lângă principesa Brâncoveanu să li se dea islaz pentru vite. A întemeiat cooperativa sătească și Banca populară, de unde sătenii împrumutau bani cu dobândă mică, să nu mai fie speculați de cămătari. Improvizase la școală o scenă și organiza serbări școlare, cu piese hazlii, în care se ridiculizau lenea, beția, prostia. Adusesese chiar un aparat de filmat, îmi amintesc că, odată, pe pânză era o scenă cu un tren care venea din depărtare și se apropia treptat. La un moment dat, când locomotiva devenea din ce în ce mai mare, femeile au început să strige: «Fugi, fă, că ne calcă trinul» și toate au zbughit-o, țipând, din sală.”

Iată ce simte copilul de atunci, în timp ce tatăl lui se dedică îngrijirii viței și albinăritului:

„Când «Casa din deal» nu se-nfiripase încă, dar pomii și vița dăduseră rod, în săptămânile în care tata (era învățător și sătenii îi spuneau «Domnu'») avea ore după-amiaza și dimineața era liber, seara, după asfințit, pleca în deal. Dormea noaptea acolo, ca să se apuce în zori de lucru. Mă lua adesea și pe mine cu el. Dormea sub șopron, în carul cu fân, unde își făcuse culcușul. De acolo priveam cum se iveau stelele pe cer. Îmi arăta carul mare, carul mic, luceafărul de seară, steaua polară. Simțeam în nări mirosul de fân, cântau brotăceii prin iarbă și adormeam în târâitul greierilor.

Când mă trezeam dimineața, el era de mult la lucru. Dezgropa via, lega coardele pe sârmă. Îmi pare că-l văd și acum printre rândurile de viță, cu stropitoarea în spate, stropind cu piatră vântă frunzele și strugurii mărunți. Apoi își puneă o mască de plasă pe față și, cu mânecile suflecate, trecea pe la fiecare stup, scotea fagurii grei, încărcăți cu miere căpăcită, îi mătura de albine cu o măturică de pene, îi descăpăcea și îi puneă în mașina centrifugă. Săreau stropii galbeni, străvezii, pe pereții mașinii, se scurgeau în jgheabul de jos și curgeau în garnițe smălțuite: miere de salcâm, limpede ca lacrima, miere aurie de tei, miere roșcată, de rapiță, miere aromată, de flori de câmp. Îmi plăcea să stau în preajma lui și-i urmăream toate mișcărilor. Nu ședea o clipă și, deși nu avea ureche muzicală, întotdeauna îngâna câte un cântec, în legea lui. Ne povestea că la școală, profesorul de muzică îl lovea cu arcușul peste cap și-i spunea: «Zi-i, mă: do, do, fa, dracu' să te ia!» – și eu zbie-ram ca un măgar!”

Din cele șase fete și cei doi băieți ai bunicului, mama e cea care a împins clanul pe altă orbită de existență. Bunicul, care se mândrea cu meseria de învățător și spunea, pe bună dreptate, că pe învățători se va construi România adevărată (se revendica, cu mândrie, din „generația lui Spiru Haret”), a ținut nu numai să-și facă toți copiii învățători, dar și să-i mărite și însoare pe toți cu învățători și învățătoare. Și cam toți s-au supus. Mai toate mătușile și unchii mei, urmându-și destinul trasat de părintele lor, au rămas învățători în satele din județul Romanați (doar tanti Gri a ajuns, în primii ani, la o școală din Piatra Neamț), pentru a se regrupa apoi, cu copiii lor (cu verii mei primari), chiar în capitala județului, în Ca-

racal. Mama, în schimb, s-a măritat cu un tânăr care terminase Academia Comercială. A văzut-o într-o duminică la biserică (suntem încă la Caracal, prin 1935). Mama purta un taior cu gulerul de blană răscroit mult peste piept și o fustă lungă ce se încheia până jos, pe coapsa stângă, cu nasturi falși îmbrăcați în stofă. Judecând după pozele din epocă, tânăra brunetă tunsă scurt, à la *gargonne*, avea stil și, privind-o – amestec de uimire, timiditate și derută – părea că tocmai se pregătește pentru un *rendez-vous* cu viața. Nu după mult timp, tata a cerut-o de nevastă. S-au luat din dragoste. Slujba de inspector financiar a soțului ei a făcut-o să ajungă mai întâi la Cluj, apoi, odată cu cedarea Ardealului, să se tragă spre Regat, cu o primă haltă de nouă luni la Râmnicu-Vâlcea (unde m-am hotărât să mă nasc) și cu o stabilire finală în București, imediat după sfârșitul războiului, în cartierul Cotroceni. După ce fratele cel mare al mamei, unchiul Ionel, care primise moștenire conacul de la Cezieni, a fost băgat de comuniști la închisoare, din locul de descălecare al clanului Marineanu s-a ales praful. Pe locul viei, al livezii și al vilei înălțate cu meșteri italieni, se află, până în ziua de azi, urmele – căci și ea a fost abandonată după 1990 – unei „stațiuni de mașini și tractoare” (SMT-uri, cum li se spunea, și care erau mândria și emblema colectivizării forțate a agriculturii), cu pământul înslinoșat de pete mari de ulei și invadat de ruinele ruginite ale unor mașini de treierat.

Cumpărarea, scurt timp după terminarea războiului, a apartamentului din Cotroceni e cea care, pentru familia noastră, a marcat, după cum spuneam, înscrierea pe altă orbită de existență. Dar mama nu s-a mulțumit nici să rămână învățătoare. La scurtă vreme după ce a ajuns în București a urmat, vreme de patru ani, la seral, cursurile facultății de matematică, primind imediat după absolvire o catedră la un liceu seral din cartierul Militari. Studenția asta *târzie*, îmi plăcea mie să spun când, crescând, am aflat povestea ei, a fost cea de a treia „normă” a mamei. Celelalte două erau postul de învățătoare la „Cuibul cu barză”, cel mai frumos nume de școală pe care l-am întâlnit vreodată – era o clădire cu iz de sfârșit de secol 19 de pe Știrbei Vodă, aflată dincolo de clădirea tribunalului când veneai dinspre Cotroceni – și, mai cu seamă, norma de gospodină, care a debutat cu anii secetei de

după război. Când și-a luat în primire cele trei norme, după 1947, mama făcuse 36 de ani. Avea nevoie zilnic de douăzeci de ore ca să le poată împlini. Sigur e că în perioada în care a urmat și cursurile facultății serale nu a dormit mai mult de patru ore pe zi.

Norma de gospodină începea, iarna, cu sculatul la 4-5 dimineața și cu pregătitul plin de migală al pachetelului de mâncare pentru taică-meu, la birou. Se plângea mereu că-l doare ficatul, nu putea mânca la cantina întreprinderii, iar când venea seara de la moara „Dâmbovița”, unde era contabil-șef, se întindea pe pat cu o cărămidă subțire, albicioasă, care stătea toată ziua pe sobă la încălzit și cu care el adormea apăsând-o ușor pe partea dreaptă a burții. Văd și acum borcanele, borcănașele, cutiile și pungile de diferite mărimi, depozitate pe un raft anume din cămară, pe care mama le folosea în fiecare dimineață pentru a-i da tatei la plecare brânza de vaci scursă de cu seara, legumele fierte și, mai ales, când așa ceva a reînceput să existe, fileurile de la pieptul de pui pregătite rasol.

Urma făcutul focului în sobe. Apartamentul din Dr. Lister, construit după toate standardele de confort ale interbelicului, avea, desigur, calorifere, dar în primii ani de după război, păcură nu mai exista, așa încât lumea se încălzea cu sobe din metal improvizate, numite, nu știu de ce, „godinuri”. Țin minte și acum pereții de la camere în care se căscău niște găuri urâte, pentru ca, prin ele, burlanele de la godinuri să poată fi scoase în afara zidului; și, de asemenea, ziarele cu care era căptușită spărtura din zid în jurul fiecărui burlan. Cărbunii și lemnele cu care se încălzeau godinurile „se dădeau” pe cartelă.

Sosirea lor la sfârșitul fiecărei toamne a reprezentat unul dintre coșmarurile constante ale copilăriei mele. Într-o bună zi, pe trotuarul din fața casei, apărea – descărcat în primii ani de după război dintr-o căruță cu cal, apoi, cu trecerea vremii, dintr-un camion – un maldăr de cărbuni și lemne. De pe trotuar, lemnele trebuiau mai întâi cărate în curte, în dreptul ferestrelor de la pivniță, aruncate apoi în pivniță prin fereastra deschisă, în sfârșit, odată ajunse acolo, trebuiau stivuite. Transportul lemnului de pe trotuar în curte, apoi de acolo în pivniță, nu suferea amânare. Operația trebuia să înceapă de îndată ce ultimul lemn sau cărbune fusese

aruncat din căruță pe trotuar. De pe la 8-9 ani, sarcina aceasta îmi revenea mie. De fiecare dată când auzeam că „au venit lemnele”, cerul cădea pe mine. Mama îmi punea mănușile și mă trimitea la treabă. Ajungeam în fața movilei de cărbuni și lemne, și mai întâi plângeam. Senzația de neputință și disperare pe care mi-o provoca spectacolul mormanului părăsit pe trotuar era fără margini. Îmi imaginam toate drumurile pe care aveam să le fac de pe trotuar până în curte, la fereastra pivniței, cu fiecare braț de lemne. Tot timpul lumii mi se părea prea mic pentru muntele care-mi stătea în față. Și, pe măsură ce priveam, disperarea mea devenea mai mare și plânsul mai aprig. După o vreme, mama cobora din casă și mă găsea plângând. Cred că i se rupea și ei inima. Dar știa prea bine ce face. „Hai, Gabriel, spunea, apucă-te de treabă. Ai să vezi: ochii te sperie, mâinile te scapă.” Își învăța puiul, puiul de om care eram, cu acea parte a vieții care e făcută din trudă, griji și îndatoriri. Repeta cu mine ceea ce i se întâmplase la rându-i când, împlinind 7 ani, mama ei (i se zicea Bubu) o adusese în bucătărie, îi pusese în sită un ban de argint, îi dăduse să cearnă făina, să frământa aluatul și să coacă prima pâine din viața ei. Mai târziu, când am început să traduc cărți, de câte ori luam volumul în mână și cântăream cu ochii pădurea de litere care se desfășura pe sute de pagini în fața mea și îmi spuneam „Doamne, cât timp o să-mi ia să ajung la capătul volumului ăstuia?”, auzeam vocea mamei: „Hai, Gabriel, ochii te sperie, mâinile te scapă!”

Nu face o asemenea vorbă cât tot aurul din lume? Și ceva anume mă îndeamnă să cred că vorba asta mama o știa de la tatăl ei (care nu știu de unde o știa) și că o auzise când, însoțindu-l la stropitul zecilor de șiruri ale viei sau la descăpăcitul celor peste o sută de stupi de la Cezieni, lui „tătușu” îi scăpase într-o împrejurare sau alta: „Vezi, fetița mea, ochii te sperie, mâinile te scapă.” În orice caz toată hărnicia mea de-o viață, câtă o fi fost, am învățat-o așa, adică am învățat-o mai întâi trudind și plângând. Mama mai avea, de pildă, obiceiul să mă pună să o ajut la lucruri care, pentru orice copil cred, sunt extrem de antipatice. Un asemenea lucru era ștersul vaselor după masa de prânz. Instala un lighean pe un scăunel lângă chiuvetă și, în timp ce toți ceilalți, după terminarea mesei, plecau fiecare în rostul lui, pe mine mă oprea ca, pe mă-

sură ce ea spăla vasele și le punea în lighean, să le șterg. Pri-meam o cârpă mare și groasă și, gândindu-mă la copiii care erau deja afară și începuseră să se joace (din când în când mă strigau), începeam să plâng pe tăcute. Lacrimile îmi curgeau de pe obraji, în timp ce, cu o meticulozitate inexplicabilă, mâinile începeau să-și facă treaba: după ce înlăturasem, printr-o ștergere superficială, primul strat de apă, roteam marginile fiecărei farfurii în cârpa bine strânsă între degetele mâinii stângi. Așa mă învățase mama. Așteptam de fiecare dată să aud „pârâitul” cârpei pe farfuria de acum uscată și știam atunci că farfuria e ștearsă cu adevărat și că treaba a fost bine făcută. Și astăzi, când se mai întâmplă să șterg câte un vas, îmi dau seama că strălucirea și netezimea lui finală au rămas pentru mine paradigma lucrului bine făcut.

Așadar, ziua continua pentru mama cu făcutul focului în godinuri, îi simțeam prin somn drumurile spre pivniță, unde spârgea mai întâi lemnele potrivite pentru fiecare sobă și de unde aducea de asemenea cărbunii, apoi deslușeam zgomotul vătraiului cu care scotea cenușa de la focul din ajun. Simțeam, în sfârșit, în nări, mirosul înțepător al fumului, până când godinul începea „să tragă”, și readormeam fericit când primele flăcări, semețe, își anunțau, prin pocnete, tăria. Urma apoi spălatul rufelor de peste zi ale copiilor și, în sfârșit, mersul la piață, la Sfântul Elefterie. Piața era pe locul în care astăzi se înalță, urât, șui și străin de cartier, Opera Center. Mama pornea în expediție din fundul străzii Dr. Lister (patru case ne despărțeau de locul în care strada se înfunda în „delușor” – dealul Panduri –, cotind brusc la dreapta sub un nou nume, Dr. Romniceanu). Înaintând spre piața Operei, până la biserica Sf. Elefterie cu care se termina pe mâna stângă, strada Dr. Lister era (după cum e și azi) dreaptă ca o sfoară. Uneori, când mă sculam mai devreme, apucam să o văd pe mama, de la fereastra dinspre stradă a etajului I, plecând spre piață, cu câteva „plase” (așa le spuneam atunci și erau, într-adevăr, plase cu ochiuri, din care, la încheierea cumpărăturilor, ieșeau capătul câte unui păstârnac, urma de vrej a unui dovlecel sau câte o teacă de fasole verde). Plecarea aceasta avea ceva nespus de impresionant în ea: era lansarea într-o nouă zi grea a vieții și semăna cu o auto-propulsie, cu declanșarea unui resort, cu pornirea secretă a unui motor ex-

trem de puternic, al cărui posesor demara de îndată ce atingea poziția de start de pe trotuarul din fața porții. Pentru asemenea ocazii, mama purta întotdeauna pantofi fără toc și, de câte ori punea piciorul cu pulpa puternică în pământ, mi se părea că aud duduital înfundat hăt, departe, în străfundurile lui. După acest demaraj în forță, o pierdeam din ochi în dreptul numărului 65. Alteori se întâmpla să o văd, dimpotrivă, sosind, cu plasele încărcate pe care le cărase de la mai bine de un kilometru. După ce plasele erau descărcate în cămară și dunga roșie, lăsată de toartele lor, dispărea din podul palmelor, norma de gospodină continua cu pregătirea micului dejun și, apoi, cu „pornitul” mâncării pentru masa de prânz. Tot ce știu, în materie de gospodărie, vine din faptul că am privit-o făcând, de mii și mii de ori, aceleași gesturi care umpleau bucătăria cu vaste ritualuri de la care nici o abateră nu era cu puțință. Dar asta a fost mai târziu, când trecusem de 12 ani, pentru că la început, după seceta din '47, nu era mai nimic de gătit. Copilul de atunci era oricum mulțumit cu ceea ce primea și mi-au rămas în minte mâncărurile de rezistență pentru fiecare moment al zilei: „ceai rusesc” și pâine neagră cu marmeladă din lădițe de lemn (dimineața), felii de pâine neagră prăjite în untură (la prânz), o felie de pâine neagră cu zahăr tos (când ieșeam după masa să mă joc în curte) și, seara, ceai rusesc cu felii de pâine prăjite pe un radiator ce putea fi întors cu fața în sus, unse cu „margarină olandeză”, care, nu știu prin ce miracol, își făcuse intrarea în țară la câțiva ani după război.

În norma de gospodină din anii '50 intra și activitatea de reciclare a hainelor proprii. Caietul de amintiri are o pagină în care este descrisă transformarea pardesiului mamei într-o haină pentru soră-mea și în pantaloni pentru mine, apoi deșirarea unui pulover și împletirea a două pulovere mai mici. Erau împletite cu lacrimi de-adevărat, pentru că se gândea, dând din andreele, că peste un an, când ne vor fi rămas prea mici, nu va mai fi nimic de deșirat. Cea de-a doua normă a mamei, cea de învățătoare la început, de profesoară de matematică apoi, începea la ora 1 la prânz, când ne lăsa masa pusă. Adeseori, ca să poată ajunge la timp la școală, ea nici nu mai apuca să mănânce. Apoi de-acolo, la ora 6 seara, pleca direct la facultate. Am înțeles de la cei care i-au fost elevi și

pe care, când și când, am avut prilejul să-i cunosc și, deopotrivă, de la cei care, mai târziu, când a început să dea meditații, veneau acasă (orele ei de meditații, mai ales după ce a ieșit la pensie, ne-au scos treptat din sărăcia comunismului), că era o profesoară formidabilă. Am simțit-o pe pielea mea, când cele două săptămâni de exerciții făcute cu ea zi de zi în vacanța de vară m-au făcut să predau teza de matematică la admiterea de la liceu la numai o jumătate de oră după începerea unui examen care, altminteri, dura trei ore. „Ce e, băiețel, ai renunțat?” m-a întrebat profesoara din comisie, când m-a văzut ridicându-mă din bancă și înaintând timid către catedră cu teza în mână. — „Am terminat”, am bâiguit eu încurcat. Și-a aruncat ochii pe rezultatele celor cinci subiecte, s-a uitat lung la mine și a dat derutată din cap: „Bine, poți să pleci...” și s-a întors cu teza în mână către ceilalți membri ai comisiei. Tot anul întâi de liceu m-am hrănit, la matematică, din grăsimea pe care o pusesem pe mine de pe urma celor două săptămâni de meditații făcute cu mama atunci.

Am văzut-o când se pregătea să plece la școală. Două lucruri mi-au rămas în minte. Mai întâi faptul că, atunci când rujul i se termina și nu avea bani să-și cumpere altul, scotea rămășițele din tub cu ajutorul părții late a unei scobitori și le întindea cu grijă, încercând să formeze două aripioare, pe buza de jos mai întâi, apoi – acolo lucrurile păreau mai complicate – pe cea de sus. Aripioara de pe buza de sus nu-i ieșea întotdeauna bine și trebuia să ștergă când și când, cu un capăt de șervețel, pasta roșie care depășise conturul dorit. Eu mă uitam la ea în oglindă și urmăream cu sufletul la gură operațiunea, aproape ținându-mi respirația și dându-i drumul abia când, aparent mulțumită, mama își freca ușor buzele între ele, pentru a uniformiza rujul obținut cu greu din striurile tubului. În urma ei, după ce pleca grăbită, rămâneau scobitoarea, rezemată de tubul gol (dar bine închis), și, alături, șervețelul, ambele pătate cu roșu.

A doua operațiune care mi-a rămas în minte avea loc numai iarna și în zilele ploioase ale toamnei: căptușitul cu ziare al pantofilor găuriți în talpă. Ziarul era tăiat cu foarfecă pe calapodul piciorului, dar nu puteau fi niciodată folosite mai mult de patru foi de ziar, pentru că atunci piciorul n-ar mai fi intrat în pantof sau ar fi stat incomod. Sigur este că mama se

întorcea întotdeauna cu zierele făcute flească și că seara, după ce se grăbea să scoată clisa udă din pantofi, își întindea picioarele înghețate în direcția sobei de metal.

Despre cea de-a treia normă a mamei, cea de studentă la seral, am descoperit câteva lucruri teribile în caietul ei de amintiri. După 1949, activitatea ei de învățătoare la „Cuibul cu barză” luase o întorsătură ciudată. Era moda lozincilor: toți pereții școlii erau invadați de lozinci. Așa încât, în pauze, în cancelarie, și apoi în clasă, o bună parte din oră, toată lumea se îndeletnicea cu decuparea unor litere albe și lipirea lor pe hârtie roșie. În plus, lecțiile trebuiau toate politizate. Într-o bună zi, în școală s-a anunțat un concurs pentru învățătorii care ar fi vrut să facă matematica la seral. Gândindu-se că în orice societate doi și cu doi fac patru, mama s-a prezentat la concurs și a fost admisă la cursurile serale. Atunci a început coșmarul cu cele patru ore de somn, întrucât cursurile de la facultate începeau imediat după terminarea orelor de la școală. Ajunsese să arate în asemenea hal, încât la facultate colegii îi spuneau că e slabă ca imperialismul și ascuțită ca lupta de clasă. În tramvai spre facultate, când găsea un loc pentru a se agăța de bară, ațipea instantaneu.

Odată facultatea terminată, la scurtă vreme după aceea, norma de studentă a fost înlocuită cu cea de meditator de matematică și, așa cum spuneam, bunăstarea de care ne-am bucurat cei din Dr. Lister, mai ales după anii '70 (ce emoții au fost când în sufragerie a apărut o mobilă florentină comandată pe măsură la un tâmplar ungar și când apartamentul a recăpătat ceva din aerul pe care-l avusese pesemne înainte de război!), am datorat-o orelor pe care mama le-a dat, ani și ani în șir, în sufrageria mică de lângă bucătărie.

Tot din acea perioadă mi-au rămas în minte mesele de Paște și de Crăciun, pregătite de fiecare dată magnific. Nu a existat Paște, de la un moment dat încolo, în care toată casa să nu fie înecată în efluviile care porneau din cozonacii cu nucă așezați pe bufetul din sufragerie și din brânza dulce vanilată din care era făcută pasca la cuptor. Acestea, odată pregătite în ajun, erau puse „la vedere” (chiar dacă acoperite cu câte-un șervet) pe bufetul mare din sufragerie. Degeaba le dădeam târcoale, asemeni unui prădător atras și înnebunit de mirosul cărnii. Atât cozonacul, cât și pasca nu puteau fi „începute”.

Erau de fapt inatacabile, apărate de propria lor integritate de neştirbit. Nu același lucru se petrecea cu alte soiuri de prăjituri minunate (plăcinte cu mere, cu brânză cu stafide, arlechin, negrese sau Linzertorte). Rânduite frumos pe mari platouri întinse și ascunse în interiorul bufetului, acestea păreau apărate nu atât de ascunzătoarea lor (cu totul precară, pentru că le trăda, cum ziceam, mirosul) sau de savanta lor așezare, ci, mai ales, de stratul fin de zahăr cu care erau pudrate și care, răspândit deopotrivă pe marginile platoului, juca totodată rol de revelator al absenței oricărei posibile bucăți sustrase, în fapt, bieteile prăjituri, așa tăiate în bucăți cum erau, deveneau, cel puțin pentru un lotru ingenios cum m-am dovedit a fi, extrem de vulnerabile. Nu m-am lăsat niciodată impresionat de aerul de *definitiv* pe care îl aveau farfuriile acestea bine pudrate, pitite adânc de mama în fundul bufetului. Nici cel mai rafinat spărgător nu opera în casa de bani a unei bănci cu finețea cu care lucram eu la faimoasele platouri de prăjituri odată cu căderea nopții. După ce toți se culcau, cu precauții extreme, încercând să evit orice zgomot de farfurii care ar fi putut să-mi fie fatal, înșfăcam unul câte unul platourile cu prăjituri și le transportam la bucătărie. Le studiam atent și, pe o farfurie oarecare luată din dulapul de vase, depozitam toate bucățile care puteau fi scoase mai lesne din rând. Procedam în fond asemenea marilor feline care, alergând pe lângă turmele de antilope sau bizoni, scot din mulțimea animalelor exemplarul cel mai expus sau pe cel cu un defect anume. Așa îmi cădeau și mie ochii fulgerător, la o simplă examinare a platoului, asupra punctelor slabe ale turmelor de prăjituri: fie o bucată care mai păstra urmele marginii tăvii, fie una tăiată mai subțire și cu un aer mai pricăjit. Știam, oricum, că defectul formei nu conta și că, orice bucată aș fi ales, gustul avea să fie la fel de bun. După ce ajustarea platourilor era încheiată și prada se odihnea, sub forma unei moviște de prăjituri diverse, pe farfuria amărâtă scoasă din dulap, refăceam tehnica pudrării platourilor, pe care o deprinsesem fără cusur privind-o pe mama cum o făcea sau, când am crescut și am devenit mai de încredere (după cum rezultă), făcând-o eu însumi. Scoteam strecurătoarea fină de ceai din sertar, o umpleam cu o linguriță de zahăr pudră și apoi, prin scurte clătinări ale strecurătorii, pudram din nou platoul aco-

lo unde operația se impunea, în vederea ștergerii urmelor rezultate din dislocarea produsă prin rapt. După ce platourile erau strecurate la loc în bufetul din sufragerie, iar instrumentele folosite pe parcursul spargerii erau spălate, șterse și reasezate în sertare, îmi luam farfuria plină cu un număr relativ însemnat de prăjituri sustrase și, așezându-mă la masa din bucătărie, începeam să mănânc tacticos și pe săturate, alternând în mod savant savorile în funcție de tipul prăjiturilor. Gustul pe care îl aveau prăjiturile astfel mâncate în noaptea de Ajun nu-l mai regăseam în nici una din zilele următoare, nici în prima zi de Paște sau de Crăciun, când, la capătul unei mese copioase, platourile, ajustate de mine cu atâta grijă și cu o măiestrie desăvârșită (le priveam cu o tandrețe pe care nu ți-o poate produce decât complicitatea cu tine însuși), erau aduse pentru musafiri, și nici în a doua sau a treia zi de sărbătoare, când farfuriile pe care erau mutate, scăzând cantitatea lor, deveneau din ce în ce mai mici. Cred că nici Adam, gustând prima oară din măr, nu a avut o inducție de voluptate de calitate a celei pe care am avut-o eu de fiecare dată atunci când, în liniștea unei nopți de primăvară sau iarnă din cartierul Cotroceni, am mestecat *prăjitura interzisă*. Pot spune fără să stau o clipă pe gânduri că atunci, dragul meu băiat, am descoperit plăcerea perversă pe care o adaugă unui lucru interdicția consumării lui. Subînțelegi, sper, că până la urmă nu pledez decât pentru o viață care-și găsește măsura în justa dozare a voluptăților permise și a celor interzise...

Bănuiesc însă că există și o altă explicație pentru această precocitate de care am dat dovadă în materie de încălcare a interdicției materne. Era forma mea domestică – și plină de răsfăț – de a compensa rigoarea cu care altminteri eram înclinat să respect tot ce era lege, comandament sau normă publică. Supraeul meu a fost extrem de dezvoltat, începând cu felul în care, pus de taică-meu la colț în genunchi, nu aveam mai mult de patru ani, și uitat acolo (puniție pedagogică pe care o consider stupidă, crudă și lipsită de imaginație), eram în stare să mă eternizez în poziția aceea, pentru că o raportam la o instanță atotputernică, așa cum, cam la aceeași vârstă, când mă prindea noaptea pe stradă, chiar dacă eram cu părinții, văzând un milițian, mă ascundeam după

paltoanele alor mei, convins că dacă aş fi fost descoperit de omul în uniformă ar fi urmat să fiu înhăţat şi dus la închisoare. Nu-mi imaginam niciodată că în spatele legilor se aflau oameni în carne şi oase şi am fost întotdeauna copleşit de raportul pe care-l percepeam între implacabilul lor şi caracterul lor impersonal. Dând noaptea iama în prăjituri descopeream un tărâm liber de teroarea „spiritului obiectiv” hegelian, un tărâm în care iubirea lua locul legii şi în care încălcarea unei exigenţe putea fi lesne trecută cu vederea sau iertată. Mă aflam într-un loc în care cel ce mă putea pedepsi era şi cel ce mă iubea. Pe un asemenea loc răsfăţul înfloareşte în mod firesc, el se naşte prin evaluarea internă extrem de laxă a faptei proprii şi acolo singura îngrădire vine până la urmă din interior, este a bunului-simţ, pedeapsa exterioară absolută dispărând din orizontul fiinţei. Iar în urma dialogului acestuia cu mine însumi purtat în raza răsfăţului rezulta fără umbră de îndoială că fapta mea de hoţ nocturn era ingenioasă, încântătoare în sine şi fără consecinţe păguboase pentru mersul ulterior al lucrurilor (în speţă pentru musafiri sau pentru masa de a doua zi).

Toate libertăţile pe care mi le-am luat în cei aproape treizeci de ani cât am stat în Dr. Lister s-au bazat pe această nevoie de răsfăţ care există în orice fiinţă umană şi pe care, instinctiv, fiecare dintre noi ar dori să şi-o satisfacă de-a lungul întregii vieţi. Splendoarea iubirii materne – şi maică-mea m-a făcut s-o simt din plin – vine din faptul că ea este necondiţionată, absolvită de orice aluzie contractuală. Cineva îşi pune în joc toată rezerva de afecţiune a fiinţei sale fără ca pentru asta să pretindă replica pe loc sau să aştepte în genere ceva. Ea este o dăruire pură, lipsită de gândul oricărei răsplăţi.

„Să revenim însă la prăjiturile noastre.” Urma lor a ajuns, cred, şi până la tine. Le-ai prins chiar, dacă nu mă înşel, şi pe cele din generaţia originară, la ultimele sărbători de Paşte sau de Crăciun pe care le-am făcut împreună în Dr. Lister, când mama – Ica, cum îi spuneai – mai trăia şi nu renunţase încă la norma de gospodină de elită. Dacă nu, ţi le-am făcut eu în mai multe rânduri, în a doua parte a copilăriei tale. Țin minte că atunci când le pregăteam îmi spuneam că repet gesturile pe care le făcea mama cu ocazia marilor sărbători şi că, în felul ăsta, nimic din ceea ce ea învăţase în conacul de la

Cezieni, apoi la Școala Normală de fete nu s-a pierdut, de fapt. (Ce-i drept, de brodat nu știu să brodez, dar pot să-ți spun că micul dejun mi-l iau și în ziua de azi pe un șervet de masă minunat țesut într-un colț al lui de mâna maică-mii, în pauzele dintre cele trei norme în albia cărora s-a scurs mai toată viața ei.)

Mesele de care ți-am pomenit mai aveau însă și altă semnificație, ceva mai adâncă decât povestea mea cu dijmuirea în ajun a platourilor de prăjituri: ele strângeau periodic clanul în această ređută a istoriei care devenise apartamentul din Dr. Lister. Mătușile, unchii și mai toți verii mei, de câte ori treceau prin București cu o treabă sau alta, trăgeau în Cotroceni „la tanti Lucia”. Veneau cel mai adesea la sfat de taină cu cea care devenise între timp autoritatea incontestabilă a întregii familii. Tot ceea ce reușise să facă le impunea respect. Verișorii veneau să-i prezinte fetele pe care aveau de gând să le ia de neveste, iar verișoarele pe băieții care le cereau. Cu toții așteptau „binecuvântarea” ei informală înainte de a face pasul decisiv. „O să mergem la tanti Lucia să te cunoască.” Cu aceste vorbe a intrat în familie mai orice văr sau vară a mea prin alianță (cu malițiozitatea mea de adolescent îi botezasem „intrușii”) și cu toții știau că vizita făcută „la tanti Lucia” avea, pentru viitorul partener de viață, o valoare simbolică deosebită. Nu era mama o instanță a înțelepciunii, corectitudinii și bunătății și, totodată, prin reușita ei de viață, o carte de vizită cu care fiecare nepot voia să se mândrească? Când o priveam, de sărbători, tronând în capul mesei florentine din sufrageria mare, cu câte doisprezece-paisprezece musafiri în jur, mi se părea că este varianta feminină și pozitivă a lui Marlon Brando interpretând rolul Nașului în filmul lui Coppola.

Trebuie să-ți mai spun că, după ce a împlinit 80 de ani și toți cei dragi ei își făcuseră un rost, ea și l-a pierdut pe al ei. Se plictisea, obosise și nu-și dorea decât să moară mai repede. Ultima notație din caietul de amintiri sună așa: „Prinsă în vârtejul vieții, până de curând nu mi-am dat seama cum anii au trecut unul după altul. Am trăit de multe ori cu spaima viitorului. Dar eram tânără și am găsit mereu puterea să mă agăț de speranță și să trec dincolo de orice greutate. Acum, când sunt bătrână, simt deodată toată povara acestor ani ca-

re s-au îngrămădit în spatele meu. Sunt mulți, prea mulți. Simt cum mă apasă din ce în ce mai greu și cum, treptat, treptat, mă doboară. Aș vrea să sfârșesc, fără chinuri, cât mai repede.”

Ce pot să spun? Mă aflu, când e vorba de mama, în situația în care se afla Monica Lovinescu când vorbea despre mama ei ca despre o „minune”. Dacă ar trebui să prind în două vorbe în ce anume a constat minunea care a fost mama – și vorbele acestea tălmăcesc pesemne corect și sensul minunii de care vorbește Monica în cazul mamei ei – aș spune: Cred că ea mi-a dat sensul continuității binelui pe lume. Ca un adevărat *urmaș* ce era, mama a sporit ctitoria tatălui ei cu o nouă ctitorie. Însăși viața ei a fost o formă de creație, pentru simplul motiv că a transformat-o în altceva decât îi fusese hărăzit să fie prin proiectul patern. În loc s-o așeze, perpetuând-o pur și simplu, în cadrul fixat de alții, a inventat-o, a făcut din ea un „instrument de viață”, adică o sculă de sporit, rafinat, îmbunătățit și înfrumusețat viața celor din jur. Și asta într-o vreme în care viața devenise nespūs de urâtă. Nu am auzit-o însă niciodată văietându-se că urgia istorică ce venise peste noi i-a furat jumătate din viață. A traversat de fapt comunismul întrebându-se doar, de la nivelul bunătății și ingenuității ei, cum de există atâta răutate pe lume. Scriindu-ți despre bunica ta așa cum ți-am scris, am vrut, cred, să umplu lumea cu ființa ei. Poate că asemenea oameni sunt mai mulți decât am fi înclinați să credem. Cum se face atunci că o ispravă de felul ăsta rămâne cel mai adesea nevăzută? Răspunsul mi se pare simplu: ea se consumă integral în culise, adică în construirea *posibilului* vieților celorlalți. Investiția în posibil nu este niciodată vizibilă, iar când acesta, hrănit cu migala ultimă, dă roade într-o realitate spectaculoasă, una care se instalează într-un târziu pe scena lumii, meritul rezultatului revine integral realizatorului, în timp ce premisa realizării și cel care o întrupează *ca premisă* dispar în discreția rolului asumat de la bun început. Vărul meu Adrian a spus despre mătușa lui că reușise să construiască o citadelă înăuntrul unei lumi amenințate, în multe și subtile feluri, cu pieirea. Dar această citadelă era *pentru noi, ceilalți*, pentru copiii ei în primul rând. Voia să ne facă să trăim, într-un moment în care toate valorile se cutremuraseră, ca și cum ele ar

fi rămas intacte. Genialitatea mamei mele a constat în capacitatea ei de a fi obținut și perpetuat normalitatea, cu prețul unor strădanii uriașe, într-o istorie care izgonise firescul din lume și o răsturnase pe aceasta cu capul în jos. Ce oare poate fi mai greu decât să crești copii normali într-o epocă în care, exact așa cum sunt răsucite brațele și picioarele celor hărăziți de mici să devină cerșetori, societatea își propune să facă același lucru, din fragedă pruncie, cu mințile tuturor membrilor ei? Mama a fost mai puternică decât istoria, de vreme ce m-a tras oarecum din calea valului care năvălise peste noi și a reușit să mă țină un timp deoparte, până ce greul începutului a trecut și până când am învățat să mă lupt și să mă apăr singur. Dacă, așa cum îmi place să cred, mintea mi-a rămas întreagă după patruzeci și ceva de ani de sminteală colectivă, este pentru că am avut lângă mine în prima parte a vieții un om care a urmărit să redea existenței acea calitate ce părea, odată cu generația mea, să se fi pierdut pentru totdeauna.

XIII. Cearta ta cu viața

„Nu-i bine pentru om să-și amintească în fiecare clipă că este om.” Așa începe, dragul meu, o carte a lui Cioran. S-au împlinit paisprezece ani de când ai plecat și aproape n-a existat lună în care să nu mă fi întrebat la telefon „Ce e cu noi aici?” Aici pe pământ, desigur. Tu pari că ții minte tot timpul că ești om. De când ești plecat m-ai hărțuit de-atâtea ori cu întrebarea asta, încât de curând am visat că mă urmăreai, într-o pădure, ca pe un vânat și, de fiecare dată când credeam că îmi pierduseși urma, reapăreai în fața mea, te înfingeai cu picioarele în pământ și, cu brațele încrucișate, mă încolțeai din nou: „Ei bine, n-ai de gând să-mi răspunzi?” Tonul era rece și puțin iritat. Parcă-mi cereai socoteală: „De ce m-ai adus aici, dacă nu știi ce rost avem?” Iar eu eram tare încurcat și îți tot explicam că sunt nespus de fericit că suntem contemporani, deși, recunoșteam, nu era deloc normal să nu te fi întrebat și pe tine înainte dacă vrei să vii „aici”. Și că, desigur, nu știu să-ți răspund la întrebare și că nimeni nu știe și n-a știut vreodată. Că la această întrebare nu există *cu adevărat* nici un răspuns. Că nici pe mine nu m-a întrebat nimeni dacă vreau „aici”, dar că asta e jocul și că trebuie jucat. Până la urmă recunoșteam că ți-am făcut o măgărie și te rugam din nou să mă ierti. Totul se petrecea, cum îți spun, în vis.

Acum îți propun să vorbim *netrucat* despre asta și, după ce o să ne spunem tot ce e de spus, să îmi promiți că nu mai redeschidem o vreme discuția. Pentru că, într-adevăr, „nu-i bine pentru om să-și amintească în fiecare clipă că este om”. Am să încerc să-ți vorbesc și despre felurile în care putem să uităm, un timp măcar, lucrul ăsta.

Dar ce înseamnă să vorbim *netrucat*? În urmă cu câteva decenii l-am cunoscut pe Alexandru Dragomir. Un domn tare

simpatic. Ne ținea, mie și câtorva prieteni, în apartamentul din Lucaci, niște minunate prelegeri private. A murit în 2002 la vârsta de 85 de ani. După o vreme de la prima noastră întâlnire, văzându-l că citește toată ziua filozofi, l-am întrebat de ce nu publică nimic. Mi-a răspuns: „Pe mine mă interesează nu să fiu autor, ci să înțeleg. Nu vreau să mor ca un bou. Asta e tot.”

Dar, o să mă întrebi acum, cât anume din ce se întâmplă cu el poate înțelege un om *cu mintea lui de om*? Și-au pus și alții întrebarea asta și s-a răspuns la ea în mai multe rânduri. Cel mai aproape de noi au făcut-o, urmând căi complet diferite, Heidegger și Cioran. Numai că amândoi deveniseră în prealabil *liberi* pentru a da răspunsuri netrucate la această întrebare. Dragomir la fel. Însă de ce anume trebuie să fim liberi și eliberați pentru a ne pune întrebarea și pentru a-i da un răspuns „corect”?

Acum, pentru că am tot invocat nume de filozofi, simt nevoia să-ți dau unele explicații. Dacă-ți vorbesc de ei, nu o fac nici din deformare profesională, nici pentru că „dă bine” să împănezi ceea ce spui cu câte un nume de filozof. De mult nu mai vreau să epatez pe nimeni – și pe tine în ultimul rând – cu ieftinătăți de asemenea fel. De obicei mă feresc să le rostesc numele într-un public neavizat. Dacă-i invoc, este pentru că am nevoie de ce au gândit ei în problema asta. În ograda mea ei au devenit asemeni pietrelor pe care le-ai pus cândva ca să ai pe ce să calci și care, cu vremea, au intrat în pământ, făcând ca mersul prin ogradă să devină firesc. Calci fără să vrei pe ele.

Iată, de pildă, piatra numită „Kant”. Kant e primul care a încercat să despartă o dată pentru totdeauna întrebările la care avem dreptul – pornind de la echipamentul cu care suntem dotați pentru a putea răspunde – de întrebările la care știm că, punându-le, nu vom putea obține un răspuns univoc. Și care sunt acestea din urmă? Cele la care, *lipsindu-ne orice experiență posibilă în privința realității interogate, răspunsul adecvat este înlocuit cu proiecția unor dorințe*. Iar asta se întâmplă mai ales când vorbim de lucrurile ultime, de lucrurile ce țin de „*viață și moarte*”. Ca să răspunzi netrucat la asemenea întrebări trebuie să fii liber de ceea ce dorești să auzi când pui întrebarea. De pildă, pentru a răspunde la întrebarea „Es-

te sufletul nostru indestructibil și, astfel, este cu puțință o viață după moarte?”, trebuie să ne eliberăm atât de spaima de moarte, cât și de dorința (implicită) de a nu muri „de tot”. Pentru că altminteri, îmboldiți de ele, vom răspunde cu toată tăria: „Da, sufletul nostru e indestructibil și noi vom trăi, în altă formă, și după moarte.” Avem atâta nevoie să auzim asta și ajungem să-i iubim atât de mult pe cei care ne repetă asta, duminică de duminică, într-un loc anume făcut pentru cultivarea speranței! Ba chiar îi plătim ca să ne spună asta, ne ploconim în fața lor și le sărutăm mâna.

În jurul acestui nucleu de spaime și dorințe se naște credința. Obiectele credinței ne sunt, din fragedă copilărie, familiare tocmai prin invocarea lor frecventă. De mici copii auzim că lumea a fost creată de Dumnezeu, că după moarte, în funcție de câte păcate avem sau de câte fapte bune am făcut, o să mergem în iad sau în rai, că „dincolo” ne vom întâlni oricum cu cei pe care, aici, i-am iubit etc. Dar asta nu înseamnă cătuși de puțin că în privința acestei regiuni postume avem o cunoaștere propriu-zisă. Nu știm nici dacă regiunea aceasta există, nici cum arată ea. Astfel, la întrebarea dacă sufletul e muritor sau nu, nu se poate răspunde nici cu *da*, nici cu *nu* sau, ceea ce-i același lucru, se poate răspunde la fel de bine și cu *da* și cu *nu*. De ce? Pentru că, de vreme ce nimeni nu s-a întors de „acolo”, o dezbatere pe această temă îi va lăsa epuizați pe participanții la ea și pe nici unul dintre ei învingător. Ceea ce, în termenii lui Kant, se exprimă astfel: rațiunea devine neputincioasă și intră în „antinomie” când, în absența terenului ferm al experienței (nimeni nu a pășit „dincolo” pentru ca apoi să se întoarcă), ea poate demonstra cu argumente la fel de tari și teza, și antiteza. Și, cu toate astea, observă Kant, noi devenim cu atât mai vorbăreți cu cât, despre lucrurile cele mai importante pentru noi în ordinea vieții (în speță a „vieții de dincolo”), nu știm de fapt nimic. Și tocmai pentru că nu știm nimic, pe asemenea teme se poate divaga la nesfârșit. Atenție, Kant nu spune „sufletul nostru este destructibil”, ci spune „nu știu nici dacă e destructibil, nici dacă e indestructibil”. A decide în această privință, atâta vreme cât „nimeni nu s-a întors de-acolo...”, este imposibil. Altfel spus, întrebarea poate fi pusă doar pentru a semnala o limită a minții noastre, pentru că altminteri, de vreme ce ea nu

comportă nici un răspuns, nu are nici un rost să fie pusă. „Ce e cu noi aici?” e o întrebare fără răspuns posibil sau una la al cărei capăt pândește doar *prezumția* unui răspuns. Rațiunea umană, spune Kant, își pierde consistența atunci când „se împăunează cu *pătrundere și știință* acolo unde de fapt încetează pătrunderea și știința”.

Kant, jefuitorul de speranțe! Adevărul e că filozofii nu sunt oameni răi, ci doar, uneori, precum în cazul lui Kant, nespuse de onești. Ei nu se pot împiedica să nu gândească până la capăt o problemă. Ei nu pot spune: am constatat că lucrurile stau așa, dar pentru că nu-mi convine ce am constatat, am să spun că ele stau altfel, mai pe măsura a ceea ce-mi convine mie. De pildă, după ce a văzut că rațiunea are pretenții de cunoaștere pe care nu le poate onora, un filozof nu poate fi împiedicat să se întrebe până unde anume bate pătrunderea noastră. Există un capitol în *Ființă și timp*, în care Heidegger explică de ce în cazul judecării condiției noastre mintea nu poate depăși stadiul unei simple *constatări*. Eu pot, într-adevăr, să constat că mă aflu aici, pe pământ, ca om, dar în așa fel încât nu am acces nici la „de unde”-le meu, nici la „încotro”-ul meu. Tot ce pot spune cu acoperire este *că sunt*, fără comentarii suplimentare. Cum a ajuns omul aici, de unde vine el și încotro o apucă după ce pleacă de „aici” – toate acestea rămân învăluite în mister. Și pentru că omul nu a ajuns „aici” în urma unei decizii proprii de venire, Heidegger vorbește despre el ca „aruncat” și despre sejurul lui pământean ca „aruncare”.

Ce cuvânt ciudat: aruncat! Ciudat, oricum, aplicat la om. În germană cuvântul este *geworfen*. Un cuvânt brutal. *Ein Stein werfen* înseamnă „a arunca cu piatra”. O piatră, odată azvârlită și căzută pe jos, este o piatră *aruncată*: *ein geivorfener Stein*. Ea își trăiește acolo, pe jos, propriul ei abandon rezultat dintr-o azvârlire violentă. Cine să arunce însă cu omul ca și cum ar arunca cu o piatră? Bun, la asta am stabilit că nu avem răspuns. Dar cum să fie omul aruncat (de nu se știe cine) ca o piatră care, după ce a spart geamul, se oprește, venind nu se știe de unde, în mijlocul camerei?

Însă este el oare aruncat în felul acesta? Pentru că, spre deosebire de piatră, omul este „o ființare privilegiată”, care, imediat ce se pomenește „pe jos” pe acest pământ, constată că a fost aruncat. Dar știind *asta*, el nu mai este pur și simplu

aruncat undeva, zăcând acolo, inconștient ca o piatră. Știind de propria-i aruncare, omul e aruncat *lui însuși*. Celui aruncat în lume fără un expeditor cunoscut îi este aruncată în brațe propria lui viață. Ne ridicăm în picioare, ne frecăm la ochi și constatăm că ne purtăm în brațe viața. Ca să spunem așa, omul s-a pomenit cu el în brațe, având de împlinit un *proiect străin* a cărui miză este totuși propria lui viață. Cum va face el din acest proiect străin unul propriu?

Important pentru el este să constate că proiectul care-l privește e în așa fel făcut încât, la capătul lui, ca „supremă posibilitate a sa de a fi”, pe om îl așteaptă moartea. Cam pe la șase-șapte ani orice copil descoperă, cutremurându-se, că oamenii care-i sunt dragi, și el însuși într-o bună zi, vor muri. Iar oamenii mari, întrebați, nu știu pe unde să scoată cămașa. Ce să răspundă? Că fiecare dintre noi a fost trimis în lume ca să danseze pe o coardă care este viața lui, mai precis pe un segment care se întinde între o naștere și o moarte? Că sunt expediați în ființă purtând în buzunarul meu genetic propria-mi condamnare la neființă? Nu știu, desigur, ziua în care execuția va avea loc, dar de la un moment dat încolo încep s-o aștept. Particip la ea. Asemeni condamnatului din *Colonia penitenciară* a lui Kafka, încep să dau târcoale mijlocului de execuție și să ascult explicațiile călăului privitoare la modul lui de funcționare. Cum e cu puțință așa ceva? Ce-i de făcut când cruzimea jocului și a proiectului ți se dezvăluie în toată grozăvia ei?

Cioran a tras concluzia, ridicându-și în cap masa credincioșilor, că autorul unui asemenea proiect nu poate fi Dumnezeu cel Bun, Tatăl, ci unul de-a dreptul rău, care și-a bătut joc de noi creând o lume astfel întocmită. Iar replica pe măsura acestei creații este, din partea celui creat, sinuciderea. Nu înseamnă că ea trebuie pusă în practică („ține de eleganța spiritului”, a spus Cioran, „să dispui de gândul artistic al sinuciderii”), ci doar ținută la îndemână ca recurs suprem, ca replică simbolică aflată în recuzita răzbunării noastre, ca ținere în șah a Creatorului, ca perpetuă amenințare și mod de a strica jocul demiurgului cel afurisit. De ce n-am face ca libertatea cu care ne-a creat, și pe care a strecurat-o ca ingredient în compoziția noastră, să i se întoarcă, prin actul liber al negării, asemeni unui bumerang, în față? E limpede

însă că un asemenea gest se petrece tot pe spezele noastre, de vreme ce luxul acestei libertăți extreme este plătit cu viața însăși.

Iar Heidegger? Ce a făcut Heidegger după ce a constatat că ne lipsește „solul fenomenal” pentru un discurs care își propune să treacă de la scena vieții la culisele ei? A propus, rămânând în cadrul strâmt al lui *aici*, o transfigurare laică a morții: trăirea în orizontul ei îmi potențează toate posibilitățile de a fi. Fiecare clipă a vieții mele capătă relief tocmai prin oceanul de negativitate care o înconjoară. Trăită autentic, fiecare clipă a vieții mele trebuie să fie un mod de a onora *a fi-ul* în care am fost aruncat, indiferent de întinderea și cuprinderea lui. Lucru pe care Noica l-a exprimat așa: „Ce bucurie că viața n-are sens. Pot să-i dau eu unul...”

Să încercăm să recapitulăm: dacă ne aflăm în colonia penitenciară, dacă lumea e opera demiurgului cel rău, dacă trebuie să ne descurcăm cu cantitatea de ființă care ni s-a pus în brațe în vederea neființei noastre finale, dacă refuzăm sinuciderea, dacă credința – și speranța care o însoțește – nu funcționează în cazul tuturor, pentru că vor exista oricând destui care nu vor putea înțelege în ruptul capului de ce Bunul Dumnezeu a făcut o lume în care animalele trebuie să se întrecidă ca să trăiască, iar oamenii trebuie să moară, uneori în cele mai atroce chinuri, anticipându-și sfârșitul și „contemplând” cu luciditate, pe tot parcursul vieții, enorma cantitate de suferință a lumii – ei bine, dacă acestea toate sunt adevărate, ce ne rămâne de făcut? Numai două lucruri: 1) să ne trăim sejurul acesta impus făcând, clipă de clipă, lucruri cât mai plăcute, capabile să ne umple de bucurie; 2) să ne construim ceea ce în *Ușa interzisă* am numit „sistemul de iluzii” și, pe cât posibil, să nu ieșim din el. Aceste două lucruri sunt, îndrăznesc să spun, incontornabile. Toți oamenii care nu au harul credinței și care nu cunosc mângâierea ei îmbrățișează, chit că sunt conștienți sau nu, aceste soluții. Pentru că altminteri, dacă am sta clipă de clipă cu ochii ațintiți pe condiția noastră „penitenciară”, am înnebuni, ne-am sinucide sau am face ca leneșul din povestea lui Creangă.

Or, statistic, nu se întâmplă așa. Statistic vorbind, oamenii trăiesc prinși în viața lor de zi cu zi sau având grijă să aibă la îndemână iluzia („morcovul existențial”) care îi poartă prin

viață. Nu înseamnă însă că o fac potrivit unui program, și anume pentru a evita spectacolul condiției umane. De făcut, o fac în mod spontan. Chiar dacă toți au tras din când în când cu coada ochiului la acest spectacol și, eventual, și-au dat timpul necesar ca să se îngrozească de el, nu înseamnă că ei se grăbesc să îl rabată asupra propriei lor vieți. Dimpotrivă. Pentru majoritatea, tot ce e rău se întâmplă deocamdată cu alții, cu noi înșine mai niciodată, iar „dacă e scris” să ni se întâmple și nouă ceva rău, cândva, vom vedea de-abia atunci ce e de făcut. Așa încât pesemne că mai corect e să spunem că, din acest punct de vedere, cei mai mulți oameni nici nu-și amintesc vreodată de faptul că sunt oameni.

Dar noi nu vorbim de acești mulți fericiți. Noi vorbim pentru acei puțini care nu pot înțelege în ruptul capului cum de s-au pomenit într-o piesă în care, vorba nu știu cui, actul III se termină întotdeauna prost. Să vedem ce putem face în primele două acte, pentru ca actul final să arate – dacă e cu puțință o minimă programare – tolerabil, chiar și atunci când nu mizăm pe faptul nedovedit că piesa are o urmare. Altfel spus, să vedem cum ne putem descurca cu noi „aici”, fără pre-zumția lui „apoi”. Cum ne putem căra în spate povara care ne suntem? Poate că am să-ți răspund cândva.

XIV. Marile plăceri mici – Un strop de hedonism

În *O zi din viața lui Ivan Denisovid*, Soljenitîn povestește cum arată una dintre cele 3.653 de zile petrecute în Gulag de deținutul Ivan Denisovici Șuhov. O face pe aproape două sute de pagini. La capătul acestei zile, Șuhov adoarme recapitulându-și sumedenia de lucruri care se petrecuseră cu el de când se sculase, de la cinci dimineața. Prima preocupare mai deosebită fusese ascunderea rapidă a unei jumătăți din porția de pâine în saltea. Asta presupusese găurirea saltelei, apoi coaserea ei la loc. Operațiunea fusese făcută rapid și curat. Șuhov avusese o mare satisfacție. Apoi scăpase să fie trimis la carceră, la prânz ciupise o porție de cașă în plus, își făcuse norma de zidit, nu fără plăcere („zidise cu spor”), își ascusesse bine, ca să nu-i fie găsită la perchezitie, pânza de ferăstrău, iar acum, seara, înainte de a-și vârî picioarele în mâneca pufoaicei și a adormi, Șuhov molfaie îndelung o bucățică de salam primită în dar de la deținutul aflat în patul de jos. Și Soljenitîn conchide: „Trecuse o zi fără necazuri, aproape fericită.” În cartea vărului meu, de care ți-am mai pomenit, bucuria celor doi colegi de celulă vine din sculptarea clandestină a unei troițe dintr-un os găsit în curtea închisorii. Fabricarea uneltei de șlefuit, ascunderea ei și a osului care, treptat, ia forma troiței sunt, pentru cei doi, evenimente importante ale zilei și prilejuri de mari satisfacții.

Ce vreau să spun cu aceste povești? Că, atunci când e să judecăm starea noastră sufletească în lumea în care am fost aruncați, trebuie să *plecăm de la lucrurile mici*. Până și în cel mai mizerabil loc din lume, într-o pușcărie comunistă, starea aceasta sufletească se clădește în jurul unor preocupări mărunte, dar care sunt capabile să ne absoarbă ființa integral, s-o poarte cu ele și să o scoată la malul zilei următoare. Viața

dintr-o pușcărie face vizibil faptul că, în mod obișnuit, noi ne dedicăm cea mai mare parte a timpului unor preocupări din care încercăm să obținem un maxim de plăcere. Iar în libertate, paleta de preocupări care ne absorb clipă de clipă este, evident, infinit mai largă. Dacă tot ce facem ar depinde de noi și numai de noi, fii sigur că viața ar semăna (până în clipa în care am da nas în nas cu prima boală) cu un mare bal la care am valsa pe rând cu una sau alta dintre dorințele noastre. Imaginează-ți că fiecare invitație la dans ar reprezenta îndeplinirea uneia din ele. Ei bine, dacă te uiți atent la felul în care ni se construiește ziua, ai să vezi că ea prinde cheag în jurul a tot felul de dorințe mărunte a căror realizare stă în puterea noastră. Lucrurile se complică abia când în locul lui „îmi face plăcere” intră în scenă ordinea lui „trebuie”. Și se complică și mai mult când în scenă își face intrarea „celălalt”, cu micile lui dorințe, cu bucuriile tale care încep să depindă de el, cu bucuriile lui care încep să depindă de tine și care, toate, presupun instalarea, nespuse de dificilă, într-o știință a conviețuirii.

Dar deocamdată n-am ajuns aici. Ne aflăm la capitolul plăcerilor mici. Și cât de ipocriți suntem! Ne este atât de greu să recunoaștem că fericirea este o stare de grație cu care ne întâlnim de câteva ori în viață (prin esența ei, ea aparține rarității și „timpului scurt”), că, la rândul lor, bucuriile vin peste noi din jocul hazardului și prin bunăvoința celorlalți și că de fapt, *în mod curent*, viața e făcută dintr-o suită de mici plăceri.

Mare lucru micile plăceri! Pe registrul trăirilor noastre pozitive, ele au o poziție cu totul privilegiată: spre deosebire de fericire și de bucurie, pentru care de obicei mai e nevoie și de altcineva decât de tine (se spune „ce bucurie mi-ai făcut”, nu „ce bucurie mi-am făcut”), *micile plăceri ți le oferi singur*. Te așezi pe un șezlong, sub o umbrelă (sunt peste 30 de grade), iei o sticlă de Leffe, care, scoasă de la gheață, transpiră de rece ce e odată cu tine, și o deschizi cu deschizătorul aflat întotdeauna la îndemână pe un scăunel (unde se află și paharul). Și bei... Mai întâi simți spuma aurie care îți mângâie încet buzele, apoi lichidul dulce-amărui care îți gâdilă faringele... Lucrul ăsta pe care ți l-ai oferit, pe care ți-l poți oferi sistematic, urmând un tabiet anume și de obicei în chip de răsplată pentru o activitate precedentă, lucrul ăsta în care

ești doar tu cu tine și cu simțurile tale și cu gândilătura pe care le-o procuri când le dai ceea ce au poftit – este o mică plăcere. Cu toții, chit că știm sau nu, ne oferim zi de zi mici plăceri, cu toții trăim ritualizați în ele. Căci, în măsura în care ele se repetă, viața noastră tinde să devină în primă instanță *o ritualizare a micilor plăceri*. Prima formă în care ne suportăm aruncarea în lume este această trăire ritualizată a plăcerilor mici. Iată-l pe Eugene Ionesco în ultimii ani ai vieții, așa cum se prezintă el însuși în *Căutarea intermitentă*. Îl chinuie spaima în fața sfârșitului. *Mon Dieu, faites que je croie en Vous!* Dar căutarea legată de plauzibilitatea lui „dincolo” e „intermitentă”, are loc în fantele care se cascadează în geografia lui „aici”. Omul care se roagă are un trup și este încă aici, pe pământ. Iar *aici*, domnesc, ritualizate, micile plăceri. În vacanță fiind, tremură la gândul că, îmbolnăvindându-se copilul gazdei, ceva s-ar putea dereglă în ordinea lumii și că neprevăzutul i-ar putea răpi momentul matinal al micului dejun, cafeaua cu lapte, iaurtul, cornurile, pâinea prăjită. Și așa, ziua trece legănată între gânduri chinuitoare și răsfățuri.

Important e că, până să aibă loc întâlnirea cu suferința și moartea, viața tinde să se așeze, lin, în tihna *plăcerii continue*. Cel puțin acesta e țelul, proiectul, aspirația spontană a oricărei ființe vii. Dar, te vei grăbi să întrebi, plăcerea exersată continuu nu devine rea, asupraitoare și nesuferită, transformându-se în opusul ei? Și, adaug eu, nu cumva e adevărată vorba cu care se deschide *Phaidon*, când Socrate, căruia tocmai i se desfăcuse cătușa de la gleznă, comentează, frecându-și piciorul, că plăcerea pe care o resimte se clădește pe durerea strânsorii de care tocmai a fost eliberat? Și că – generalizând – plăcerea și durerea sunt veșnic înfrățite, ele se cheamă una pe alta și se exaltă reciproc? Nimic mai fals. Dacă ar fi așa, ar însemna că mângâierea capătă valoare doar dacă e precedată de o bătaie zdravănă. Dar cum e atunci cu plăcerea care, reiterată în exces, amenință să se transforme în opusul ei? Ar fi neîndoielnic așa dacă am avea în vedere *o singură* plăcere. Dar noi vorbim aici de ființe mobile, apte să diversifice plăcerea, ființe care au *cultura* plăcerii și știu să asigure o succesiune convenabilă a formelor ei.

M-am întrebat recent cum arată de fapt zilele noastre, *declinate în libertate*, după modelul zilei lui Ivan Denisovici. Ce

înfățișare ar avea o zi scăldată în plăceri, trăită în propriul tău univers neconstrângător? Iată. E dimineață. Te scoli. Să începem cu cea mai mare plăcere mică ce stă la îndemâna unui muritor și pe care, ani în șir, mi-am înălțat, ca pe un soi de talpă a timpului, fiecare zi. Să începem cu plăcerea asta în care, prin excelență te afli tu cu tine și care-ți este „cea mai la îndemână”, de vreme ce ți-o procuri pur și simplu prin simpla întindere a mâinii către un pachetel: țigara... Pe vremuri, când fumam (fără să trag în piept!) cincizeci de țigări pe zi (m-am oprit, după douăzeci și ceva de ani, într-o zi de duminică la prânz, la ora două și zece minute și am trăit, din secunda următoare, ca și cum n-aș fi fumat niciodată), de îndată ce deschideam ochii, în minte îmi apărea prima țigară a zilei însoțită de ceașca de cafea. Ce fericit eram că începea o nouă zi în care puteam fuma. Și ce ritual ajunsese să desfășor în marginea unei biete țigări!

În primul rând țigaretul. Avea un nume (dat de fabricant) cuceritor și mincinos: Denicotea. Îți sugera că el va prelua asupra-i nicotina, lăsându-ți ție doar fumul și plăcerea. Era din ebonită neagră, iar partea de sus, în care se așeza țigara, era un manșon din metal auriu. Când terminai de fumat, manșonul expulza mucul printr-o simplă culisare. Însoțeam întotdeauna gestul acesta cu un suflat scurt și puternic în spițul țigaretului. Ultimul fum ieșea cu un șuierat ascuțit. Era un mod de a conchide, de a consfinți încheierea „actului”. Mă simțeam de fapt maculat și nu e de mirare că după fiecare țigară mă grăbeam să elimin din corpul fragil și nevinovat al țigaretului (el era aliatul meu, cel care mă apăra de lubrica țigară) fumul care se adunase în el. După fiecare țigară fumată, mă cuprindea sila de mine. Simțeam o teribilă repulsie văzând mâzga nicotinei care se depunea periodic pe buza țigaretului. O bună parte din timpul care trecea până aprindeam următoarea țigară mă îndeletniceam cu ștergerea urmelor nelegiurii pe care tocmai o comiseseam. Și culmea este că asta îmi producea o plăcere aproape la fel de mare ca fumatul, oricum o plăcere „inversă” și expiatoare. În burta țigaretului se afla de altminteri întotdeauna un filtru (tot marca Denicotea), un tubuleț de plastic alb, cu două căpăcele la capete, conținând niște mici cristale menite să preia o parte din gălbuiul nicotinei. Cum îmi era greu să procur aceste fil-

tre (se găseau în Germania și ocaziile de a le primi erau rare), când cristalele deveneau negre-maronii, desfăceam unul din capetele filtrului și vărsăm cristalele într-o ceșcuță cu spirit. După o vreme, le scoteam și le întindeam la uscat, presărându-le pe un șervețel. Apoi umpleam filtrul la loc și trăgeam prima țigară (primele fumuri aveau gust purificator de alcool) cu senzația că asist la nașterea unui nou ciclu cosmic. Cu cristalele acelea mici și prăfoase, recondiționate și puse la loc în țigaret, începeam cu adevărat – aveam nevoie să mă mint în felul acesta – „o nouă viață”.

Evident, țigara și țigaretul chemau după ele brichete felurite (o îndrăgisem pe cea a marinei americane, care se aprindea și pe vânt; închiderea capacului cu un „clac!” scurt îmi dădea un fior de plăcere și, înainte de a o pune în buzunar, o mângâiam de câteva ori pe cap cu degetul mare), toate trei – țigara, țigaretul și bricheta – se însoțeau cu o scrumieră anume, din sticlă neagră, opacă, cu patru creștături pe bordură, care-i permiteau țigării să rămână sprijinită și să ardă cu vârful în sus. Iar scrumiera, pentru că nu suportam să am sub ochi corpurile delictive ale mucerilor, era întotdeauna însoțită de o cutie borțoasă de metal (fusese cândva plină cu tutun de pipă olandez), care, țigara odată fumată, primea imediat, printr-o scurtă răsucire a capacului, mucul încă fume-gând și scrumul care se strânsese în scrumieră. Îmi făcea rău spectacolul mucerilor stivuite în scrumieră și, deopotrivă mirosul lor, după cum nu suportam nici stingerea țigării, prin multiple apăsări ale mucerului (și apoi prin hârșcăirea lui) pe fundul scrumierei.

După cum vezi, fumam ascunzând instinctiv (asemeni pisicilor) urmele propriei mele murdării, urmele defecației mele tabagice, și mă păcăleam singur voind să mă conving că tocmai ieșisem din apă fără să fiu ud. Sensul cutiei metalice, în care mucerile dispăreau pe dată, era acela de a îndepărta cu grijă de privirile celorlalți, și în primul rând de ale mele, reziduurile mârșave ale unei sinucideri mereu amânate. Era evident că, având o asemenea psihologie, la un moment dat trebuia să mă opresc. Mă simțeam, cu fiecare țigară fumată, asemenea unui criminal în serie care își îngroapă victimele și care, la un moment dat, hotărăște să curme un viciu a cărui satisfacere îl pune în dezacord cu el însuși. Drept care, după

duminica aceea de pomină în care am abolit într-o clipită deprinderea a două decenii de fumat, am împărțit în dreapta și în stânga ustensilele trusei mele criminale, m-am pocăit și, cel puțin din acest punct de vedere, am început o viață onorabilă și m-am grăbit, evident, să-i admonestez, disprețuindu-i din adâncul sufletului pentru slăbiciunea lor, pe ceilalți fumători. (Apropo, când ai de gând să te lași de fumat?) De-abia când privesc atent în urma mea, și când privesc în genere relația unui fumător cu pachetul lui de țigări, îmi dau seama în ce măsură viața poate să rezide în lucrurile mici și, la o adică, să-și epuizeze cea mai mare parte din sensul ei în fumat. „Fumez, deci exist” ar trebui să stea scris pe blazonul oricărui fumător, fără teama că vreun gânditor ar putea vreodată submina critic această propoziție care, altfel decât faimoasa sintagmă carteziană, a stat și ea la baza epocii moderne, exprimându-i în mod lapidar esența. Pentru că nici un obiect din lume nu s-a insinuat vreodată în noi în felul acesta, și asta clipă de clipă, ca țigara într-un fumător. Dar ce plăceri mi-au rămas, o să te grăbești să mă întrebi, după ce am renunțat la funesta patimă a fumatului? Să începem cu toaleta matinală. În *Elogiu mamei vitrege*, Vargas Llosa are un capitol intitulat „Ablațiunile lui Don Rigoberto”. În camera de baie, personajul își extrage o plăcere din constatarea zilnică a impecabilei prestații a stomacului propriu.

Îți mărturisesc că, la rându-mi, petrec în fiecare dimineață, în baia mea, minute de adevărată voluptate și toate în preajma răsfățărilor pe care mi le procură mai întâi dușul matinal – cu alegerea, după felul în care voi începe ziua, a gelului de duș cel mai potrivit (șovăi zilnic între mirosurile de ghimbir, ceai verde și lavandă de la Roger & Gallet) –, apoi, odată dușul terminat, utilizarea cremelor de față de la Clinique, a cremelor de corp de la Molton Brown sau a gamei de the vert de la BVLGARI, în sfârșit, alegerea parfumului din prima parte a zilei: Carolina Herrera sau Bois d’Argent de la Dior. Sper că nu mă judeci pentru atâta lucru. Oricum, întreaga operațiune nu-mi răpește mai mult de o jumătate de oră, așa cum cele 15 minute de gantere și de exerciții de abdomen se așază și ele, cumiți, în economia debutului zilei, tot ca o plăcere, înainte de duș. Te asigur că făcând toate astea nu mă simt nici ca o „cocotă masculină”, nici „devirilizat”, nici „îm-

burghezit”, nici snob, nici „metrosexual”, ci sunt pur și simplu un om care are o relație cordială cu corpul său, o răspundere pentru forma lui, pentru suplețea pielii lui și pentru mirosurile pe care le emană.

Vine apoi plăcerea ceaiului pe care-l beau, când mă așez la biroul de lucru, până la ora 11, ora pauzei pentru micul dejun. Reîntâlnirea, în fiecare dimineață la nouă și jumătate, cu serviciul de ceai, este pentru mine o mare plăcere mică. Ceașca, pe care am găsit-o într-un *bazar* din Regensburg, e din cea mai transparentă sticlă, subțire ca o coajă de ou. E amplă, merită să primească și să expună fără ambiguitate culoarea (roșiatică, aurie sau verzuie) a ceaiului pe care îl cumpăr, în punguțe zvelte, de 50 de grame, din hârtie celofanată colorată felurit, de la magazinul de ceaiuri deschis în urmă cu un an la doi pași de casă. După ce aleg între un ceai verde *sencha secura* (parfumat cu floare de cireș japonez și petale de trandafir) sau *orange-maracuja* (bucăți de măr uscat, *lemongrass*, felii de portocale și fulgi de papaya) sau, vara, un *the au Sahara* (frunze de mentă și petale de trandafir) de la Mariage Freres (merită vizitat magazinul lor parizian din Marais, deschis în 1843, de pe rue Bourg Toubourg), pun o linguriță-două în strecurătoarea cromată, cu găurile atât de fine încât un ac nu poate pătrunde în ele – strecurătoarea are boruri largi și e croită pe măsura ceștii –, torn apa dată în clocot și încep să privesc, în năvala ei, zbaterea spasmodică a firicelelor de ceai și plante felurite, apoi lenta lor cedare, felul resemnat în care se lasă îmbrățișate și ucise de fiebințele lichidului, domoala lor așezare pe fundul strecurătorii și lăbărțarea lor finală (ultimul expir), felul tacticos în care, umflându-se, ocupă încet-încet întreaga scobitură a strecurătorii. După două-trei minute ridic strecurătoarea, îndepărtez capacul de sticlă ce fusese așezat deasupra ei pentru ca infuzia să fie perfectă și, cu un gest scurt, bătând strecurătoarea de câteva ori de marginea de plastic a pubelei, lepăd din scobitura ei clisa de ceaiuri, plante și flori care între timp și-au lăsat aromele în curbura ceștii. Și port apoi ceașca, inhalându-i aburii, spre locul de pe birou care o așteaptă, în dreapta laptopului IBM cu capacul negru.

Iar aici începe o altă plăcere. Mai întâi o scurtă privire în cutia poștală, apoi deschiderea fișierului cu textul din ziua precedentă. Îl trec în revistă. Revin, stilizez. Cât de mare e mulțumirea pe care o simți în fața pasajelor care curg în matca perfect săpată a ceea ce voiești să spui. Și apoi tracul în fața „paginii goale”, a legăturii cu locul în care ai rămas. Mă pomenesc „încălzindu-mi” mâinile, sub birou, și mă simt asemeni unui pianist care, înainte de a ataca primele note ale concertului, își frământă o clipă mâinile sub pian. Apoi bucuria care însoțește, în surdină, începutul concentrării, cuvintele care bâjbâie încercând să-nhațe ceva imaterial și atât de greu de deslușit, creșterea treptată a tensiunii, apoi desprinderea finală și alunecarea lină în tunelul gândului tău. Încet-încet, în cameră se instalează starea de grație a scrisului, cuvintele încep să coboare dansând, lăsându-ți impresia că *te exprimă*, deși lucrurile despre care ele vorbesc, cu o clipă înainte de a fi fost numite, îți erau ție însuși străine.

Dar iată, la capătul acestei mici ore de transă mă așteaptă – Doamne, ce mare plăcere mică! – cafeaua cu cele două felii de pâine prăjită și paharul de suc de portocale amestecat cu suc de grep. Mă întrerup cinci minute pentru a arunca pâinea cu semințe de floarea-soarelui în toaster și pentru a turna cafeaua – îndată ce bolboroseala cafetierei a încetat – în cana albastră din care o beau zilnic și pe care o cheamă Apolodor. În timp ce sorb cafeaua și, după prima felie de pâine, dau peste cap paharul cu suc rece, nu scap din ochi, de teamă să nu fugă, gândul pe care tocmai l-am înhățat. Tot secretul scrisului stă în capacitatea de a rămâne cât mai mult în sosul propriei sale idei. Grav este nu dacă pierzi ideea, ci starea în care ai intrat ca s-o poți exprima. Așa încât, în timp ce sorb cafeaua și mestec cu voluptate felia de pâine, zdrobind între dinți câte o sămânță rătăcită în miez, mintea mea reface de mai multe ori traseul gândului părăsit o clipă pentru ca, de îndată ce-mi voi relua locul la birou, să-l pot regăsi și duce mai departe.

Și ziua poate continua așa, mișcându-se între pagini scrise, pauze culinare (o salată de rucola cu ulei de măsline și oțet de mere, presărată cu feliuțe de jambon de Parma și bucățele de Grana Padano), citate căutate cu înfrigurare în cărțile bibliotecii mele, câteva ture cu bicicleta pe străduțele ne-

circulate ale cartierului, alte pagini scrise, alt ceai, altă cafea, bârfitul la telefon al prietenilor mai puțin apropiați cu prietenii apropiați, în sfârșit, cartea de seară din pat, cu carnețelul de note alături și, apoi, alunecarea în somn... După o asemenea zi, pot spune și eu, din Gulagul vieții mele, ca Soljenițîn despre ziua deținutului Ivan Denisovici: „Trecuse o zi fără neazuri, aproape fericită.”

XV. Intră în scenă „celălalt”. Contratimpul – Ce ne facem cu calul negru?

Cine, dacă poți să-mi spui, în afară de pustnici – și de la începutul vieții – se poate lăuda că a preferat singurătatea? Că s-a mulțumit să se întâlnească cu lucrurile din preajmă și să-și ofere – prin ele și doar prin el însuși – micile plăceri ale vieții? Că, așadar, a putut face abstracție de ceilalți oameni și, îndeosebi, de celălalt sex? Pentru că vrem să ne împărtășim și să știm că există cineva căruia „îi pasă”, avem nevoie de „celălalt”. Iar marile bucurii, sau fericirea, atunci când sunt cu puțință, nu se consumă ca exerciții solitare. Dar dacă așa stau lucrurile și viața noastră e făcută și din întâlnirea cu celălalt sex – aș spune, chiar, *mai ales* din întâlnirea cu celălalt sex –, ce se întâmplă când, căutându-ne partenerul și acceptând că ne suntem insuficienți, abolim singurul pact care ne precedă cu adevărat, cel cu noi înșine?

Să privim o clipă spre un anumit cer. Oricine știe că, asemenea constelațiilor (există oare și astre-pereche?), care pot fi descoperite ori de câte ori îți ridici privirea spre ele, pe cerul iubirii europene se află un cuplu celebru: Romeo și Julieta. Ne-a devenit prea familiar ca să ne mai dăm seama în ce măsură viața noastră afectivă ne-a fost ghidată de el. Măcar o dată în viață ne-am uitat într-acolo. Eu, cel puțin, prin el m-am întâlnit cu „figura iubirii” în idealitatea ei.

Eram la începutul adolescenței când a apărut volumul I din Shakespeare în „Clasicii literaturii universale”. Ce colecție divină! Cu ea s-a născut și prima bibliotecă a vieții mele. Acolo, în acest volum începător, se afla și povestea tragică a celor doi tineri veronezi. Atunci mi s-a înfipt în minte „scena balului” și tot atunci mi-a intrat în cap că nimic nu poate fi mai minunat decât să-ți întâlnești sufletul-pereche, cel care,

se zice, ne-a fost hărăzit de la începuturile lumii. Iar cei doi, venind din direcția celor două sexe, reprezentau garanția că, deși atât de diferiți, se puteau întâlni în elanul aceleiași dorințe. Tocmai miraculoasa lor diferență îi arunca pe unul în brațele celuilalt și făcea cu puțință coincidența. De-atunci am început să cred că două mâini se pot întâlni la balul vieții și că strângerea lor, după ce s-au găsit una pe alta, este pentru totdeauna. Ce crâncenă iubire am început să visez de-atunci!

Ce importanță avea că acolo, în piesa englezului, totul se termina prost? Se termina prost pentru că exista *malentendu-ul* creat de părintele Lorenzo! Dacă el n-ar fi existat, fericirea celor doi ar fi fost garantată și ea ar fi durat, desigur, o veșnicie. Romeo și Julieta avuseseră ghinion. Asta era clar. Nu degeaba piesa era o tragedie. Aici, aievea, cu noi, lucrurile pot arăta și bine. Și ce poate fi mai minunat, când ești tânăr, decât să visezi absolutul sub forma unei excursii în doi pentru restul vieții? După cum te-ai putut convinge, citind fragmentele pe care ți le-am trimis din jurnalul meu de adolescent întârziat, o bună bucată de vreme asta am și făcut: am visat *marea întâlnire*.

Putea oare, dragul meu, să-mi dea prin cap, la vârsta mea de-atunci, că piesa lui Shakespeare sugera, în adâncul ei, cu totul altceva? Că orice întâlnire în absolut trebuie să sfârșească tragic nu pentru că piesa era o tragedie, ci pentru că ea, marea întâlnire, este, în esența ei, tragică: sub aparența ratajului întâmplător, se ascunde adevărul cumplit al neîntâlnirilor esențiale din care ne este alcătuită viața. Să încerc să fiu mai limpede. Dar să nu mă bombăni dacă voi recurge la un minuscul text filozofic. De câte ori se întâmplă așa, simt nevoia să-mi cer scuze, ca și cum m-aș pregăti să agresez creierul cuiva. Când, de fapt, nu este vorba decât de a pune la îndemâna celuilalt o unealtă anume făcută pentru a ușura înțelegerea câtorva lucruri care ne privesc: întâlnirile și neîntâlnirile vieții, jocul pervers dintre concupiscentă și iubire, ipocrizia care guvernează relația dintre sexe.

Cândva, cu mulți ani în urmă, am dat peste un text al lui Derrida. Fusese publicat în 1986, cu titlul *Aforismul în contratimp*, într-un caiet de spectacol, cu ocazia unei reprezentații a piesei *Romeo și Julieta* la teatrul Gerard Philippe din Saint-Denis. Nu l-am găsit niciodată citat sau comentat.

Păcat. Este o bijuterie. Titlul lui m-a contrariat la început teribil. După ce l-am citit, m-am grăbit – asta se întâmpla exact acum două decenii – să-l traduc pentru o revistă de la noi. Trăiam, ca și acum, cu nevoia de a-mi împărtăși bucuriile. Dar a trecut și atunci neobservat.

Ce legătură este între „aforism” și cei doi eroi shakespearieni? Va trebui să suferiți, pentru început, o mică doză de pedanterie și etimologie. Cel mai greu lucru, când te apropii de un cuvânt, este să-l dezbraci de hainele de sens pe care, cu o cochetărie inepeizabilă, el le-a multiplicat de-a lungul istoriei și folosirii sale. Orice cuvânt vechi, și mai cu seamă cele grecești și latinești, ajunge la noi încotoșmănat. Preluându-l, limbile moderne i-au reținut sensurile târzii sau pe cele care, dintr-un motiv sau altul, au răzbit cu precădere la suprafața limbii. Iar operația de dezbrăcare a cuvântului, de parcurgere de-a-ndăratelea a istoriei lui, până la despuierea finală, până la obținerea sensului gol inițial, numit *etimon*, este – tocmai pentru că între timp limba s-a fixat deja într-un sens anume – una dificilă. Cuvintele nu se lasă ușor dezbrăcate. Le-am întâlnit de prea multe ori așa cum le folosim noi, purtând adică hainele ultimului lor sens, pentru a ne încumeta să ni le imaginăm și altfel. Și totuși, hainele acestea nu-și află rațiunea de a fi decât dacă avem acces la cele care le-au precedat. De-abia atunci când facem istoria costumației lor putem spune că *știm* limba, putem spune că înțelegem ființa cuvântului în toată amploarea și frumusețea ei. Mai mult, de-abia atunci începem să *gândim* în limba aceea. Și, nu întâmplător, filozofii au de multe ori obiceiul, pentru a putea începe să gândească pe un teren solid, să dezbrace cuvintele, să facă recurs la etimologie. Și așa face și Derrida în textul de care ți-am pomenit.

Când spunem „aforism”, ne gândim, desigur, la panseul filozofic, la un concentrat de înțelepciune, la o formulare scurtă și percutantă pe care nu o pot mânui decât oameni deosebit de inteligenți, capabili să adune cuvintele mănunchi și să-și oblige gândirea să poarte corset. Și ne vin în minte numele moralistilor francezi, ale lui Kierkegaard, Schopenhauer sau Cioran. Dar de ce s-a numit această „asfixie a vorbirii”, cum îi spune Cioran, acest mod scurt și sacadat de a gândi –

„aforistic”? Ce însemna cuvântul acesta la originile lui? Ce însemna verbul grecesc compus *apo-horizo*?

Mai întâi *horizo*. Înseamnă pun limite, trasez hotare, separ ceva de altceva, delimitez. Și, făcând asta, prinzând un lucru în conturul lui, îl definesc. „Horizontul”, de pildă, este tocmai „lucrul” care definește vederea, suita punctelor în care ea se oprește, până la care ea bate. Pentru a-si potenta nuanța de delimitare, *horizo* se compune cu o biată prepoziție *-apo* – și, astfel, ia naștere verbul *aphorizo*. Aportul, prin compunere, al prepoziției *apo* la sensurile verbului *horizo* este clar: întrucât *apo*, cu sens spațial, marchează puternic locul de la care ceva se termină și începe altceva – „de aici încolo” –, *aphorizo* fortifică ideea de separație: delimitez desprinzând un lucru din masa celorlalte, îl detașez, îl desfac de rest, îl definesc, îi dau conturul inconfundabil al individualității sale. (În română, *aphorizo* a dat „a afurisi”, a arunca în afara granițelor comunității bisericești, a excomunica.)

Dar cel care îndeplinește prin excelență această funcție este *numele*. Numele este cel care dă contururi definind. Numele este cel care delimitează un lucru de altul, cel care consacră limita unui lucru. Când Adam e chemat să dea nume lucrurilor, el le închide în această definiție în *raccourci* care este aforismul, le individualizează închizându-le în hotarele numelui lor. Pe scurt, le transformă în aforisme. Înainte de a deveni o concentrație retorică maximă, aforismul este numele care delimitează și, totodată, individul delimitat prin el. Toți, în finitudinea noastră inconfundabilă, suntem aforisme. Toți suntem prizonieri în propriile noastre hotare. Toți suntem monade, individualități compacte, serii temporale închise în propria noastră viață. Suntem toți, ca aforisme, sigle ale finitului *propriu și*, astfel, în orice întâlnire, premise pentru o ajustare dificilă, pentru un contratimp viitor.

Romeo și Julieta, două nume și două durate ferecate în propriile lor vieți – două aforisme deci –, puse față în față. Îndrăgostirea și dragostea cer contopirea lor. Dar întâlnirea lor în vederea acestei contopiri – întrucât planul dă greș – nu are loc. Ea este sabotată de contratimp. Romeo o găsește pe Julieta sub efectul poțiunii părintelui Lorenzo și o crede moartă. Pentru a o întâlni, el alege la rândul lui moartea. Trezindu-se, Julieta întâlnește moartea lui Romeo și, pentru a putea

rămâne cu el, se omoară la rândul ei. Contratimpul le guvernează întâlnirea și, în felul acesta, spune Derrida, imposibilul are loc: „Romeo moare înaintea Julietei pe care a văzut-o moartă. Fiecare trăiește moartea celuilalt, amândoi supraviețuiesc morții celuilalt.”

Ce este cu acest contratimp ontic, temporal și accidental? se întrebă Derrida. Este el oare într-adevăr accidental? Sau mai degrabă este un *simptom* menit să ne atragă atenția asupra „contratimpului esențial”, asupra faptului că, închise implacabil în sine, aforismele care suntem reprezintă garanția neîntâlnirilor noastre?

Aforismul *tranșează*: el taie din marea stofă a vieții bucăți unice și irepetabile de timp: viața fiecăruia dintre noi. Când iubirea le aduce pe acestea față în față, ea nu face decât să ateste acordul lor imposibil. Disjuncti, incapabili să ne găsim suflul comun, simultaneitatea, sincronia, un „în același timp” care să ne unească în chip etern – noi suntem aforisme în contratimp, coincidențe fatale.

Atenție, ceea ce spune piesa lui Shakespeare în interpretarea lui Derrida este că numai doi oameni care-și propun să se contopească, să ajungă la coincidență și sincronie vor cunoaște disjunctia, necoincidența și anacronismul. Nu poți experimenta contratimpul decât dinăuntru unei iubiri, al unui proiect comun de armonie eșuat. Dar de ce este așa? Pentru că, am văzut, suntem cronologii – „serii temporale” – *distinc-te* și, ca atare, incapabile să ne mulăm în chip perfect una pe alta. De la nivelul unor ritmuri temporale fatal divergente, întâlnirile noastre sunt guvernate *în chip fatal* de contratimp. De aici tragicul oricărei iubiri: ea începe măreț, cu legământul unirii, cu două inimi de timp care ar urma de-acum să aibă același tact, și sfârșește cel mai adesea cu reintrarea dezamăgită a fiecăruia în hotarele proprii, cu întoarcerea la singurătatea propriului său aforism, a propriei „serii temporale”.

Dar în piesa lui Shakespeare se întâmplă mai mult sau se întâmplă și altceva: cei doi nu se despart pur și simplu (pentru că experimentează disjunctia), ci se despart aflându-se în punctul maxim al iubirii lor și, astfel, al unui proiect de sincronie. Ei se despart pierind. Nouă ne place să credem că aici e vorba de o parabolă a unirii printr-o moarte comună. „Moartea i-a unit definitiv”, zicem noi. De fapt ei mor nu sa-

cralizând ideea de cuplu, ci arătând cu degetul morții lor spre imposibilitatea lui. Mor pentru că în lumea înaltă a tragediei nu-i putem vedea despărțindu-se în varianta plebee a vieții de rând. Ei mor și, odată cu moartea lor, ideea de „doi într-unul” este pulverizată în plan simbolic. N-ar fi fost de-ajuns ca dizolvarea cuplului să aibă loc prin întoarcerea fiecăruia în propria-i cronologie. Timpul însuși, ca element nepropice al sincroniei perfecte, trebuie abolit. Doar o moarte comună poate sugera că marea îmbrățișare, ideea de transgresare în absolut a eului propriu prin topirea în altul, nu poate fi realizată până la capăt în *această* lume. Nici un muritor nu poate păstra pe tot parcursul unei întâlniri incandescenta debutului ei. Blestemul insuficienței eului se împletește cu cel al imposibilității cuplului și abia așa se obține blestemul complet al felului în care suntem „aruncați” în lume.

Tot ce-ți spun acum nu face decât să dezvolte, în cuvinte oarecum pompoase, vorba ta de acum câțiva ani, atunci când ai început să urci Golgota primei tale despărțiri: „Nu mai pot nici cu ea, nici fără ea.” Acest „nici cu, nici fără” este experimentat în piesa lui Shakespeare prin moarte. Te-ai gândit vreodată că există un gest care face, cred, parte din recuzita oricărui cuplu la începuturile lui? Mângâindu-se, cei doi își suprapun palmele. Fără să știe, ei fac, procedând astfel, un pact de armonie, de întâlnire a aforismelor care sunt și, astfel, unul de abolire a oricărui contratimp viitor. Surparea, pas cu pas, a acestui pact inițial este istoria neglorioasă a celor mai multe cupluri.

De unde vine această încălcare a pactului? Din ne-coincidențe, din faptul că fiecare dintre noi este – așa cum se află instalat pe teritoriul posesivității sale, al propriilor sale porniri, pofta, nevoi, deprinderi sau neputințe – generator de contra timpuri. Nici unul nu-i mai acceptă celuilalt, odată intrat în logica cuplului, dreptul la singurătate. Orice revendicare a întoarcerii la sine, fie și pentru o clipă, va fi resimțită ca afront. Iar când începem să-l experimentăm pe „împreună” nu înseamnă cătuși de puțin că unisonul a fost obținut, că am reușit să vrem să facem, în același timp, același lucru. Nimeni nu poate simți clipă de clipă ceea ce vrea celălalt ca el să simtă. Mereu va fi nevoie de unul care să cedeze, care să aibă înțelepciunea sau generozitatea de a se plia pe „seria tempora-

lă” a celuilalt. Iar în secret, numărul acestor plieri este contabilizat și, până la urmă, lista va fi scoasă la iveală. Logica reproșului și a revanșei câștigă teren în fața iubirii care a oboșit. Două aforisme stau acum, ireductibile, față în față. Episodul palmelor care se suprapun a devenit de mult o amintire. Celor doi le este acum rușine că s-au grăbit să facă un pact care a fost atât de repede călcat în picioare. Fiecare va crede – și-o va afirma în gura mare – că *celălalt* nu a fost la înălțimea pactului inițial. Dreptatea proprie, revendicată până-n pânzele albe, va face vizibilă ireductibilitatea contratimpului funciar.

Și până unde se poate ajunge în această degradare a cuplului! Mizeria unui cuplu începe de fapt odată cu prima ceartă. Terfelirea sistematică a imaginii de sine cu ajutorul celuilalt devine apoi o chestiune de timp. Reușita unei căsnicii se măsoară în fapt prin scurtimea duratei de care cei doi parteneri au nevoie, după fiecare scandal, pentru redresarea imaginii de sine. Căci de vreme ce de ambele părți se aruncă „cuvinte grele” – și din ce în ce mai grele – nimeni nu scapă neterfelit. Problema constă în abilitatea partenerilor de a-și recompuține rapid chipul în vederea ieșirii în lume. Un cuplu e terminat când nu-și poate evacua urmele turpitudinii lui și când ceilalți ajung să vadă pe fețele celor doi, intacte, exercițiile de înjosire la care s-au dat între patru pereți. Un cuplu cu adevărat versat este cel care trece fără pauză de la sudalma privată la mica ciripeală socială, punctată cu privirile galeșe și diminutivele alintătoare (pisicu’, motănel, dragule, iubita etc.) din care se compune în mod curent minciuna publică.

Subestimăm de obicei puterea de oglindă a cuvintelor care ne sunt azvârlite în față, capacitatea lor de a ne poci personalitatea, de a săpa în noi o galerie infinită de personaje hâde, cu care, în momentele noastre de luciditate sau de slăbiciune, suntem dispuși să ne identificăm. Și, din punctul acesta de vedere, partenerul de cuplu este oglinda care ne stă la dispoziție în fiecare zi. Un coleg de facultate îmi mărturisea că de câte ori pleacă la curs, înainte de a ieși din casă, nevastă-sa strigă în urma lui: „Imbecilule!” Din cauza asta, prima oră, în care nu reușea să scape complet de imbecilul cu care plecase de acasă, îi ieșea întotdeauna mai prost.

Mai toate căsniciile se organizează în jurul a ceva negativ. Odată epuizate rezervele de candoare și de iluzie ale începutului, locul lor îl ocupă complicitatea cu partea cea mai căzută a ființei noastre, cu ipostazele dezgustătoare pe care, înfruntându-l pe celălalt, le-am scos din noi, de care ne este rușine, pe care am fi vrut să nu le trăim, pe care am vrea să le uităm. Nimic nu mai este de salvat din clipa în care am fost văzuți în chiloți. Orice avânt, orice pornire de înălțare, orice poză în ochii lumii sunt subminate de amintirea felului în care ne-au înjosit convulsiile ultimului scandal. Divorțul este o încercare la limită de a-ți recupera demnitatea pierdută în ochii tăi, așa cum pactul unei noi căsătorii reprezintă încercarea încăpățânată de a trăi până la capăt cea mai riscată aventură a vieții unui om: utopia posibilității de a trăi *respectabil* în doi.

Și totuși ce ne atrage către ritualul mocirlei, ce ne ține, odată intrați acolo, în el? Evident, spaima pascaliană de a rămâne singuri între patru pereți, lipsa de curaj de a ne trăi intimitatea, de a da ochii cu noi, de a fi singurii noștri complici, gata oricând de a construi o continuitate între plânsul solitar al descinderii în lume și singurătatea horcăitului final. Intrați cu inconștiență într-o întreprindere ale cărei riscuri nu am știut să le evaluăm, constatăm într-un târziu că, odată ieșiți din ea, eforturile de a ne recompune identitatea sunt mai mari decât cele de a rămâne între granițele unui faliment perpetuu.

Toate promisiunile de fericire dispar de îndată ce febra sexuală a începutului ia sfârșit. Pentru că nu poți accepta că te-ai înșelat, că n-ai făcut decât să maimuțărești un ritual, nu-ți rămâne decât să vrei să-ți scoți pârleala, să te răzbuni pe celălalt pentru imaturitatea ta. Singura îndeletnicire în care mai poți găsi o satisfacție este să subminezi orice realitate care altădată s-a impus ca argument pentru un angajament fără rezerve. Incapabil de o ieșire onorabilă din drama la a cărei naștere ai participat, vei rămâne pe poziții pentru a trece la destrămarea sistematică a imaginii pe care cândva ai spus că o iubești. Îl vei acoperi pe celălalt de injurii, îi vei submina încrederea în el, îi vei vâna greșelile și-i vei exalta defectele. Orice prilej va fi bun pentru a-l umili și niciodată nu vei crede că ai făcut-o îndeajuns. Nu-i vei vorbi clipă de clipă decât despre meschinăria, egoismul lui și incapacitatea de a

te face fericit sau măcar de a te distra. Nici o calitate a celuilalt nu trebuie să mai rămână în picioare. Înainte de a fi părăsit, terenul trebuie devastat. Nu vei accepta niciodată că alegerea ta a fost nevrotică, că i-ai aplicat celuilalt masca unei imagini de care tu ai avut nevoie și pe care el nu era obligat să o poarte. Nu vei recunoaște niciodată că în celălalt ai găsit un debușeu al isteriei tale, confirmarea unui contratimp reiterat la nesfârșit.

Dar în același timp *nu te poți* despărți. Orice relație se insinuează în noi, cu atât mai mult una al cărei prestigiu se bazează pe repetiție și durată. Te legi de celălalt ca de un câine, ca de o pisică, ca de o simplă prezență care iradiază. Iar ceea ce se numește acum „iubire” este doar dependența nevrotică de un „obiect” de care ai cu atât mai aprig nevoie cu cât fiecare clipă trăită alături de el a devenit o caznă. Tu, cu de la tine putere, nu poți lua hotărâri în privința a ceea ce totuși te privește în chip esențial. Ceea ce-ți dorești este ca celălalt să dispară pur și simplu din lume, fără ca tu să fi contribuit în vreun fel la acest deznodământ fericit.

Am avut un prieten, cu mult mai vârstnic decât mine, care trăia în ultimii ani ai vieții obsedat de scandalurile apocaliptice din cuplul Tolstoi (relatate de Tolstoi însuși în *Jurnalul* său) și care totodată colecționa în mod pervers, pentru a se recunoaște în ele și pentru a-și furniza un alibi perpetuu, grozăvii petrecute în cuplurile din jurul lui. Ne povestea, lui Andrei și mie, cu un surâs sardonice, cucerit de „forța simbolică” (așa îi spunea) a întâmplării, de o pereche care a sfârșit în rezerva unui spital. Zăcea fiecare pe patul lui de suferință. Nu-și mai vorbeau. Din când în când, întorceau capul spre patul celuilalt și scuipeau în direcția lui. Acest dialog final de scuipături, care îi apărea ca adevărată apoteoză a cuplului, îl fascina pe bietul meu amic. La rândul lui, a murit imobilizat în pat, cu ușa camerei de suferință deschisă către vestibulul în care nevastă-sa, medic, primea vizitatori și prieteni. În ultima zi a vieții a auzit-o spunând unuia dintre musafiri: „După calculele mele, R. ar fi trebuit până acum să moară. Ceea ce mă încurcă este că am făcut deja sărmăluțele pentru înmormântare.”

Dintre scenele memorabile de scandal petrecute între ei am reținut-o pe aceea în care, în mijlocul unei mese la care

fuseserăm invitați ca să mâncăm friptură de berbec făcută pe jar de fag, prietenul meu a sărit la un moment dat în picioare și, enervat la culme de felul în care era contrazis de nevastă-sa, i-a strigat, cu ochii scoși din cap și punctând fiecare cuvânt cu degetul îndreptat către ea: „Pleacă în p... mă-tii de aici, că nu te-a invitat nimeni!” Stăteam în dreapta ei și, când a luat carafa cu vin de pe masă ca să i-o arunce lui bărbatu-său în față, din primul balans al mâinii jumătate din conținutul carafei a nimerit în ochii mei. Am închis ochii, orbit câteva clipe de usturimea alcoolului, și când i-am deschis am mai avut timp să-l văd pe R. cu vinul șiroindu-i pe față, calmat brusc și așezându-se cuminte la loc. Nevastă-sa, la rândul ei, se așezase și spunea calmă și triumfătoare: „Așa trebuie procedat cu nebunii!”

O, Doamne, nu ți-am scris toate astea cu gândul de a împoșca cu noroi „splendoarea vieții”. Am descris mai degrabă o „situație statistică” și m-am mulțumit să constat ce dezastru apare când setea noastră de absolut (relativizată de lubii și fantasme pe care cu greu ni le mărturisim până și nouă înșine), cade în contratimpul care guvernează marile noastre întâlniri. Cred însă că de pe alte poziții, pe care omenirea cultă nu a ajuns să le consolideze îndeajuns, oamenii pot iubi, pentru că au nevoie cu disperare să o facă. Continui să cred că jumătatea ființei noastre, de care am fost despărțiți într-un timp imemorial, există undeva, dacă nu cumva, la scara imperfecțiunii noastre omenești, și ruptă și ea în bucăți, am terminat prin a o fi găsit. Am cunoscut, cu titlu de excepție, cupluri fericite, unele neverosimile chiar, în care minciuna nu a pătruns niciodată. Și cred, în continuare, că orice om are datoria să decidă de fiecare dată liber dacă va rămâne sau nu pe un drum pe care, cel mai adesea, îl alegem într-un moment în care nu avem încă desăvârșită o cultură a opțiunilor existențiale.

Să mai luăm în considerație și alt lucru. Parte dintre nenorocirile care pândesc un cuplu în ziua de astăzi se datorează în mare măsură confuziei dintre iubire și ceea ce Hegel a numit „iubirea juridic-etică”, căsătoria adică. De-a lungul istoriei căsătoriei, societatea a ajuns să regleze din afară ceea ce, *ca intim*, ar fi pretins doar un reglaj interior. Căsătoria, cu toate ritualurile pe care ea le implică – culminând cu ceea ce

a devenit astăzi o „nuntă cu dar” –, este varianta cea mai ne-rușinată prin care ceilalți năvălesc în existența ta, contribuie material la nașterea „fericirii” tale și sfârșesc prin a-ți intra în pat. Debutând din capul locului ca afacere („darul” în bani face parte din deliciale de debut ale căsniciei și induce în aceasta ideea unei trăinicii pe baze materiale), cuplul face un legământ nescris cu societatea că se va conforma exigențelor ei. Că aceasta îi va dicta ieșirile în lume, comportamentul, modul de a se distra și orice detaliu privind configurația pe care o va lua relația celor doi. Cei doi vor trebui să apară peste tot împreună, pentru a face în permanență dovada că nu s-au „despărțit”, vor trebui să se țină de mână pentru a *demonstra* că acolo e vorba mereu de o iubire vie. Tot ceea ce *trebuie* făcut pentru a consfinți cuplul ca atare ucide ceea ce ar fi trebuit să se petreacă spontan și face ca energiile consumate în numele lui în viața publică să lase loc, în intimitate, unui vid pe măsură și plictisului infinit.

Ai să-mi răspunzi, poate, și s-ar putea chiar să insiști asupra faptului că există oameni care au vocația cuplului și știința acomodării infinite. Există, neîndoielnic, dar se pare că nu ei dau regula întâlnirilor noastre. Oare o dă *doar* contratimpul, mișcarea aceea unică și solitară a eului în durata propriei sale vieți? Nici cu asta n-am să fiu de acord și aici mă voi despărți de amicul Derrida. Cred mai degrabă că, asemenea colii netede apropiate de flacăra focului, cele mai minunate cupluri se chircesc, se scofâlcesc și se contorsionează până la pocirea definitivă abia atunci când iubirea lor iese în lume și este scufundată în baia cu acizi a societății. Ar trebui ca, atâta timp cât sunt atinși de iubirea lor, femeia și bărbatul să rămână *singuri* față în față. Să dispară pur și simplu din lumea de aici. Nici un ochi din afară n-ar trebui să-i vadă și să-i știe, pentru că orice privire tulbură și orice gând pângărește o minunăție care nu există decât prin inaparența și discreția ei. Dacă mă-ntrebi pe mine, toate cuplurile lumii ar trebui să se nască și să rămână sub pecetea tainei. Ca să-și salveze iubirea, cei doi trebuie să creeze pentru ea un spațiu și un timp în care nu poate pătrunde nimeni. De aceea, dragul meu, când îți vei găsi iubita, fă cum a făcut zeul Shiva, „Marele Solitar”, când și-a găsit în cele din urmă, prin complot divin, singura femeie care-l putea subjuga: pe Maya însăși,

„Veșnica Beție Divină a Visului”, Iluzia Cosmică. Aceasta s-a transformat prin voință proprie în Sati și s-a particularizat în felul acesta ca unica ființă care l-a putut scoate pe zeu din „liniștea autoabsorbirii sale”. Ia-o și du-o unde Shiva a dus-o pe Sati, iubeste-o pe înălțimile Himalayei, apoi „pe malurile înaltelor și năvalnicelor râuri de munte”, „prin umbrare și peșteri”, „pe sub bolți de verdeață”.

Cred, așadar, că există nu numai contratimpul – acesta survine cândva ca semn al cuplului înfrânt și al destrămării sale –, ci și că, pentru a se naște, iubirea are nevoie de o izolare absolută în timpul ei ireductibil. Există un timp al fiecărui cuplu, există sincronia lui, născută din două timpuri care au consimțit la contopire. Orice cuplu se construiește prin propria-i cronologie și, odată cu ea, prin ceea ce mie mi-a plăcut să numesc „sua gesturilor fondatoare”. Există o scenă minunată în *The Dead* a lui Joyce, în care Gabriel își privește soția, pe Gretta, dormind, și-i vin în minte „clipele vieții lor laolaltă de care nimeni nu știa”: un plic liliachiu lângă ceașca lui de ceai și el mângâindu-l și neputând, de fericire, să înceapă să mănânce; amândoi, pe peronul unei gări și el strecurându-i în palmă un bilet de tren. Sunt gesturi numai ale celor doi, gesturi pe care nimeni nu le-a mai făcut vreodată și pe care nimeni nu le va repeta până la sfârșitul timpurilor. Dacă există o monadă de timp în afara aforismului care suntem, atunci ea e tocmai monada timpului unic și irepetabil în jurul căruia se naște fiecare cuplu adevărat. Derrida a ignorat astfel *aforismul care e cuplul însuși*. Și a ignorat funcția lui fondatoare pentru aforismul care este fiecare dintre noi. Romeo și Julieta se re-construiesc ca aforisme pornind de la aforismul cuplului în care, prin iubire, au intrat.

Numai că, dacă trebuie să discutăm până la capăt, așa cum îmi ceri de fiecare dată, întâlnirea sexelor ridică o altă problemă, una despre care în zilele noastre nu poți vorbi fără să riști să fii taxat de „sexual incorect”. Despre ea a vorbit pe șleau, rănindu-ne iluziile și insultându-ne nevoia de ideal și splendoare, un filozof acrit și rău: Schopenhauer. Se știe că Schopenhauer era insuportabil. Avea obiceiul să trântescă lucrurile în față. Iar lucrurile care dor cel mai tare sunt adevărurile rostite fără menajamente. Nu numai indivizii, dar nici omenirea în întregul ei nu suportă să i se spună adevă-

ruri crude în față. Or, gânditorii nesuferiți tocmai asta fac. Nenorocirea e că adevărurile crude sunt uneori nu numai neplăcute, ci și periculoase prin consecințele ce decurg din ele. Dar nu cumva e mai periculoasă ascunderea lor? Nu generează ea o stare generală de ipocrizie, în care omenirea se instalează tocmai pentru că nu știe ce să facă cu adevărurile crude scoase la lumină?

Să nu mai lungim vorba. Schopenhauer susținea că există – ca să mă exprim în termenii noștri – un contratimp al sexelor, că, prin natura lor, bărbatul și femeia sunt atât de diferiți, încât comportamentele lor sexuale trebuie să se supună unor reguli diferite. Nevoile speciei, afirma Schopenhauer, ne-au făcut așa. Iar ele vin de dinaintea moralei, sunt profund a-morale, sunt fără de morală. Dovada e că un bărbat poate, teoretic, să provoace nașterea a o sută de copii pe an, în timp ce femeia, indiferent de numărul acuplărilor ei, nu poate naște mai mult decât o dată într-un an. Tocmai din această pricină bărbatul aspiră la schimbare și, de îndată ce a obținut satisfacția, spune Schopenhauer, „aproape orice femeie îl excită mai mult decât cea pe care o posedă deja”, în vreme ce, la femeie, iubirea crește tocmai din momentul în care a fost posedată. Afirmația că bărbatul este „în chip natural” inconstant, iar femeia în chip natural constantă nu vine să justifice o situație care ar fi convenabilă bărbatului. Ea doar constată că aici e vorba de un „rezultat al obiectivelor naturii care vizează conservarea speciei”.

Dar, mă vei întreba, nu cumva ne ascundem în spatele biologiei, intențiilor și țelurilor naturii etc., în vreme ce, odată cu omul, s-a pășit în altă ordine a lucrurilor, în imperiul spiritului, rațiunii și moralei? Adevărul e că nici o morală a lumii și nici rațiunea nu au putut amuți în om fondul primar de pulsuni, ceea ce Platon a numit, atât de frumos, „calul negru” din noi. El este, spune Platon, cel care, nelăsându-se strunit de cârmaciul sufletului, antrenează căderea sufletului din spațiul celest într-un „corp de pământ” muritor, livrându-l de-acum, întemnițat astfel, poftelor trupești.

Calul negru prezent în atelajul sufletului nostru... Ce metaforă formidabilă pentru partea din om care nu poate fi ținută în frâu! Ce ne facem cu el? E limpede că, în fiecare dintre noi, el „își face încercarea”. E limpede că literatura mo-

dernă n-ar fi existat dacă nu ar fi stat la pândă, în fiecare dintre noi, calul negru platonician, pulsiunea sexuală neamuțită de nici o morală, care face ca viața să devină încâlcită ca un vrej de fasole.

Schopenhauer era, desigur, măgar. Nu se mulțumea să spună că masculinul și femininul sunt *constitutiv* diferite, ci teoretiza și un fel de „rasism sexual”, numind sexul feminin *sexus sequior*, „sexul secund”. Ceea ce e inacceptabil, pentru că de la ideea de diferență între sexe el alunecă lesne către aceea de *inegalitate etică* a lor. Or, putem discuta la nesfârșit și cu îndreptățire despre inegalitatea dintre bărbat și femeie (pornind de la diferențele fizice și psihice existente între ei) cu o singură condiție: să acceptăm ideea egalității lor absolute ca *ființe libere una în fața celeilalte*; ceea ce înseamnă să recuperăm ideea egalității lor etice.

Dar, chiar și așa, calul negru reprezintă o realitate și încă una care funcționează la fel de „desfrânat” în cazul ambelor sexe. Sexualitatea însăși, în toată plenitudinea ei, generează contratimpul și calcă în picioare orice regulă de înfrânare. Nicăieri nu am asistat la o punere în scenă a ravagiilor pe care le poate face calul negru platonician, din clipa dezlănțuirii sale, ca în filmul lui Louis Malle din 1992, *Damage*, cu Juliette Binoche și Jeremy Irons. Îți spun rapid povestea. Stephen, interpretat de Irons, este întruparea omului care a reușit. Are totul: o familie minunată (Ingrid, soția lui, e frumoasă și inteligentă, fiul lor, Martyn, tocmai a absolvit universitatea și are în față o carieră de jurnalist), el însuși e membru marcant al cabinetului ministerial, poartă cravate impecabile și este un desăvârșit om de lume, interiorizat, grav și reținut. Afirmă de la bun început că pentru el cel mai mult contează familia. Își iubește soția, îl iubește pe Martyn. Când Ingrid îl anunță că fiul lor se pare că ar avea, în sfârșit, o relație serioasă, o logodnică, Stephen răspunde sceptic. „Nu pot pricepe de ce femeile nu văd că tot ce-l interesează este sexul.” Or, sexul, se înțelege de aici, este pentru Stephen un ingredient al vieții subordonabil iubirii, familiei, carierei, dar în nici un caz nu poate deveni o dominantă a vieții, un element în sine care să scape de sub control și să pună stăpânire pe tot. Răspunsul lui Stephen este dat de pe poziția ironic-înțelegătoare a omului

matur: Martyn este încă la vârsta când sexul poate fi totul. Se subînțelege: nu și el, Stephen.

Câteva secvențe mai târziu. Un cocktail. De Stephen se apropie o tânără care se prezintă: Arma Barton (interpretată de Juliette Binoche), logodnica fiului său. După care nici unul nu mai spune nimic. În *gros plan* rămâne doar privirea pe care cei doi o schimbă între ei și, prin ea, căderea vertiginoasă a fiecăruia în celălalt; atât de adânc, încât înțelegem că nimic nu va mai putea împiedica ceea ce urmează. Stephen revine în cabinetul său. Telefonul sună. Este Anna și tot ce face, auzindu-i vocea, este să-i ceară adresa: „Ajung acolo într-o oră.” Stephen se strecoară până la adresa primită asemeni unui om care se pregătește să facă o crimă. (Când întâlnește un trecător, își ascunde fața masându-și ușor tâmpla cu mâna.) Scena din casă este mută: totul începe cu elanul sălbatic al îmbrățișării, în graba lor cei doi se dezechilibrează și antrenează, în cădere, obiectele din jur. Nu se dezbracă. Se iubesc pe jos, pe tăcute. Totul se petrece pe chipurile lor, unde palpită flacăra acestei pasiuni născute împotriva a orice: a respectului pentru reguli, a afecțiunii lui Stephen pentru fiul său, a gândului că ceea ce face, dacă va fi dat în vileag, va năruia viața lui și pe a celor din jurul lui.

Lucrurile continuă în avalanșă. Când îi propune Annei să limpezească situația, urmând ca el să divorțeze pentru a-și trăi liber iubirea, ea îi răspunde: „Ai câștiga un lucru pe care îl ai deja. Ai vrea să luăm mereu micul dejun împreună? Să citim ziarul?” Iar când Stephen află, disperat, că Anna urmează să se mărite cu fiul său, ea îl liniștește spunându-i: „Mă mărit cu el ca să pot fi aproape de tine.” Evident, totul se termină mizerabil. Printr-un concurs de „contratimpuri”, Martyn dă peste locul în care tatăl său și Arma își consumă devoranta lor pasiune, îngrozit de ceea ce vede, iese din cameră cu spatele, cade peste balustrada de la ultimul etaj al casei și moare. Singura explicație pe care Stephen i-o va da soției sale este: „Credeam că îți poți controla viața. Dar există lucruri pe care nu le poți controla.”

Lucrul acesta pe care nu-l poți controla, care te preia în vârtoarea lui și care te împinge într-o direcție a vieții despre care știi că, urmând-o, te va duce la pieire, se naște dintr-un apriori al pulsivității sexuale, dintr-un precedent irepresibil al

dorinței care ne regizează toate fantasmemele. Pe fondul lui, *putința* oricărei devastări și a oricărui dezastru este asigurată. Nu înseamnă că toți bărbații, în viețile lor, au trăit sau urmează să trăiască experiența personajului interpretat de Irons. Că toți tații ne-am culcat sau ne vom culca cu viitoarea noastră noră. Dar *am fi putut ajunge s-o facem*. Oricare dintre noi evadează periodic, măcar în visele sale, din țarcul „eticii comunitare”, pentru a pătrunde pe acel tărâm de intimitate și promiscuitate în care calul negru galopează ascuns în faldurile nopții. Cât de ipocriți trebuie să fim ca să nu recunoaștem că nimic nu este mai devastator în viața noastră psihică – și prin asta înțeleg că nimic nu ne poate bulversa în mai mare măsură – decât imaginația sexuală, neliniștea cărnii. Nu întâmplător, dintre toate tentațiile care-l bântuie pe Sfântul Antonie în pustiu, ultima și cea mai puternică, întruchipată de Lucifer însuși, este trupul gol al unei femei. Cioran, înamorat la 70 de ani, petrece o noapte torturându-se cu imaginea scenelor care avuseseră loc în camera lui cu câteva seri înainte. Mai bine de o oră, spune el, i s-au perindat prin minte, cu o precizie insuportabilă, cele mai intime scene. Ca să nu-și piardă mințile, se vede obligat să se scoale din pat. Nu știu cum arată lucrurile în cazul femeilor, dar sigur este, dragul meu fiu, că noi, bărbații, aceste animale eterne, nu putem intra măcar o dată în somn fără să fi mângâiat, cu ochii mijiți ai minții, un trup de femeie.

În *Jurnalul* său, Tolstoi, la 23 de ani, povestește o noapte albă pe care o petrece într-o tabără din Caucaz. Scrie, mai întâi. Apoi începe să se roage. Spune toate rugăciunile pe care le știe. Intră într-o stare de beatitudine, de puritate sufletească desăvârșită. Rugându-se, „contopește într-un singur sentiment și ruga, și recunoștința” și se simte cuprins de „dragostea de Dumnezeu”. De la înălțimea ei, privește „cu spaimă” către „partea meschin-vicioasă a vieții”. Nu-și mai simte trupul. Devine spirit pur. Apoi, după o oră, adoarme gândindu-se la femei... Și notează: „Dar nu sunt vinovat, n-am fost în stare.” Câteva luni mai târziu vrea să știe dacă în ultima vreme a devenit mai bun și ajunge la concluzia că drumul său spre virtute este îngreunat de trei patimi: jocul, senzualitatea și orgoliul. Spre deosebire de joc, care poate fi lesne evitat dacă eviți prilejul de a juca, pentru că altminteri dorința de joc nu există în mod curent, senzualitatea, spune

Tolstoi, apare pe un temei opus: „Cu cât te abții mai mult, cu atât dorința este mai mare. Cauzele acestei patimi sunt două: trupul și imaginația.” Și, adaugă el, ce e mai greu e să te împotrivești nu trupului, ci *imaginației*.

Pentru a te face să vezi cât de persistent și activ este orizontul concupiscentei în care se așază viața noastră, am să-ți spun cum au arătat ultimii ani ai unchiului Ionel, fratele mare al mamei. I-a petrecut – avea Alzheimer și locuia la unul din verii mei din Caracal – mai mult în fața televizorului. Nu mai vorbea. Privea ecranul cu indiferență tâmpă, fără să te lase să bănuiești nici cea mai vagă impresie pe care ar fi lăsat-o în mintea lui ceea ce vedea. Am făcut un drum până acolo ca să-mi iau rămas-bun de la el. Era seară, stăteam cu toții în fața televizorului și ne uitam la *Lacul lebedelor*. Unchiul Ionel s-a ridicat la un moment dat de pe scaun, s-a îndreptat cu degetul întins spre ecran și l-a fixat sârguincios în centrul sexual al „lebedei”, în punctul în care picioarele se întâlneau cu *tutu-ul* balerinei. A revenit la loc, cu chipul vidat de orice expresie, și a refăcut scena, cu aceeași mină, de câte ori lebedele, împreună sau separat, apăreau la rampă. L-am privit, în timp ce se așeza, cuminte și flasc, pe scaun. Părea ultima rămășiță scăpată dintr-un naufragiu sexual, plutind pe oceanul vieții.

Nimeni, cred, nu i-a venit de hac calului negru. Nu știu dacă el va putea fi domesticit vreodată. Ceea ce este sigur este că lotul ipocriziei sexuale va fi din ce în ce mai mare pe măsură ce vom spune mai apăsător că nu-i auzim galopul. L-a auzit Brahma însuși când a creat prima femeie și s-a contaminat pe loc, „în văzul întregii lumi”, de dorința indusă în el de propria-i creație. L-au auzit sfinți (Ioan Gură de Aur în varianta unei legende germane) sau părinți faimoși (părintele Serghi al lui Tolstoi), care păreau instalați temeinic în sfințenia lor. Cum se poate trăi convenabil cu el? Aceasta este una dintre întrebările care mi-au chinat viața, așa cum pesemne că o chinuie și pe-a ta acum. Te-aș minți, dragul meu, dacă ți-aș spune că acum, în târzia mea tinerețe, am un răspuns.

Bine, dar atunci suntem condamnați la iad, ai să-mi spui. Nu știu nici asta. Nu pot decât să-ți repet vorbele lui Barbellion din *Jurnalul* său: „Pentru mine femeia este *marea minune* a existenței.” Mai știu că dacă paradisul are o formă plauzibilă ea este indi-sociabilă de infernul celuilalt sex.

XVI. Doar o adiere

Dragul meu, când, în urmă cu mai bine de un an, ți-am scris prima scrisoare din sejurul meu american, nu știam dacă vor mai urma și altele. Totul a început modest, cu o călătorie și o poveste „chirurgicală” a inimii mele. Dar, odată călătoria încheiată, povestea nu s-a mai putut opri și a devenit, amplificându-se, o poveste de inimă pur și simplu. Pe măsură ce se năștea, „aerul” ei era tot mai greu de definit. Tot timpul căutam „ceva” – fără să pot spune ce anume (un gând decisiv? un pericol pe care voiam să ți-l semnalez? mirajul unei vârste?) –, ceva pe care ținam morțiș să ți-l las după ce l-aș fi găsit cotrobăind prin cotloanele vieții mele. Pe urmă, tot scriind, am descoperit că sunt atâtea lucruri pe care aș fi vrut să ți le spun și atâtea la care îmi cereai imperios un răspuns.

Numai că riscul de a avea un tată „filozof” era moralismul: cum Dumnezeu să nu devii sentențios când în discuție se ajunge la lucrurile ultime ale vieții? Aș fi fericit să-mi spui că, totuși, nu ți-am ținut niciodată predici. De altfel, nici nu cred că am făcut-o. Toate scrisorile mele și povestea care se desprinde din ele sunt împletite din două voci care se completează una pe alta. Când una ia tonuri prea înalte și se avântă în aerul rarefiat al teoriilor, cealaltă, cucerită de farmecul infinit al particularului, se îndreaptă spre detaliile din care ne este alcătuită viața. E important că există această a doua voce. Și Dumnezeu, și Diavolul, s-a spus, sălășluiesc în detalii. Cum anume deosebim detaliile după locatarii lor, nu știu în clipa asta să-ți spun. Povestea ar merita o scrisoare separată. Tot ce pot să afirm cu siguranță este că, atunci când voi părăsi scena, nu voi avea în minte teorii, ci mai degrabă trosnetul unei crengi călcate în picioare, vocea cuiva în ureche, o ceașcă care cade și se sparge, avansarea unui val, contururile

mesei mele de scris, momentul când tu, copil fiind, mă strigai să vin să te culc.

Și totuși acum nu-mi dă pace un gând. Înainte de a curma șirul lungilor mele scrisori – sunt șaisprezece cu asta! – n-aș vrea să-ți rămân dator cu ceva important. M-ai întreat în repetate rânduri, exact așa cum întreba și custodele atelierului lui Brâncuși de la Paris după ce, stimulat de un Cotes du Rhone, intra în transă metafizică: „Dis-moi, François (ăsta era un prieten al lui, filozof), toi qui sais tout, pourquoi qu'on est la?” Bietul François! Ca și mine, nu avea un răspuns la întrebarea „ce e cu noi aici?”. Dar avea oare unul la întrebarea „cum ne alegem viața”? Dacă tot suntem „aici” – fără să știm nici cine ne-a aruncat și nici cu ce rost anume – ce urmează să facem cu sejurul nostru pământesc? După ce o bună parte din viață ne-o irosim în comerțul cu „lucrurile mici” și-n micile plăceri care ni se trag de-aici, iar alta în căutarea, îndeobște neîncununată de succes, dar atât de divină în parcursul ei, a „sufletului-pereche”, cu restul vieții ce facem? Sau, mai bine zis, sub ce rost ne așezăm viața căreia nimeni nu i-a prescris vreunul?

Am să încep prin a-ți povesti ce am pățit ieri în drum spre Paris. La sosire la aeroportul Roissy, în timp ce așteptam ca banda de bagaje să se pună în mișcare, un conațional mă atacă: „Dumneavoastră, care sunteți un titan, spuneți-mi, care e cel mai rău lucru pe care-l poate face cineva?” În timp ce protestam la chestia cu titanul, căutam cu disperare un răspuns la întrebarea tipului care, în așteptare, se așezase pe vine (eu stăteam pe o banchetă), cu nevastă-sa alături, în picioare, urmărind lacom scena și așteptând răspunsul „titanului”. — Eu titan? Nu știți ce vorbiți... Nu știți cum arată un titan...

Eram conștient că, indiferent de răspunsul pe care aveam să i-l dau, urma să devin ridicol, pentru că acceptam să intru în jocul lui naiv, dar, pe de altă parte, simțeam că refuzul meu ar fi fost nepolitic și dezamăgitor. Mă uit la el cum stă și așteaptă, privindu-mă încrezător. E îmbrăcat în bermude, T-shirt și este încins peste umeri cu un rucsac cu bretele portocalii, îmi imaginez cum îi spusese nevaste-sii „uite-l, dragă, pe cutărică, haide să vezi cum o să-l întreb ceva...” Mă aud ca prin vis spunând „cel mai rău lucru pe care-l poate face cineva e să uite binele care i s-a făcut”. Simt apoi cum încep să

transpir, o aud pe nevastă-sa spunând „aha!” cu un glas triumfător plin de subînțeles, iar pe tip, puțin timorat de reacția ei și cu gândul la ce va urma când vor rămâne singuri, spunând „colosal, am să meditez!”. Mă simt nespus de penibil, mă ridic, scuzându-mă, și trec să aștept în alt punct al benzii de bagaje.

În sfârșit... Fapt e că, înainte de a adormi, am început să mă gândesc la chestia cu cel mai mare rău și la răspunsul care îmi ieșise automat pe gură. Ce anume, din adâncul meu, mă făcuse să-l dau? E limpede că accentul cădea în acest răspuns pe *binele făcut* și pe uitarea lui. Mă gândisem la un bine anume? Unul care mi se făcuse? Sau unul pe care-l făcusem eu? O vorbă arabă spune: „Când faci un bine, uită-l de îndată ce l-ai făcut. Când ți se face un bine, nu-l uita niciodată.” La ce anume mă gândisem? Mă temeam că am uitat un bine care mi se făcuse? Sau îmi rămăsese cumva în memorie ingratitudea cuiva?

Apoi gândul mi-a alunecat către „a face binele”. Și mi-am dat seama deodată că toate scrisorile astea pe care ți le scriu de peste un an au început cu una în care inima mea o luase razna și în care îți povesteam cum, cunoscându-l, Martin m-a luat la el la Chattanooga, la vreo 8.000 de km de-aici, mi-a pus inima la loc și m-a trimis acasă pregătit pentru o nouă rundă a vieții. De ce făcuse asta cu, în fond, un necunoscut?

Martin descoperise pesemne că cel mai bun lucru pe care-l avem de făcut este să facem binele, cât mai mult bine putem în jurul nostru. El asta făcuse. Poate că și eu mă căznisem să fac asta, când și când, de-a lungul vieții mele. Dar acum simțisem totul pe pielea mea. E drept, medicina are acest privilegiu: e meseria care în mod explicit se ocupă cu facerea binelui. Dar poate că ea există tocmai ca să ne atragă atenția, prin exemplul ei, că rostul vieții noastre, singurul posibil, este să facem cât de mult bine. Când Profesorul Setlacec, poate cel mai mare chirurg pe care l-a avut România după război, în preajma unei operații grele, se ruga plângând pentru pacientul său, el scotea în prim-plan rostul fără de rost al vieților noastre.

Dar de unde rezultă că a face binele poate sau trebuie să devină rostul vieții? Am să-ți răspund: în primă instanță din practica obișnuită a vieții. Ajutăm, pentru că știm că la rân-

dul nostru ne vom trezi în situația în care vom avea nevoie de același ajutor din partea altuia. Facerea binelui este *rentabilă*. La un moment dat, în replică, ea se rabate asupra ta ca bine. În acest tip de argumentație, după cum vezi, problema nu e pusă în termeni de „frumos” și „moral”, ci în termeni de „util”: e *bine* – adică este pragmatic – să faci binele. E mai bine (adică mai profitabil) să pui în circulație monede de bine decât monede de rău. Ele îți vin înapoi. Ce pui în circulație aia și se întoarce, în concluzie, facerea binelui este *mai rentabilă* decât cea a răului.

Trebuie să fii nu numai rău ca să faci răul, ci și oarecum prost, așa cum din păcate suntem, astăzi, foarte mulți dintre noi. N-am apucat încă să descoperim că a face binele e, înainte de orice, *răsplătitor și profitabil*. Căci într-o economie de ansamblu a binelui, binele pe care îl faci, imitat de altul, se întoarce asupra ta sau, cel puțin, are șanse să se întoarcă, așa cum mitocănia și bătăria practicate la scenă deschisă devin, prin întoarcerea și multiplicarea gestului, o stare generală a societății. Fiecare la locul lui se va căzni să-i chinuie pe ceilalți așa cum ceilalți au făcut-o cu el. Deocamdată românii n-au *în comun* decât negativul (suma gesturilor prin care ei se umilesc și se agresează în mod reciproc), în vreme ce *elementul comunitar*, care se naște din doza de comportament ce trece dincolo de interesul strict al fiecăruia și îl are în vedere pe altul și interesul lui, lipsește aproape complet. Rezultatul este societatea primitivă și respingătoare pe care o avem, senzația că legea și civilizația au primit aproape o interdicție istorică de a pătrunde pe teritoriul acestei țări. Suntem atât de proști, încât ne închipuim că putem să fim în același timp și profitori ai binelui propriu, care e rău pentru altul, și profitori ai binelui făcut nouă de către altul. Lucru, evident, imposibil.

Teoria pe care și-o propun este, după cum vezi, una egoistă a binelui: e *în interesul tău* să faci binele. Cam așa arată și etica basmelor românești. De fiecare dată eroului sau eroinei li se cere ajutor cu aceste vorbe: „Ajută-mă, că poate și-oi fi și eu de folos cândva.” Și așa se și întâmplă. De fiecare dată binefăcătorul este răsplătit de cel care s-a bucurat de binele făcut. Mereu e în joc un bine făcut pe credit. O contabilitate

riguroasă unește personajele din basme. Toată lumea, făcând binele, are acolo de câștigat.

Această teorie le dă „oamenilor răi” sau indiferenților o șansă de a se converti – din rațiuni pragmatice – la bine. Dar așa arată mobilul cel mai meschin, dacă pot vorbi astfel, al facerii binelui. De aici se poate urca apoi până unde vrei tu. Până la binele făcut doar pentru a te simți bine, fără așteptarea vreunei răsplăți, sau, și mai sus, până la cel care e făcut în mod deliberat, uitat apoi de îndată și înscriindu-se în pura gratuitate infinită a celui care face bine prin chiar natura bunătății lui intrinseci. Pentru că în lumea spiritului, când e vorba de a face binele, trebuie să funcționezi ca natura: să-l faci pur și simplu, să-l faci ca ploaia, ca vântul care poartă, să-l faci pentru că așa trebuie, pentru că e anotimpul binelui și pentru că nu poți altfel. *Dar să nu aștepți nimic*, așa cum nici ploaia venită la timp nu așteaptă recunoștința cuiva.

Dar cât bine poate face un om într-o viață? Și cine stă să-l măsoare? În nici un caz binefăcătorul, de vreme ce a fost vorba că adevărata facere a binelui presupune și să nu-l contabilizez. Totuși, cât bine trebuie să facă un om ca să fie mântuit de răul care însoțește ca o umbră egoismul spontan al fiecăruia dintre noi? Dacă e să-l credem pe Dostoievski – oricât de puțin. Știi povestea cu femeia rea și firul de ceapă? În *Frații Karamazov*, Grușenka își pune în gând să-l ademenească pe Alioșa, „să-i facă felul”, cum spune Rakitin care i-l aduce acasă. Dar în fața lui Alioșa, covârșit de moartea părintelui Zosima, Grușenka dă înapoi de la planul ei și-i spune lui Alioșa „povestea firului de ceapă” pe care o auzise, când era mică, de la bucătăreasa Matriona.

A fost odată o femeie atât de rea, încât, murind, n-a lăsat în urma ei amintirea nici unei fapte bune. Drept care a ajuns în iazul de foc al iadului. Îngerul ei păzitor, întristat, stătea pe malul iazului și se chinuia să-și amintească un bine cât de mic făcut de femeie vreodată. Și își aduce aminte că odată femeia cea rea miluise o femeie săracă cu un fir de ceapă smuls din grădina ei. Se duce la Dumnezeu și-l roagă ca, pentru firul de ceapă dat cândva de pomană, s-o mântuie. „Ia firul de ceapă, îi răspunde Dumnezeu, dă-i-l să se apuce de el și, dacă firul nu se va rupe, trage-o afară din iaz.” Îngerul face ce-i spune Dumnezeu, femeia se agață de firul de ceapă, este

aproape să fie trasă *afară*, când ceilalți osândiți ai iadului prind de veste și se agață de ea cu gândul să ajungă împreună afară. Femeia țipă și se zbate și le spune tuturor să-i dea drumul, pentru că este firul ei de ceapă și doar ea se cuvine să iasă de-acolo. Și-atunci firul se rupe și femeia cade înapoi în iaz. Femeia cea rea sunt eu, conchide Grușenka, și firul de ceapă este că ți-am dat pe față, ție, Alioșa, răul pe care plănuisem să ți-l fac.

Vezi, la Dostoievski nu există nici un om într-atât de rău încât să nu fi făcut vreodată un bine cât de mic în viața lui. Numai că, în duelul etern dintre bine și rău, răul pare că pleacă în cursă avantajat. Ca să *apară*, el nu are nevoie de condiții speciale. Are în noi prea mulți aliați pentru ca intrarea lui în lume să nu se facă în mod natural. Iar odată ajuns aici se simte în largul lui. Vocația simplă a egoismului care nu a fost refuzată nici unuia dintre noi îi asigură o carieră strălucită. Răul banal nu este diabolic, premeditat și iscusit, ci ivire spontană în orizontul indiferenței și al deprinderilor noastre. Binele, în schimb, e un artefact, o construcție, trebuie cultivat. El cere efort, deliberare și, mobilizându-ne, termină prin a pretinde un minimum de agresivitate la adresa ființei proprii. Adevărul e că *în mod natural* nimeni nu are de ce să-l prefere.

Însă, în pasul al doilea, lucrurile se schimbă. Oricum ar fi, te vei simți mai bine alegând să faci binele. Aș spune chiar că e singurul proiect de viață care te poate face fericit. Tolstoi își notează la un moment dat că, dacă mai trec trei zile fără să faci nimic pentru ceilalți, se omoară. Tot el vorbește, dacă nu mă înșel, despre „pasiunea binelui”. Mai mult, la sfârșitul lui *Război și pace*, Pierre Bezuhov visează o antantă universală a oamenilor buni. Credința mea este că ea funcționează în mod spontan, altfel lumea nu ar ține, s-ar prăbuși sub asaltul ticăloșilor.

Îți spuneam, la începutul acestor rânduri, că discursul meu are două voci și că, atunci când una ia tonuri prea înalte și se avântă în aerul rarefiat al teoriei, cealaltă intervine și readuce discuția în ograda vieții. Și, pentru că sunt pesemne pe cale să te plictisesc cu teoriile mele despre facerea binelui, am să-ți spun că pe mine povestea cu firul de ceapă m-a trimis înapoi la splendoarea detaliului, la imponderabilul care atârnă cel mai mult în viața unui om. *Ein Hauch nur*, „o boare doar”, ca-n

Rilke, o simplă adiere de vânt. Acum, pentru că o să ne despărțim pentru mai multă vreme, aș vrea să-ți las ceva. Dar nu o suită de sfaturi. Ce-aș vrea să-ți las sunt câteva dintre lucrurile care, de-a lungul existenței mele, n-au atârnat, uneori, mai mult decât o boare. Nu au de-a face, „aceste adieri doar”, nici cu binele, nici cu răul, ci doar cu detaliile în care vieții, cu splendoarea ei intrinsecă, îi place să-și piardă urma. Ele seamănă cu mărunțișurile pe care fetele le țin de obicei într-o cutie frumos încrustată, fetișuri ale vieții lor de care nu se despart până la moarte. Pentru că acolo, dacă le cunoști povestea, se află semnele a tot ce-au trăit ele mai de preț. Imaginează-ți că am în fața mea o grămăjoară de fleacuri. Le răsfir și, din când în când, iau în mână câte unul, îl întorc pe toate fețele, ți-l arăt și ție, apoi îl pun la loc. Oricum, pentru că ți va rămâne ție cutia, ai să le regăsești pe toate acolo.

Nu am mai mult de 4 ani. Am rămas singur acasă cu sora mea care merge deja la școală. E seară. Mama și tata au plecat la teatru. Sora mea se duce în cămară și se întoarce în cameră ținând în brațe o cutie mare de tablă plină cu bomboane Kandia. Aduce și un ciocănel și începe să spargă bomboanele care, în mijloc, au un mic orificiu umplut cu o cremă maronie. Face totul tacticos. Seamănă cu o pisică. Mi se pare că are lăbuțe și gheruțe. Scoate cu o scobitoare crema, o linge și mie îmi dă să mănânc dropsurile. Dar nu pot să țin pasul cu ea. După o jumătate de oră începe să mă doară burta. — *Cam pe la aceeași vârstă.* Mă plictisesc. Sora mea, care e mai mare cu aproape cinci ani, nu are timp de mine. Are de altfel în vizită o fetiță de vârsta ei. Mă simt ignorat. Mă plâng mamei. „Mihaela, spune mama, jucați-vă și cu Gabriel.” Se vede cât de colo că n-au nici un chef. Apoi, își șoptesc ceva la ureche. „Vrei să te joci cu noi?” „Da”, zic fericit. Am vocea nespus de groasă pentru un băiețel de vârsta mea și vorbesc tărăgănat. „Vrei să te rulăm în covor și să te derulăm de pe dulap?” „Da, vreau.” Sunt rulat într-un covor nu prea mare și sunt pus pe o comodă. Una dintre fete ține la un capăt covorul și cealaltă îl derulează. La fiecare „derulare” și aterizare pe parchet simt cum creierul mi se hurducăie în cap. Ce importanță are? Aș vrea să continui la nesfârșit, însă după vreo cinci derulări nu mă mai țin pe picioare. Dar sunt fericit. S-au jucat cu mine. — *Eu, la 6 ani,* în genunchi în fața unui scaun pe care se

află un Larousse. Pe coperta legată este gravat profilul unei fete cu părul lăsat pe spate și care suflă într-o păpădie. Mă uit fascinat, ore și ore în șir, și genunchii mă dor, la pozele alb-negru care par că înfățișează tot ce există pe lume. O bucurie fără nume îmi inundă ființa. Posed tot universul. — *Am 12 ani.* Sunt la Caracal, la mătușa mea, tanti Gri, într-o căsuță cu două camere retrasă în fundul unei uriașe grădini. Mătușa mea nu e în oraș și va veni să doarmă cu mine vărul Lucian. Dar el întârzie. Se face târziu. Sunt deja în pat, cu lumina stinsă. Nu pot să adorm. Mi-e frică. Mi se povestise că, în urmă cu o săptămână, un hoț, înarmat cu securea pe care o luase din magazie, a încercat să intre în casă. Dacă va veni iar? După o vreme sunt convins că așa se va întâmpla. Și încep să-l aștept. Frica crește în valuri, îmi trag plapuma peste cap. E cald, mă sufoc, dar nu mai am curajul să scot capul afară. Sunt convins că „afară”, în cameră, lângă pat, mă așteaptă, cu securea ridicată, tâlharul. Groaza mea nu mai cunoaște limite. Stau așa, în vecinătatea lui, și aștept să smulgă plapuma de pe mine și să-mi taie capul. Timpul își pierde conturul orelor. Când, către miezul nopții, vărul Lucian sosește fluierând vesel, spaima mă transfigurase. La capătul acestei experiențe, înnodat, strâns ca un pumn în el însuși, împins din toate părțile către propriul său centru, adunat în jurul sâmburelui de spaimă, îmi descoperisem *eul*. — *Un an mai târziu* descopăr fotbalul cu nasturi. Nasturii mă fascinează. Au mărimi diferite în funcție de postul pe care-l ocupă fiecare jucător. Portarul e făcut din doi nasturi mari de palton lipiți între ei cu smoolă. Îl cheamă Voinescu, iar pe unul dintre fundași, Apolzan. Înaintașii sunt făcuți de obicei din nasturi de plapumă. Toți nasturii sunt piliți, ca să poată trage mai bine la poartă. Nasturii sunt dirijați prin apăsări delicate cu o fisă. Mingea e făcută dintr-un nasture mic de șliț de pantalon. Porțile sunt din sârmă îmbrăcată în tifon. Am mai multe echipe, de culori diferite. Când nu joacă bine, o formațiune este înlocuită complet cu alta. Terenul e trasat cu creionul, pe parchet, sub covor. Pentru asta au existat lungi negocieri cu mama. Joc de obicei cu băiatul care stă în casa de-alături, la numărul 67. Îl cheamă Bursi. Meciurile durează câteva ore și se joacă când la mine, când la el. Suntem dați afară când vin de la serviciu tații noștri. — *Cam pe la aceeași vârstă* îmi fac

primul caiet cu liste de compozitori, titluri de opere și cântăreți celebri. Din programul de radio decupez pozele compozitorilor, le lipesc pe caiet și în dreptul lor scriu cât pot de frumos numele. Sub poză sunt înșirate titlurile operelor și, pe cât posibil, anul în care au fost compuse. Ascult mereu arii din opere la radioul mic, american, de dinainte de război, din camera bunicilor. Apoi, pentru că opera e la capătul străzii Dr. Lister, încep să mă duc la spectacole. Aproape seară de seară. Cu alți copii de la școală. Intrăm pe la „nea Gheorghiuță”, cel care rupe biletele la intrare, contra unei hârtii de 5 lei. — *Acum am 16 ani*. Sunt îndrăgostit. E seară. O stradă de lângă Cișmigiu. Mă plimb ținând de mână pe una dintre cele mai frumoase fete de la liceul Lazăr. E în altă clasă, cu un an mai mică. Mi se pare că seamănă cu o gazelă. Sunt mândru. Pe trotuarul de vizavi trei băieți stau la taifas rezemați de-un gard. Ne văd și încep să ne strige vorbe în doi peri. Îi spun fetei „așteaptă-mă o clipă”. Traversez. Nu am nimic limpede în cap. Dar, evident, lucrurile nu pot fi lăsate așa. Mă apropiu de cei trei și dau să le cer socoteală. Primesc un pumn fulgerător în bărbie. Cad în fund. Mă ridic. Sunt amețit și bărbia mă doare. Mă scutur pe pantaloni. Aud cum unul din ei zice „hai, mă, terminați, zău, terminați”. Mă întorc pe trotuarul celălalt. Nu mai scot nici un cuvânt. De-a doua zi n-o mai caut. — *Sunt în anul I de facultate*, în Aula Magna de la Drept se face o „ședință pe Universitate”. Vine să ne vorbească tovarășul Ilie Rădulescu, membru al Comitetului Central. Studenților din grupa mea li se distribuie biletele cu lozincile pe care trebuie să le strige în timpul discursului. Imediat după aceea lumea se va ridica în picioare și va aplauda minute în șir. Suntem răspândiți, cei care trebuie să strigăm, în echipe de câte doi, la balcon. Îmi vine rândul. Trebuie să strig „UReSeSe / bastion al păcii e”. Nu pot să strig. Mă gândesc că a doua zi voi fi dat afară din facultate. Dar tot nu pot să strig. „Ce faci, bă? Nu strigi?”, mă întreabă coechipierul meu, un craiovean blond cu dinții de viplă. „Nu pot.” „Bă, fraier ești, bă! Las', bă, că strig eu.” Și zbiară din răspuțeri, în liniștea sălii și pe lectura monotonă a „conferențiarului”: „UReSeSe / bastion al păcii e!” Toată Aula se ridică în picioare. Aplaudăm îndobitociți. — *La sfârșitul facultății*. Prima mea „despărțire”. „Un seul être vous manque et tout est dépeuplé.” Nu

mai mănânc, nu mai dorm. Parcă mi s-a săpat o groapă în inimă. Mama se sperie. „Ai să vezi. Cu timpul o să-ți treacă.” Trec săptămâni, trec luni. Îmi e tot mai rău. Aflu acum că o despărțire este un mod de a te muta din existența ta, de fapt de a rămâne, o vreme cel puțin, fără adăpost. Apoi, cândva, îmi trece. M-am maturizat. (Am avut atunci revelația că nu pot marca o femeie pentru eternitate, că lanțul pe care-l aruncasem în jurul ei și cu care, la rândul meu, eram înlănțuit poate fi rupt; că, de fapt, oricât de slabi am fi, oricât de tare ar fi drogul existenței celui alt în noi, până la urmă ne putem desprinde către propria noastră singurătate, către ceea ce, dincolo de oricine, rămâne, ca supremă povară a vieții, de fiecare dată al nostru și numai al nostru. Am invidiat atunci acele păsări care, chiar dacă născute fiecare dintr-un ou și aruncate, ca și noi, singure în lume, mureau când le murea perechea și, odată cu ele, i-am invidiat pe toți cei care nu au putut supraviețui părăsirii sau morții altuia și s-au sinucis. Noi, restul, cei care repurtaserăm victorii de doi bani în lupta cu dependențele noastre și care continuam să trăim pregătindu-ne să refacem gesturi, să reiterăm mângâieri și să ne repetăm vorbele cu alții, nu eram decât niște impostori. Nici eu n-am murit atunci, nici ea. Ne-am făcut obșteasca criză de depresie și am continuat să viețuim.) — *E seară*. Sunt în sufrageria mică, cu maică-mea. Am terminat masa. Am rămas doar noi doi. Mama își curăță un măr. De fiecare dată cu același cuțit, „cuțitul care taie”, cu lama subțire, negricioasă și pătată, moștenit de la Cezieni. Îi urmăresc mâna stângă care rotește mărul, în timp ce cealaltă taie coaja într-o spirală perfectă. Nu greșește niciodată și, la capătul operației, spirala cojii cade în falduri în farfurie. — *Suntem în bucătărie, în Lucaci*. Ai 13 ani. Îți fac mâncarea ta preferată. Sufleu cu sos de roșii. Stai lângă mine și mă urmărești în timp ce gătesc. „Ceea ce e biodegradabil, îți spun, se poate arunca în natură.” Geamul de la bucătărie dă spre grădina din spatele casei. Lucrez cu gesturi rapide. Pesemne că vreau și să te impresionez. Scot capacul primei roșii și, cu un gest nonșalant, îi fac vânt prin geamul din fața mea. Numai că geamul e închis. Uitasem. Deșeul roșiei explodează pe fereastră, la câțiva centimetri de nasul meu, și mă împroașcă în față. Râsul tău nu mai contenește. Inundă casa, se plimbă prin camere, se

întoarce în bucătărie. Printre sughițuri, mă întreb: „Ce-ai făcut, tata? Ia spune! Ce-ai făcut? Biodegradabil, zici? Se poate arunca în natură, zici?” Hohotul tău de râs s-a-ntins peste ani. Astă-iarnă, când ai venit în vacanță, mi-ai spus povestea iar. Ai reanalizat totul gest cu gest. A suta oară. Și-ai leșinat din nou de râs.

S-a făcut târziu. Mă duc să mă culc. Te îmbrățișez din mijlocul cutiei mele cu fleacuri.

